

BETEKINTŐ

2013/4. szám

TARTALOMJEGYZÉK

Baráth Magdolna: Adalékok a magyar határvédelem/határőrség második világháború utáni újjászervezéséhez

Vörös Géza: Sasik a viharban

Egy gyermekmentő pap meghurcoltatásai a diktatúra évtizedeiben

Orgoványi István: A Magyar Ellenállási Mozgalom

Röpcédulázás Békéssámson községben az ötvenes években

Sz. Kovács Éva: „Kádár ügynökei terrorizálják Bécset...”, avagy hogyan raboljunk embert?

Papp István: Hibridkukorica és állambiztonság

Rainer M. János: Kézikönyv és kiindulópont

Gyarmati György – Palasik Mária (szerk.): Trójai faló a Belügyminisztériumban. Az ÁVH szervezete és vezérkara. Budapest, 2013, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L'Harmattan Kiadó. (Közelmúltunk hagyatéka)

Pál Zoltán: A nagy perről, kicsit másképp

Ötvös István: Konceptióváltások. A Rajk-per katonai vonala. Attraktor, 2012.

Krahulcsán Zsolt: „Népfrontos kiegyezés”

Tabajdi Gábor: Kiegyezés Kádárral. „Szövetségi politika”, 1956–1963. Budapest, Jaffa Kiadó, 2013.

Adalékok a határvédelem/határőrség második világháború utáni újjászervezéséhez

Az 1945. január 20-án Moszkvában aláírt fegyverszüneti egyezményben a magyar csapatokat és tisztviselőket az 1937. december 31-én fennállt országhatárok mögé kellett visszavonni. A határvédelem megszervezése ezen az ideiglenes határvonalon kezdődött meg. A szervezet kettős irányú, részben katonai (honvéd határőrség), részben rendvédelmi (határrendőrség) jellegű volt. Az újjászervezést lényegében az alapokról kellett kezdeni, mert a háború során a régi határőrizeti szervezetek felbomlottak, az államhatár változása miatt a korábbi épületek, műszaki berendezések nem voltak használhatóak, mert az „országgyarapítás” időszakában ezeket a laktanyákat vagy más szerveknek adták át vagy átalakították.

A magyar határvédelem megszervezése egyebek mellett a jugoszláv partizánok által elkövetett atrocitások miatt vált sürgetővé, akik a trianoni határt átlépve, Baja és Szeged környéki településeket szálltak meg abból a célból, hogy ezeket a részeket is Jugoszláviához csatolják. A magyar kormány 1945. január 15-én már panaszt tett Szuszajkov vezérezredesnek a Tompa községben előfordult atrocitások miatt, s a partizánok garázdálkodását Valentiny Ágoston igazságügy-miniszter, illetve Gyöngyösi János is szóba hozta az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. február 1-i, illetve február 3-i ülésén.¹

A déli határvidéken történtek miatt a határőr alakulatok felállítását a magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság is szükségesnek tartotta. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. február 9-i ülésén Erdei Ferenc belügyminiszter utalt arra, hogy Alekszandr Mihajlovics Beljanov vezérőrnagy, a SZEB Adminisztratív osztályának vezetője már érdeklődött az iránt, felállított-e már a magyar kormány határőr alakulatokat. Vörös János honvédelmi miniszter közlése szerint létrehozásuk akkor már tervben volt, de Vörös a Németország elleni harcba bevethető hadosztályok felállítását tartotta fontosabbnak, s azon a véleményem volt, hogy előbbihez a Szövetséges Ellenőrző Bizottságtól kell engedélyt kérni.²

Mindazonáltal a határőrségbe a toborzás az Ideiglenes Nemzeti Kormány felhívása alapján már 1945. január 30-án megkezdődött. Az 1945. január 31-én kiadott rendelet – hasonlóan az 1938. évi katonai struktúrához – hét honvédkerület parancsnokságot hozott létre; később ezek lettek felelősek a határőrség megalakításáért, tevékenységének megszervezéséért.³

A határőrség struktúrájának kialakítása a honvédség keretében 1945 februárjában kezdődött meg egy 1945. február 23-i rendelet alapján. A határőrizeti egységeket kezdetben határportyázó századok, azon belül őrsők alkották. Egy század működési területe az adott vármegye határszakasza volt. Ha az 50 km-nél hosszabb volt, két századot kellett szervezni.⁴ A határportyázó századokat a honvédkerületi parancsnokságoknak rendelték alá. A Honvédelmi Minisztérium 1945. április 24-én a Szövetséges Ellenőrző Bizottságnak küldött jelentése arról számolt be, hogy az ország keleti és délkeleti határain már öt határportyázó század tevékenykedett.⁵

A határőrség megszervezése tehát a hadsereg megszervezésével együtt, annak részeként indult el, mindazonáltal a Honvédelmi Minisztériumnak a határőrség megszervezésére a SZEB-től külön engedélye nem volt. Utóbbi 1945. április 25-én utasította a HM-et a határőrség helyzetének tisztázására, és az ország határainak

hosszára tekintettel 5000 főben határozta meg a határőrség létszámát. Ennek megfelelően készítette el Vörös János honvédelmi miniszter a határőr csapatokra vonatkozó tervezetét.⁶ 1945. április 27-i feljegyzése szerint a Honvédelmi Minisztérium 27 század felállítását tervezte, amelyek 15–31 főből álló – őrsre tagolódtak volna. Ezt az elképzelést a Szövetséges Ellenőrző Bizottság részéről Kolesznyikov ezredes 1945. május 14-én jóváhagyta.⁷ (A későbbiekben ezt a napot tekintették a határőrség „születésnapjának”.)

A határőrség felállítására ezt követően a háborús körülményekből adódóan három lépcsőben került sor. 1945. február–április folyamán a miskolci 7., a debreceni 6. és a szegedi 5. honvédkerület területén jöttek létre határőrizeti alegységek, míg március–május hónapokban a budapesti 1. és a pécsi 4. kerületnél alakultak meg a határportyázó századok és őrsök; ezt a dunántúli német ellentámadás egy időre megakasztotta. A székesfehérvári 2. és a szombathelyi 3. kerület esetében a határőrizet megszervezésére 1945. május–júniusban került sor, s ekkor zárták le a magyar–osztrák határt is.⁸

Vörös János honvédelmi miniszter Miklós Béla miniszterelnök számára készített 1945. július 4-i tájékoztatója szerint az 1., 5., 6. és 7. honvédkerületi parancsnokságok területén a határőrizet akkor már kifogástalanul működött, míg a dunántúli 2., 3. és 4. kerületi parancsnokságok területén a határőrség még csupán alakulóban volt. A 2. és 3. kerületi parancsnokságok területén működő határőregységek állományát jórészt a Szövetséges Ellenőrző Bizottság által feloszlott 5. hadosztály katonáiból hozták létre.

A határőrizetet ellátók létszáma, 1945

Határportyázó század sorszáma	Alárendelt őrsök száma	Századtörzs létszáma (fő)	Őrsök létszáma (fő)	Határőrizetet ellátó erők (fő)
1.	7	14	217	231
2.	7	14	217	231
3.	3	13	93	106
4.	3	13	93	106
5.	2	13	62	75
6.	8	15	248	263
7.	9	15	279	294
8.	6	14	186	200
9.	6	14	186	200
10.	5	14	155	169
11.	5	14	155	169
12.	5	14	155	169
13.	5	14	155	169
14.	3	13	93	106
15.	8	15	248	263
16.	3	13	93	106
17.	7	14	217	231
18.	7	14	217	231
19.	2	13	62	75
20.	7	14	217	231
21.	5	14	155	169
22.	4	13	124	137
23.	9	15	279	294
24.	5	14	155	169
25.	6	14	186	200
26.	7	14	217	231
27.	6	14	186	200
Összesen	150	375	4650	5025

Forrás: Szócs (s. a. rend.), 1975: 91.

A határszolgálat ellátását felettébb megnehezítette a határőr csapatok katasztrófális anyagi helyzete. A legénység ruházata és felszerelése rossz állapotú, szedett-vedett volt, még 1945 végén sem volt minden határőrnek az időjárásnak megfelelő lábbelije.⁹ A 7. honvédkerületi parancsnokság területén végzett szemle során az alábbiakat tapasztalták: „A fegyverzet, felszerelés és ruházat hiányos és silány. Alsó, felső ruházat, ágycsizmák és ágycsizmák kiegészítésre és pótlásra szorul. Téli óvócikkek teljes mértékben hiányoznak.”¹⁰ A Honvédelmi Minisztériumban 1945. október 5-én készült feljegyzés ugyanerre a megállapításra jutott: „A határsávban szolgálatot teljesítő határőrség felszerelése és ruházata igen hiányos. Különösen bakancsban és köpenyben nagy a hiány. A rossz idő beálltával a jelenlegi ruházattal a határőrség fontos feladatának nem tud eleget tenni, ez pedig beláthatatlan következményeket vonhat maga után.”¹¹ Nem volt jobb a helyzet az élelmezés területén sem. Központi ellátás nem volt, így a századok és őrsök egy része úgy próbálta az élelmezést biztosítani, hogy a földosztó bizottságoktól néhány hold földet igényeltek, s az őrs személyi állománya azon gazdálkodott.¹² A honvédelmi miniszter ugyanakkor nagy problémának tekintette a határőrség felfegyverzését is. „Határőrizeti helyzetünk igen kedvezőtlenül alakul azáltal, hogy határőrségünk részére a SZEB puskánál hatásosabb fegyverek használatát megtiltotta, a környező államok határőrizeti csapatainak (Ausztria kivételével) zöme pedig automata fegyverekkel rendelkezik. Kis hatósugarú fegyverzettel ellátott, igen ritka határmegfigyelésünk többnyire nem képes határsértéseket vagy fosztogatásokat megakadályozni.”¹³ (A fegyverzeti ellátás 1946-ban sem javult, ezért a határőrség országos parancsnoka 1946. október 23-án közvetlenül a Szövetséges Ellenőrző Bizottsághoz fordult, és kérte, hogy őrsöknként legalább 1 db géppisztolyt, 1 db golyószórót, illetve a zászlóaljok kiképző századai részére 2 db géppisztolyt és 2 db golyószórót utalhasson ki.¹⁴)

A határportyázó őrsöket az ideiglenes államhatár mellett nagyjából egyenletesen elosztva állították fel, egy-egy őrs 14-15 km-es határszakaszt őrzött. Kis létszámuk miatt csak határ menti, egylépcsős ellenőrzésre volt lehetőségük, az ún. mélységi őrzésről ekkor még szó sem esett.¹⁵ Problémát jelentett az is, hogy a határportyázó századok állományának jelentős része nem kapott speciális határszolgálati kiképzést, és nem állt rendelkezésre megfelelő határszolgálati utasítás sem.¹⁶ A kiképzést saját hatáskörükön belül a kerületi parancsnokságok igyekeztek oly módon megoldani, hogy havonta értekezleteket tartottak a határszolgálattal kapcsolatos feladatokról, illetve a személyi állomány részére csoportokban egyhetes speciális kiképzést tartottak.¹⁷

1946 tavaszán a hadsereg átalakításával összefüggésben sor került a honvéd határőrség átszervezésére is. A Szövetséges Ellenőrző Bizottság a magyar hadsereg létszámának 25 ezer főre történő csökkentésére adott utasítást a magyar kormánynak, amely azonban gazdasági nehézségek miatt csak 20 ezer fős hadsereget kívánt fenntartani. Tombor Jenő honvédelmi miniszter 1946. június 3-án elrendelte az ország négy honvédkerületre felosztását Budapest, Székesfehérvár, Szeged és Debrecen székhellyel. A hadsereg akkor négy magasabb egységből állt: két gyalogoshadosztály (1. és 6.), műszaki hadosztály és határőrség. A gyalogoshadosztályok létszámának csökkentése és a műszaki hadosztály meghagyása mellett úgy döntöttek, hogy a határőrséget centralizált vezetés alá kell vonni és szervezetenként meg kell erősíteni.¹⁸

1946 tavaszán a határportyázó századokat kivonták a kerületi parancsnokságok alárendeltségéből, és az újonnan létrehozott Határőr Parancsnokság alá rendelték. Utóbbi élére Pálffy Györgyöt, törzsparancsnoknak Németh Dezsőt nevezték ki. Ezzel a döntéssel biztosították a kommunista párt befolyását a szervezet felett. Ezzel egyidejűleg változtattak az elnevezésen is; a parancsnokság közvetlen alárendeltségében 14 határhadász zászlóalj-törzset hoztak létre, amelyek 4-4 századot, azok pedig 4-6 őrsöt foglaltak magukban.¹⁹ Az átszervezés után a határőrség 250 őrsből állt és 6588 főt számlált.²⁰ Ezeket a szervezeti kereteket a határőrség 1949 végéig alapvetően

megtartotta. Akkor a határőrség szervezetében 14 határvadász zászlóalj, 43 határvadász század, 13 kiképző század és 194 őr működött, 11 493 fős összlétszámmal (546 tiszt, 1097 tiszthelyettes, 9780 sorkatona és 70 polgári alkalmazott).²¹

A Honvéd Határőrség Parancsnokságának 1946. május 1-jén indult tájékoztató lapja, a *Határőr* első számában Pálffy György a következőképpen határozta meg a határőrség feladatait: „Várjuk a határőrségtől határaink biztos, hézagmentes őrizetét – a magyar demokrácia ellenségeivel szemben [...] Ellenségeink, a magyar demokrácia gazdasági ellenségei, a csempészek, a feketézők, a gazdasági kártevők, akik azzal, hogy szinte akadálytalanul hurcolták ki határainkon a még kevés, megmaradt jószágainkat, mérhetetlen kárt okoztak a gazdasági téren nagy nehézségekkel küzdő demokráciának. Ellenségeink a banditák és hivatásos bűnözők, akik a háború utáni zavaros állapotokat felhasználva országról-országra járva, vándorolva úzik veszedelmes és káros foglalkozásukat [...] Ellenségeink a fiatal magyar demokrácia politikai ellenségei, a külföldi magyar reakció emberei [...] De a magyar demokrácia itthoni ellenségei és árulói is hamar megtalálták az utat az ország határain túlra, ha támogatásra, utasításra, tanácsra, pénzre volt szükségük, vagy biztos búvóhelyre, ha itthon égni kezdett a lábuk alatt a talaj.”²²

A határőrségnek a határon való szabad átjárás megakadályozása mellett egyik legfontosabb feladata volt, hogy meggátolja a csempészt, amely olyan méreteket öltött, hogy veszélyeztette a gazdasági élet normalizálását. A Belügyminisztérium IV/12. osztálya 1946 májusától közel öt hónapon át a határvidék egészére kiterjedő razziákat szervezett, amelyeket a határőrség csapataival együttműködve hajtottak végre.²³ A csempészet főleg Ausztriába és Csehszlovákiába irányult – az előbbibe élelmiszert, utóbbiba főleg dohányárut vittek ki. A csempészés mértékét jól mutatja, hogy csak 1946. május 18. és 24. között a határőrök 456 kg cukrot, 45 kg dohányt, 695 m textíliát, 685 kg sót foglaltak le.²⁴ A helyzeten az sem javított, hogy több rendelet látott napvilágot ezen áruk kivitelének tilalmáról. 1946. április 3-án a Pénzügyminisztérium átírással fordult a külügyminiszterhez, amelyben Győr-Moson vármegye főispánjának jelentésére hivatkozva arra hívta fel a figyelmet, hogy a bécsi gyorsvonaton, valamint a nickelsdorfi országúton jelentős mennyiségű élelmiszert visznek ki illegális úton Ausztriába. Mivel a jelentések szerint a csempészésben orosz katonai személyek is részt vettek, a külügyminisztert arra kérte, hogy az ügyben forduljon a Szövetséges Ellenőrző Bizottsághoz.²⁵

A szovjet katonákra nem ez volt az első panasz. A magyar kormány 1945. december 18-án szóbeli jegyzékben nehezményezte, hogy a szovjetek engedély nélkül szállítanak ki élelmiszert az országból. Debrecenben 3 vagon csatoltak a Nyírábrányba menő tehervonathoz, ami gépeket és hadifelszerelést szállított a Szovjetunióba. A vagonokat Nyírábrányban nem sikerült lekapcsolniuk, Érmihályfalva román határállomáson a román hatóságok viszont lekapcsolták, de nem voltak hajlandók visszaadni a magyaroknak. Miután a határállomásokról több ilyen panasz érkezett, a magyar kormány azt kérte, hogy a határállomásokon tiszti parancsnokság alatt álló közrendészeti őrséget állítsanak fel, amelyek a magyar rendészeti egységekkel együtt látták volna el a határ és a forgalom ellenőrzését. Levuskin vezérőrnagy a szovjet katonákat illető vádakot határozottan visszautasította, és 1946. január 17-én azt válaszolta a magyar külügyminiszternek, hogy magyar spekulánsok akarták Romániába kivinni az élelmiszert, hogy cserébe sót kapjanak.²⁶

A határrendőrség felállítása

A második világháború utáni magyar határőrizet jellemzője volt, hogy a honvédség szervezetében működő határportyázó/határvadász szervezeten kívül egy másik határőrizeti rendszer is létrejött. A belügyminiszter az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. június 13-i ülésén terjesztette be 132.808/1945. sz. alatt a határrendőrség felállítására

vonatkozó javaslatát. A Belügyminisztérium 1945. március 31-i keltezésű előterjesztése szerint a magyar határrendőrség, valamint a révkapitányságok és a repülőtéri kapitányságok felállítását azt tette sürgetővé, hogy az északkeleti határon olyan káros gazdasági tevékenység (csempészet) folyt, ami az ország közellátását hátrányosan befolyásolta, a déli határrészen, Kelebia környékén, valamint a nyugati részen pedig a közbiztonságot veszélyeztető kilengések voltak, amelyek a folyamatos razziák ellenére sem szűntek meg. A javaslat a határrendőrség létszámát 6500 főben javasolta megállapítani. Erdei Ferenc közlése szerint egyes helyeken akkor már voltak kirendeltségek, illetve a szervezet teljesen egészében kész volt.²⁷

Már az államrendőrség megszervezéséről szóló 6690/1945. M. E. rendelet 3. § (5) bekezdés lehetővé tette a belügyminiszter számára, hogy *„összhangban a honvédelmi szervekkel a határrendészeti, folyamrendészeti és légiforgalmi rendészeti szolgálat ellátására az államrendőrség keretein belül különleges hatóságokat és szerveket állíthasson fel”*.²⁸

A határrendészeti feladatok ellátására Magyar Határrendőrség felállításáról a 145.389 sz. belügyminiszteri rendelet intézkedett 1945. augusztus 17-én; ez azonban csak november 10-én jelent meg a *Rendőrségi Közönyben*. A jogszabály úgy rendelkezett, hogy a határrendőrséghez betoborzott személyek (mind a tisztek, mind a legénység) a Vidéki Főkapitányság állományába tartoznak és annak közvetlen alárendeltségében állnak, ugyanakkor leszögezte, hogy a határrendőrség a vármegyei, városi vagy járási kapitányságoktól függetlenül, önállóan működik.

A rendelet úgy intézkedett, hogy a határt útlevéllel csak a kijelölt határátlépő-állomásokon (Ausztria felé: Oroszvár, Hegyeshalom, Sopron, Szentgotthárd; Jugoszlávia felé: Murakeresztúr, Gyékényes, Magyarboly, Kelebia, Szőreg; Románia irányában: Biharkeresztes, Lökösháza, Nyírábrány; Szovjetunió felé: Záhony, Sátoraljaújhely; Csehszlovákia irányában: Hidasnémeti, Bánréve, Somoskőújfalu, Szob, Komárom) lehet átlépni. A kisebb (nem távolsági) határforgalomban határszéli úti igazolvánnyal, alkalmi úti lappal, birtokos úti igazolvánnyal lehetett közlekedni; ezeket kizárólag a határrendőrkapitányságok állíthatták ki.

A belügyminiszteri rendelet a határrendőr-kapitányság feladatkörébe utalta a határon átkelők figyelemmel kísérését, a szomszédos államok lakói részéről személyek és tárgyak ellen irányuló erőszakos támadások meggátlását, az országhatár jelölésére szolgáló határjelek, jelzők, földmérési jelek megrongálásának, megsemmisítésének vagy megváltoztatásának megakadályozását, a kitiltott, rendőrileg kifogás alá eső vagy magukat igazolni nem tudó gyanús egyének az országba történő belépésének megakadályozását, a körözött vagy bűncselekmény elkövetésével gyanúsított személyek elfogását, a külföldről érkezett toloncok átvételét és továbbítását. A határszéli vasútállomásokon, a határátlépő-állomásokon és átkelőhelyeken e szervek közbiztonsági teendőket is elláttak és bűnügyi nyomozó rendőrhatalósági jogkört is gyakoroltak.

A rendelet értelmében a határrendőr-kapitányságok végezték az útlevélvizsgálatot, az utasok ki- és beléptetését, a be- és kilépők nyilvántartását, s ezek állították ki a határszéli úti igazolványokat, illetve láttamozták a szomszédos állam illetékes szervei által kiállított úti igazolványokat. Fontos feladatuk volt a csempészes megakadályozása, valamint a vámjövédéki kihágások megakadályozása.

A rendelet meghatározta a határrendőrség szervezeti felépítését (kapitányságok és azoknak alárendelt őrsparancsnokságok), és annak melléklete tételesen felsorolta a határrendőr-kapitányságok és -őrsök székhelyét. Eszerint a Határrendőrség 26–53 fős – határrendőr-kapitánysággal kezdte meg működését, amelynek alárendeltségébe a helyi adottságoktól függően 2–13 őrs tartozott. A távolsági határforgalomra kijelölt átkelőhelyeken (ahol nem volt kapitányság) 43 főből álló ún. tiszti őrsök felállítását tervezték.²⁹ A határrendőrség működését a rendelkezésünkre álló első állománytábla

szerint 236 fővel kezdte meg. A személyi állomány túlnyomó többségét kitevő őrszemélyzet tagjait a jelentkezők közül egy toborzó bizottság választotta ki. Az alkalmazás alapfeltétele az „igazolt”-ság volt, és a kinevezés a szaktanfolyam elvégzéséig, illetve a szakvizsga letételéig csak ideiglenes volt.³⁰

A határszéli rendőri kirendeltségek létszámtervezete

Kirendeltség	Fogalmazó	Detektív	Segédhivatali tisztv.	Őrszemélyzet	Hiv. altiszt	Összesen
Oroszvár	2	3	2	12	1	19
Szob	2	4	1	15	1	23
Bánréve	2	3	1	10	–	16
Hidasnémeti	2	3	1	10	–	16
Záhony	2	3	1	10	–	16
Nyírábrány	2	3	1	10	–	16
Biharkeresztes	2	3	1	10	–	16
Lőkösháza	2	3	1	10	–	16
Kelebia	2	3	1	10	–	16
Magyarbóly	2	3	1	10	–	16
Gyékényes	2	3	1	10	–	16
Szentgotthárd	2	3	1	15	–	21
Hegyeshalom	3	4	1	20	1	29
Összesen	27	41	13	152	3	236

Forrás: Ábel (szerk.), 1985

A határ vadász egységek létrehozásához hasonlóan – amelynek újjászervezése az 1938–1944 közötti rendszert követte – a határrendőrség felállításához is egy korábbi szervezet, az 1906-tól 1918-ig működött Magyar Királyi Határrendőrség szolgált mintául.³¹

Dr. Lénárt Imre rendőr alezredes felhatalmazást kapott arra, hogy a Belügyminisztérium IV. (Közrendészeti) Osztály szervezetében a IV/2 Rendőrségi Alosztály alárendeltségében a Határ-, Folyam- és Légirendészeti csoportot és a Határrendőrséget megszervezze.³²

A határrendőr kapitányságok nem egyszerre kezdték meg működésüket, egy részük ugyan már 1945. augusztus végéig egészben vagy részben felállt, de a szervezés létszám-, szállítási problémák miatt elhúzódott, s a tervezettel szemben egy-egy kapitányság létszáma megalakulásakor mindössze 7-8 fő volt. A szervezőmunka csak akkor öltött nagyobb méretet, amikor a Határrendőrség leendő tisztikara számára 1945 szeptemberében megszervezett tanfolyam eredményesen befejeződött.³³ Ennek ellenére a tervezett szervezet 1945. novemberi felállítása nem sikerült.

A határrendőrség elsősorban a távolsági határforgalom ellenőrzését látta el, de esetenként részt vett a kishatárforgalom ellenőrzésében is. Mindez egyrészt párhuzamosságokhoz, másrészt súrlódásokhoz vezetett az ugyanezen feladatot ellátó határ vadász egységekkel. (Valószínűleg nem tévedünk, ha ebben a fegyveres erők feletti befolyás megszerzéséért zajló pártküzdelmet feltételezzük.) A honvédelmi miniszter 1945. október 10-én az 1–7. honvédkerületi parancsnokságnak küldött körlevelében a határőrizeti szolgálat hatásosabb és súrlódásmentes ellátása érdekében úgy rendelkezett, hogy a kisebb határszéli forgalomban a katonai határvédelem mellett az utasforgalom ellenőrzését 1946. január 1-ig (a határrendőrség felállításának befejezéséig) a honvéd határőrség kizárólagosan látja el. Az áruforgalom ellenőrzését és a csempészség megakadályozását a pénzügyőrséggel és a „vámszaki közegekkel” (vámhivatalok, mellékvámhivatalok, vámszedő őrség) együttműködve kellett végrehajtaniuk.

A rendelkezés értelmében a távolsági határállomásokon a honvéd határőrség csak katonai határvédelmet látott el, valamint a 37.694/Eln.hf.tab.-1945. sz. rendeletnek

megfelelően átvette a Nyugatról visszatérőktől és a hadifoglyoktól a kincstári eredetű ruházatot. Ezeken a határállomásokon az utasellenőrzést a határrendőrség, az áruforgalmi ellenőrzést és a csempészet megakadályozását a pénzügyőrség szervei látták el.³⁴

1945 októberéig a távolsági forgalom számára a következő határállomásokat nyitották meg: Oroszvár, Hegyeshalom, Sopron, Szentgotthárd, Murakeresztúr, Gyékényes, Magyarboly, Kelebia, Szőreg, Lökösháza, Biharkeresztes, Nyírábrány, Záhony, Sátoraljaújhely, Hidasnémeti, Bánréve, Somoskőújfalu, Szob, Komárom. A Belügyminisztérium a SZEB engedélyét kérte még Battonya, Kőrösnagyharsány, Tiszabecs, Ipolytarnóc, Hont, Vámosmikola, Esztergom határállomások megnyitására is a távolsági forgalom számára.

A honvédelmi miniszter rendeletének megszületéséig a határrendőrség még csak Oroszvár, Hegyeshalom, Sopron, Szentgotthárd, Kelebia, Nyírábrány távolsági határátkelő helyeken kezdte meg a működését, ezeken a helyeken az utasforgalmi ellenőrzést át kellett adni a határrendőrségnek. A többi távolsági forgalom számára megnyitott határállomáson a határrendőrségi alakulatok megalakításáig ezt a feladatot változatlanul a honvéd határőrség látta el.

A magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság élénk figyelemmel kísérte a határőrizeti szervek felállítását és működését. Kolesznyikov ezredes 1945. június 14-én annak a véleményének adott hangot, hogy *„tapasztalatom szerint a határőrizet nem működik kellőképpen. Véleményem szerint sok helyen kellene az őrsöket sűríteni, de legalábbis a portyázásokat hatékonyabbá tenni”*.³⁵ Beljanov Szebenyi Endrével 1946. március 16-án folytatott beszélgetése alkalmával a határőrség megszervezése kapcsán a következő intézkedések sürgős megtételét tartotta szükségesnek:

1. A határrendőrség létszámának sürgős feltöltése.
2. Annak a lehetőségnek a kizárása, hogy Magyarországra jogsértők, csempészek és más bűnözők hatoljanak be.
3. A határellenőrzési pontokon a külföldi szerelvényeken közlekedő utasok alapos átvizsgálása. Azokat a személyeket, akik nem rendelkeztek ki- vagy beutazási engedéllyel, le kellett szállítani a vonatról, vizsgálatot kellett lefolytatni, és el kellett járni velük szemben.
4. Minden héten egy lista összeállítása a SZEB Adminisztratív Osztálya (Beljanov) számára a feltartóztatott személyekről, amelyen a következő adatokat kellett feltüntetni: név, életkor, nem, nemzetiség, állampolgárság, lakhely, a feltartóztatás helye és oka, akkori tartózkodási helye.
5. A határon erős ügynöki csapatok létrehozása.
6. Minden olyan személy megfigyelés alá vonása, aki csempészéssel vagy egyéb bűncselekménnyel volt gyanúsítható.
7. A Belügyminisztérium azon munkatársai jegyzékének összeállítása, akik a határrendőrség munkájának ellenőrzésére a helyszínre utaznak.
8. A vasúti pénztárak figyelmeztetése, hogy ne adjanak ki jegyeket külföldre olyan személyeknek, akiknek nincs kiutazási engedélyük.
9. Általános intézkedési terv összeállítása a határon lévő helyzet javítására.

Szebenyi megígérte, hogy meghozzák a szükséges intézkedéseket a javaslatok teljesítésére, és többek között egy csoport tisztet irányítanak a helyszínre a határrendőrség munkájának irányítására.³⁶

A SZEB megbízottjának a belügyminiszterrel 1946. március 23-án lefolytatandó megbeszélésére készített tervezetében ismét felbukkant a határőrség kérdése. Eszerint a magyar határrendőrség számára 6000 főt engedélyeztek, Beljanov szerint azonban a szervezés lassan és nem szakszerűen folyt, annak ellenére, hogy a határon „mindenféle

disznóság” van. A feljegyzés említés tett arról, hogy az összes sürgős intézkedést igénylő kérdésről tájékoztatták Szebenyt, de a belügyminiszterrel folytatandó megbeszélés alkalmával ismételten fel kívánta hívni a figyelmet a legsürgősebb feladatokra: a határrendőrség állományának sürgős feltöltése, szilárd kapcsolat megteremtése a Belügyminisztérium és a határrendészeti igazgatóságok között, utasítások kidolgozása arra vonatkozóan, hogy mit és hogyan kell csinálni, a határrendőrség anyagi ellátása, saját emberekből álló ügynökhálózat létrehozása a határ menti településeken. Beljanov úgy vélte, a rendőrséget a határ második vonalában kell tartani, az első vonalon a határőröknek kell szolgálatot teljesíteni.³⁷

Nem kizárt, hogy a SZEB sürgetésére került sor a szervezet első átalakítására. A *Magyar Közlöny* 1946. április 1-jei 62. számában jelent meg az új belügyminiszter, Nagy Imre 215.908/1946. IV. 12. számú rendelete, amely 1946. március 14-től megszüntette a Magyar Határrendőrség elnevezést; a „határrendőrkapitányság” elnevezés helyébe „a magyar államrendőrség határrendészeti kapitánysága” lépett.

A belügyminiszter 410.212/1946. IV-12. B. M. számú, 1946. május 31-én megjelent rendelete módosította a szervnek a határrendőrség felállításáról szóló rendeletben meghatározott hatáskörét. A legfontosabb változás az volt, hogy rendőri büntetőbírósként járhattak el „*azokban a kihágási ügyekben, amelyeket a határrendészeti szervek a határszéli forgalom ellenőrzése során fedeznek fel, vagy amelyeket a határrendészeti ellenőrzés során követnek el, feltéve, hogy a kihágás miatt az eljárás a magyar államrendőrségnek, mint rendőri büntető bíróságnak a hatáskörébe tartozik*”.³⁸

1946 nyarán Szebenyi Endre a honvédelmi miniszterrel történt megállapodás után újra szabályozta a határrendészeti rendőri és a honvéd határőrség szervei közötti együttműködést, és elhatárolta a két szerv feladatkörét. A rendelet szerint a távolsági forgalom számára kijelölt határátkelőhelyeken a személyforgalom ellenőrzése kizárólag a magyar államrendőrség határrendészeti kapitányságainak feladata volt, míg a kisebb határszéli forgalomban közlekedő személyek ellenőrzését és a határ őrzését a honvéd határőrség látta el; a megállapodás értelmében a kisebb határszéli forgalom ellenőrzésében a határrendészeti kapitányságok már nem vettek részt. A távolsági forgalom részére kijelölt határátlépő állomásokon a határszéli forgalmat általában nem engedélyezték. A két szervnek együtt kellett működnie a gépkocsik és vasúti szerelvények ellenőrzésében; a tényleges országhatár és a határállomás közötti szakaszon az ellenőrzést a honvéd határőrség végezte, s utóbbi végezte a szerelvény őrzését is a határátléptető állomáson, míg a rendőri vizsgálat folyt.³⁹

Ekkor került sor egy újabb átszervezésre is, amelynek során megszüntették a vámosmikolai, győri, mosonmagyaróvári, darányi, harkányi, bácsbokodi, makói, almáskamarási, gyulai, zsadányi, nagylétai, fehérgyarmati, vásárosnaményi határrendészeti kapitányságokat. Mindez szükségessé tette a megmaradt kapitányságok hatáskörének pontos meghatározását; erre a belügyminiszter 1946. augusztus 2-án kiadott rendeletével került sor.⁴⁰

A határrendőrség tagjai kezdetben a Vidéki Főkapitányság állományába kerültek, de feladatukat a belügyminiszter felügyelete és irányítása alatt önállóan látták el. Egy kapitányságon 53, egy tiszti őrsön 43 fő teljesített szolgálatot, az őrsök létszáma 12–20 fő volt. Amikor tevékenységét megkezdte, a határrendőrség 26 kapitányságból és 179 alájuk rendelt őrsből állt.⁴¹

A határforgalom ellenőrzése

A harcok megszűnése után sokan tértek haza hadifogságból, deportálásból, koncentrációs táborokból, emigrációból és lépték át a határt vagy mindenféle úti okmány

nélkül, vagy olyan okmányokkal, amelyeket nem a hazahozatali kormánybiztos vagy annak valamely kirendeltsége állított ki. Az ily módon hazatérők állampolgárságra való tekintet nélkül három napon belül kötelesek voltak jelentkezni a tartózkodási helyük szerint illetékes rendőrhatóságnál, amely a jelentkezés megtörténtéről igazolványt állított ki.⁴²

A háború bejeződése után sürgető igényként jelentkezett a közép-európai országok közötti forgalom helyreállítása, illetve ennek szabályozása. Az útlevelügy szabályozását célzó előterjesztés, amelyet az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. július 4-én tárgyal, a tervezett szigorú rendszabályokat a következőkkel indokolta: *„Egész Európa területén szertefutott fasisztákat nem lehet azonban másképpen politikai rendőrség ellenőrzése alá vonni, csakis ha az egyes államok határaikon való átlépést erősen megszigorítják és az egész határforgalomnak egyetlen szerv ellenőrzése alá vonását keresztülviszik. Ezért egyelőre az országból kiutazást csak olyan magánszemélyeknek lehet megengedni, akiket a magyar kormány valamelyik tagja gazdasági, népi, kulturális okokból külföldre küld. Ezeknek a személyeknek is előéletét elsősorban a politikai rendőrséggel felülvizsgálatom, és ha kifogás ellene fel nem merül, úgy kivételes esetben az útlevel kiadását engedélyezem. Természetesen a Külügyminisztérium diplomáciai útlevel-kiadási joga továbbra is érintetlenül marad, csupán az volna célszerű, ha az ilyen útlevelet nyert személyekről havonta egy kimutatást kaphatnék.”*⁴³

Az Erdei Ferenc belügyminiszter által beterjesztett javaslat meg kívánta szüntetni az alispán útlevel-kiállítási jogát,⁴⁴ és útlevelet azt követően csak az Államrendőrség illetékes szervei (Budapesten a budapesti főkapitány, törvényhatósági jogú városokban a városi főkapitányság vezetője, megyei városokban és községekben a megyei főkapitányság vezetője) adhattak ki. Az alispánok által vezetett útlevel-nyilvántartásokat le kellett zárni, és azt az általuk addig kiállított útlevelekkel és útlevelnyomtatványokkal együtt 8 napon belül az illetékes rendőrkapitányságoknak kellett átadni. Az útlevel kiállítására vonatkozó kérelmet személyesen, közvetlenül az Államrendőrség illetékes szerveinél (Budapesten a budapesti főkapitányság útlevelosztályán, törvényhatósági jogú városokban a városi főkapitányságon, megyei városokban a városi kapitányságon, községekben a járási kapitányságon) kellett benyújtani. A kérelmezőnek nyilatkoznia kellett arról, hogy hol tartózkodott 1944. március 19. és 1945. április 5. között, illetve ezen időszakban teljesített-e katonai szolgálatot. A kérelem elbírálása előtt a rendőrségnek be kellett szerezni a kérelmező politikai magatartására és büntetlen vagy büntetett előéletére vonatkozó adatokat. Az útlevelet csak a belügyminiszter engedélyével lehetett kiállítani.⁴⁵

A belügyminiszter 152.289/1945. VI-2. B. M. számú rendelete a határátlépés szabályozásáról 1945. augusztus 21-én kelt, de csak a *Rendőrségi Közlöny* 1945. október 12-i számában jelent meg. E rendelet értelmében a határt csak 1945. május 1. után kiállított útlevéllel vagy a kisebb határszéli forgalomban a járási kapitányság által a kettősbirtokosok részére kiállított határátlépő igazolvánnyal lehetett átlépni, bármely más minisztérium vagy az angol, amerikai, szovjet hatóságok által kiadott iratok érvényüket veszítették.⁴⁶

Mindazonáltal a békeszerződés életbe lépéséig a határok átlépésének engedélyezése a Szövetséges Ellenőrző Bizottság kizárólagos jogköre volt; a ki- és beutazást mind magyar, mind más országok állampolgárai számára kizárólag a SZEB engedélyezhette. Dr. Lénárt Imre rendőrezredes a miniszter rendeletéből 1946. április 6-án a magyar államrendőrség határrendészeti kapitányságainak és tiszti őrséinek ezzel kapcsolatban a következő körtáviratot küldte: *„Az országhatárt a Vörös Hadsereg tagjainak kivételével kizárólag a magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság engedélyével lehet átlépni. Vonatkozik ez bármely más külföldi állampolgár vagy bármely más (amerikai, angol) hadsereg tagjaira. Az engedély kizárólag akkor érvényes, ha azt Levuskin vezérőrnagy vagy Malandin vezérrezredes írja alá. A Vörös Hadsereg tagjait kizárólag a Vörös Hadsereg illetékes szakközegei igazoltathatják.”*⁴⁷

Miután Ausztriában is felállították a Szövetséges Ellenőrző Bizottságot, szabályozták az osztrák területről Magyarországra történő határátlépés rendjét. Eszerint a Vörös Hadsereg katonáit – amennyiben egyenruhában voltak – a határ átlépése közben ellenőrizni nem kellett, sőt nem is volt szabad; az ellenőrzést a kirendelt szovjet közegek végezték. A Vörös Hadsereg orosz állampolgárságú, szervezetszerűen beosztott polgári alkalmazottai, ha orosz csapatparancsnoki engedéllyel rendelkeztek, annak felmutatásával, minden egyéb igazolvány nélkül léphették át a határt. A szovjet hadsereg tisztjei és tiszthelyettesei engedélyt kaptak arra, hogy családtagjaikat is magukkal vigyék; utóbbiakat a Szovjetunió szabályszerű (szürkészöld színű) útlevelel látták el. Az ausztriai SZEB megalakulását követően osztrák állampolgárokat az ausztriai SZEB engedélyével is ki-, illetve be lehetett léptetni a határon.

Hasonló volt a helyzet román viszonylatban is. Viszont a jugoszláv és a csehszlovák határszakaszon kizárólag a magyarországi SZEB írásbeli engedélyével lehetett átlépni a határt, román és osztrák állampolgárok kivételével minden más nemzet állampolgárai csak a magyarországi SZEB zöld sávós engedélye alapján voltak beléptethetők.⁴⁸ 1946 augusztusától a prágai, illetve a belgrádi szovjet külképviseletek láttamozásával ellátott útlevelek is jogosítottak a Magyarországra történő be-, illetve átutazásra, ilyen esetekben már nem volt szükség a magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság külön engedélyére.⁴⁹

A ki- és belépések engedélyeztetése sokat vitatott kérdés volt, és több alkalommal szerepelt a Szövetséges Ellenőrző Bizottság üléseinek napirendjén is. 1946. szeptember 30-án például azért került szóba, mert a SZEB angol missziójának vezetője, Oliver P. Edgcumbe vezérőrnagy akkor tért vissza Angliából, ahol kormányától azt az utasítást kapta, hogy az egész kérdéskört vesse fel a SZEB ülésén.⁵⁰ Edgcumbe 1946. október 5-én levelet ír Szviridov vezérőrnagynak, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság szovjet elnökhelyettesének a brit állampolgárok magyarországi belépési engedélyével kapcsolatban. A leveléhez egy listát is mellékel, amelyben felsorolta azokat az eseteket (16 alkalom), amikor az általa előterjesztett kéréseket szovjet részről visszautasították. 1946. október 16-án újabb levélben panaszolta el Szviridovnak, hogy három olyan eset fordult elő, amikor a magyar rendőrség a határon elvette a képviselő munkatársainak a magyarországi területen való utazásra jogosító igazolványát.⁵¹

A határátlépéseket illetően azonban másféle problémák is adódtak. A magyar kormány 1945. december 20-án szóbeli jegyzék formájában hívta fel a SZEB figyelmét a szovjet katonáknak a normális határszolgálat ellátását akadályozó magatartására. A magyar kormány az osztrák–magyar határon szigorú ellenőrzést vezetett be annak érdekében, hogy a háborús bűnösök, volt nyilasok és egyéb nem kívánatos személyek ne léphessenek be az országba. Az ilyen személyeket a magyar határőrizeti szervek visszatartották, hogy ellenük a vizsgálatot lefolytathassák. Ezek a személyek ugyanakkor vonatokon vagy gépkocsikon szovjet katonai segítséget vettek igénybe, amivel szemben a magyar határőrség tehetetlen volt. Ilyen esetek főleg akkor fordultak elő, amikor az utasoknál vám alá eső árut találtak (a csempészek főleg görög és jugoszláv állampolgárok voltak). A határrendőrség különösen a határt átlépni szándékozó nőkkal szemben nem tudott intézkedni, mert azok az átutazó szovjet katonák „védelme alá helyezték magukat”, és ha a magyar határrendőrség beosztottai ennek ellenére fel akartak velük szemben lépni, több esetben bántalmazták őket.⁵²

Miután úgy látták, hogy ilyen körülmények között a határon szolgálatot teljesítő magyar szervek működése mind a személy-, mind az áruforgalom tekintetében lehetetlen, a közrendészeti ellenőrzés biztosítása érdekében a kormány azt kérte a SZEB-től, hogy az országhatárokon működő magyar határrendészeti szervek mellé rendeljenek ki szovjet őrséget.⁵³ 1945. december 16-án Vámosmikolán egy orosz főhadnagy vezetésével meg is jelent egy hét főből álló orosz katonai alakulat, akik kijelentették, hogy határrendőri feladatot fognak ellátni. A helyi határrendészeti egységet és a magyar államrendőrség

vidéki főkapitányságát az orosz katonai alakulat érkezéséről azonban elmulasztották értesíteni, ezért a főkapitány utasítására dr. Krisztinkovich Antal rendőr vezérőrnagy a belügyminiszterhez fordult és kérte *„annak meghatározását, hogy milyen vonatkozásban fejlődjön ki az együttműködés az orosz határrendőrséggel, amire ők kifejezetten súlyt helyeznek”*.⁵⁴ Kérdésükre a Belügyminisztériumból az a lakonikus válasz érkezett, hogy *„viszonyukat lehetőleg a legszívélyesebben alakítsák”*.⁵⁵

A hatáskörök tisztázatlanságából később számtalan probléma adódott. A Magyar Határrendőrség Szob székhellyel működő II/11. tiszti őrsé is kérte orosz katonai őrség odavezénylését. 1946 tavaszán ez meg is történt, a kért karhatalmat a szentendrei orosz katonai parancsnokság adta, amelynek feladata a határon átlépő katonák igazoltatása volt. 1946 első felében az orosz katonai alakulat és a magyar határrendőrök között az együttműködés zavartalan is volt, de a nyár elején új parancsnok érkezett, aki elődjénél erélytelenebbnek bizonyult. Mindez azt eredményezte, hogy a szovjet katonák önkényesen beavatkoztak a polgári utasok útlevél- és csomagvizsgálatába is, ami visszaélésekhez vezetett. Miután az őrsparancsnok panaszt tett, a parancsnokot és embereit leváltották, a helyzet azonban változatlan maradt. Az egymás kéthetente-havonta váltogató újabb és újabb parancsnokok és beosztottak az érvényben lévő utazási rendelkezéseket nem tartották be, és a magyar határrendőrök tiltakozása ellenére a SZEB-engedéllyel nem rendelkezőket is beengedték az országba. Ennek az állapotnak a megszüntetése érdekében Nagyőrszi Sándor rendőr százados kérte a Belügyminisztérium Határrendészeti Csoportjától a szovjet katonai egység hatáskörének megállapítását. Nagyőrszi egyébként azon a véleményen volt, hogy a szovjet katonák határátlépése már csekély mértékű, hogy elegendő lett volna egy orosz tiszt meghagyása, az útlevél-ellenőrzést már a magyar szervek is zavartalanul el tudják látni.⁵⁶

A problémákat azonban ez sem oldotta meg. A határrendészeti szervek jelentése szerint a határállomásra érkező vagy oda szolgálatételre kirendelt szovjet katonák több esetben arra kényszerítették a magyar határrendészet beosztottait, hogy a szükséges okmányok és a SZEB engedélye nélkül léptessenek be polgári személyeket a határon. A magyar Belügyminisztérium éppen ezért 1946. szeptember 11-én átirattal fordult Beljanov vezérőrnagyhoz, amelyben konkrét példákat sorolt fel, s kérte a SZEB-et, hogy a szabályellenes beléptetéseket szüntesse meg.⁵⁷

Amikor Fikert Ferenc rendőr alezredes a magyar Belügyminisztérium Határ-, folyam- és légirendészeti alosztálya vezetőjének utasítására 1946. szeptember 25-én megbeszélést folytatott a SZEB képviselőjével, Kolesznyikov ezredessel, ezek az anomáliák ismét szóba kerültek. Utóbbi a panaszokat helytállónak tartotta, de arra hivatkozva, hogy azóta a határállomásokon állomásozó szovjet ellenőrző szervek személyi állományában nagy változások történtek, gyakorlatilag elzárkózott a vizsgálat elől.⁵⁸

Az 1940-es évek végén mind a határvédelem/határőrség szervezetét, mind működését érintő jelentős változásokra került sor. Ez részben összefüggött a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóságának létrehozásával. Ennek szervezetébe illesztették az államrendőrség határrendészeti, folyamrendészeti, légi közlekedés-rendészeti szerveit, a Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hatóságot, az útlevélosztályokat.

A honvéd határőrség belügyi szervezetbe történő beillesztése már az MDP KV Államvédelmi Bizottságának 1949. április 26-i ülésén felvetődött, végül a határőrség alárendelésére az ÁVH függetlenítésével egyidejűleg került sor. Az átszervezést a honvédelmi miniszter 1949. december 30-i 17. sz. napiparancsa és az ÁVH vezetőjének ugyanakkor kelt parancsa azzal indokolta, hogy *„a Határőrség átadása az Államvédelmi Hatóság kötelékébe a határszolgálat különleges tulajdonsága és az államhatár fokozottabb őrzésének megerősítése szempontjából történik”*.⁵⁹ A határőrségnek az ÁVH-ba történő integrálása rendkívül rövid idő alatt, gyakorlatilag 1949 utolsó két hetében ment végbe. A határőrség főparancsnokát, Szalvay Mihály vezérőrnagyot felmentették és utódjául Kajli József államvédelmi alezredest nevezték ki. Hasonló sorsra

jutottak Szalvay helyettesei is, és rövid időn belül az összes határvadász (nem sokkal később határőr) zászlóalj élére államvédelmi tisztet neveztek ki.⁶⁰

¹ Szűcs (szerk.), 1997: 155. és 174.

² Uo. 193.

³ Berki, 2012.

⁴ Ehrenberger (szerk.), 2001: 37.

⁵ Mucs, 1970: 14.

⁶ Gáspár, 2012.

⁷ A HM szervezési osztályvezetője és a SZEK képviselője közötti 1945. május 14-ei tárgyalásokról készült feljegyzésnek a határőrségre vonatkozó részletét közli: Szócs (összeáll.), 1970: 256.

⁸ Berki, 2012. A határőrség megszervezéséről lásd még Kiss, 1970: 45–63.

⁹ Gáspár, 1970: 34.

¹⁰ Idézi Mucs, 1970: 18.

¹¹ Uo.

¹² Uo.

¹³ A dokumentumot közli: Ehrenberger (szerk.), 2001: 48–49.

¹⁴ Mucs, 1970: 27.

¹⁵ Gáspár, 1970: 33.

¹⁶ Mucs, 1970: 17.

¹⁷ Uo. 20.

¹⁸ Berki, 2012: 14–15.

¹⁹ Ernyes, 2004. www.pecshor.hu/periodika/2004/Ernyes.pdf (utolsó letöltés: 2013. december 6.).

²⁰ Gáspár, 1970: 33.

²¹ Berki, 2012: 18.

²² Idézi Mucs, 1970: 25–26.

²³ Berki, 2012: 16. A határsávban végrehajtott razziaíkról lásd még Szócs, 1970: 81–103. és 325–326.

²⁴ Mucs, 1970: 27.

²⁵ MNL OL XIX-B-10. 410.864/46. 1. d.

²⁶ AVP RF f. 453 op. 2a papka 20a gy. 67.

²⁷ Szűcs (szerk.), 1997: 547.

²⁸ *Rendőrségi Közlöny*, 1945a: 3.

²⁹ A magyar belügyminiszter 145.389/1945. IV-12. B. M. számú rendelete a Magyar Határrendőrség felállítása tárgyában. *Rendőrségi Közlöny*, 1945c.

³⁰ Nagy, 2008: 38.

³¹ Gáspár, 1970: 35.

³² Nagy, 2008: 40.

³³ Uo. 39.

³⁴ ÁBTL 4.2. Magyar honvédelmi miniszter 38.516 szám. Eln. vk.-1945. 1. d. Országhatár őrzésének megszervezése.

³⁵ Idézi: Kiss, 1970: 59.

³⁶ AVP RF f. 453 op. 5 papka 53 gy. 34.

³⁷ Uo.

³⁸ A belügyminiszter 410.212/1946. IV-12. B. M. számú rendelete a magyar határrendőrség felállításáról szóló 145.389/1945. IV-12. B. M. számú rendelet módosítása tárgyában. *Rendőrségi Közlöny*, 1946b.

³⁹ A belügyminiszter 572.100/1946. IV-12/d. B. M. számú rendelete a határrendészeti rendőri és a honvéddhatárőrség szervei feladatkörének elhatárolása tárgyában, 1946. július 25. *Rendőrségi Közlöny*, 1946c.

⁴⁰ A belügyminiszter 572.397/1946. IV. 12/d. B. M. számú rendelete a határrendészeti rendőrkapitányságok hatáskörét megállapító rendelet kiegészítése tárgyában. *Rendőrségi Közlöny*, 1946c.

⁴¹ Ernyes, 2004: 141–142. www.pecshor.hu/periodika/2004/Ernyes.pdf (letöltés ideje: 2013. november 22.).

⁴² A belügyminiszter 215.645/1946. IV. 12. B. M. sz. rendelete az ország területére „utazási igazolvány” nélkül visszatért egyének személyes jelentkezésre kötelezése tárgyában. *Rendőrségi Közlöny*, 1946a.

⁴³ Szűcs (szerk.), 1997: 623.

⁴⁴ Az 1903. évi VI. tc. 6 §-a szerint útlevel kiadására jogosult hatóság volt a vármegyében és a rendezett tanácsú városokban az alispán.

⁴⁵ Szűcs (szerk.), 1997: 623–624.

⁴⁶ A magyar belügyminiszter 152.289/1945. VI–2. B. M. számú rendelete a határátlépés szabályozása tárgyában. *Rendőrségi Közlöny*, 1945b.

⁴⁷ MNL OL XIX-B-10. 225.102/IV-12. BM szám-1946. 1. d. Távolsági forgalomban a határátlépések szabályozása.

⁴⁸ MNL OL XIX-B-10 574.435/1946. 1. d. Az osztrák határ átlépése, 1946. augusztus 27.

⁴⁹ MNL OL XIX-B-10 573.435/IV. 12. d. BM szám/1946. 1. d. Magyarországra való beutazásra illetve átutazásra jogosító engedélyek kiállítása, 1946. augusztus 12.

⁵⁰ Feitl (szerk.), 2003: 234.

⁵¹ AVP RF f. 453 op. 2a papka 18a gy. 57.

⁵² MNL OL XIX-B-10 V-1/572372/1946. 1. d. Szob határállomáson szolgálattételre rendelt orosz katonaság hatásköre, 1946. július 17.

⁵³ AVP RF f. 453 op. 2a papka 20a gy. 67. A magyar kormány 180.024/7-1945. szóbeli jegyzéke, 1945. december 20.

⁵⁴ MNL OL XIX-B-10 210.935-1945. 1. d. Orosz határrendőrség megalakítása Vámospikolán.

⁵⁵ Uo.

⁵⁶ MNL OL XIX-B-10 V-1/572372/1946. 1. d. Szob határállomáson szolgálattételre rendelt orosz katonaság hatásköre, 1946. július 17.

⁵⁷ MNL OL XIX-B-10 574.191/1946. Magyar Belügyminisztérium átírata a SZEB Közigazgatási Osztálya vezetőjének, Beljanov vezérőrnagynak, 1946. szeptember 11. 1. d.

⁵⁸ MNL OL XIX-B-10-575923/1946/3. 1. d.

⁵⁹ Idézi Gáspár, 1970: 39.

⁶⁰ Uo.

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

4.2. Parancsgyűjtemény

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

XIX-B-10 Határőrség Országos Parancsnoksága

Arhiv Vnyesnyej Polityiki Rosszijszkoj Federacii (AVP RF)

F. 453 Magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság

Nyomtatásban megjelent források

Szücs (szerk.), 1997

Dálnoki Miklós Béla kormányának (Ideiglenes Nemzeti Kormány) minisztertanácsi jegyzőkönyvei 1944. december 23. – 1945. november 15. A. kötet. Szerkesztette: Szücs László. Budapest, Magyar Országos Levéltár.

Feitl (szerk.), 2003

A Magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság jegyzőkönyvei 1945–1947. Szerkesztette: Feitl István. Budapest, Napvilág Kiadó.

Ehrenberger (szerk.), 2001

A béketábor magyar hadserege. A magyar demokratikus hadsereg és a magyar néphadsereg hadtörténelmi levéltárban őrzött katonai irataiból 1945–1957.
Szerkesztette: Ehrenberger Róbert. Budapest, PETIT REAL Könyvkiadó.

Sajtó

Rendőrségi Közlöny, 1945a
Rendőrségi Közlöny, szeptember 1.

Rendőrségi Közlöny, 1945b
Rendőrségi Közlöny, október 12.

Rendőrségi Közlöny, 1945c
Rendőrségi Közlöny, november 10.

Rendőrségi Közlöny, 1946a
Rendőrségi Közlöny, február 15.

Rendőrségi Közlöny, 1946b
Rendőrségi Közlöny, június 15.

Rendőrségi Közlöny, 1946c
Rendőrségi Közlöny, augusztus 15.

Hivatkozott irodalom

Ábel (szerk.), 1985
Parádi József: A népi demokratikus forradalom határrendőrsége 1945–1949. In *A határőrség 40 éve.* Szerkesztette: Ábel László. Budapest.

Berki, 2012
Berki Imre: A magyar határőrség újjászervezése 1946-ban. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXII. évf. 25. sz.

Ernyes, 2004
Ernyes Mihály: *Választóvonal Európában 1945–1949.*
www.pecshor.hu/periodika/2004/Ernyes.pdf

Gáspár, 2012
Gáspár László: A második világháború utáni magyar határőrizet változásai. *Rendvédelem-történeti Füzetek*, XXII. évf. 25. sz.

Kiss, 1970
Kiss Zoltán: A határőrség történetéből. In *A határőrség megalakulása és harca a népi hatalomért 1945–1948.* Összeállította: Szőcs Ferenc. A Belügyminisztérium Határőrség Politikai Csoportfőnökség ünnepi kiadványa a határőrség megalakulásának huszonötödik évfordulójára. H. n., é. n. [1970]

Mucs, 1970

Mucs Sándor: Adatok a magyar határőrség 1945 utáni történetéhez (1945. február – 1946. december). In *A határőrség megalakulása és harca a népi hatalomért 1945–1948*. Összeállította: Szócs Ferenc. A Belügyminisztérium Határőrség Politikai Csoportfőnökség ünnepi kiadványa a határőrség megalakulásának huszonötödik évfordulójára. H. n., é. n. [1970]

Nagy, 2008

Nagy György: A Határrendőrség humán viszonyai 1945–1946. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidi Ordinis)*, XIV. évf. 17. sz.

Szócs, 1970

Szócs Ferenc: A soproni razzia. In *A határőrség megalakulása és harca a népi hatalomért 1945–1948*. Összeállította: Szócs Ferenc. A Belügyminisztérium Határőrség Politikai Csoportfőnökség ünnepi kiadványa a határőrség megalakulásának huszonötödik évfordulójára. H. n., é. n. [1970]

Szócs (összeáll.), 1970

A határőrség megalakulása és harca a nép hatalomért 1945–1948. Összeállította: Szócs Ferenc. A Belügyminisztérium Határőrség Politikai Csoportfőnökség ünnepi kiadványa a határőrség megalakulásának huszonötödik évfordulójára. H. n. é. v. [1970]

Szócs (s. a. rend.), 1975

Fejezetek a határőrség történetéből. A Belügyminisztérium Határőrsége Politikai Csoportfőnökség kiadványa. Összeállította és sajtó alá rendezte: Szócs Ferenc. Budapest.

Sasik a viharban

Egy gyermekmentő pap meghurcoltatásai a diktatúra évtizedeiben

Bevezetés¹

Az egypártrendszer létrejöttétől egészen 1989-ig a mindenkori állami egyházpolitikát a Magyar Dolgozók Pártja (MDP), majd a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) politikája határozta meg. Az állampárt irányítása alatt összehangoltan működtek együtt a különböző szintű bürokratikus szervek. Az MDP Központi Vezetősége 1950. június 1-jén a „klerikális reakció elleni harcról” hozott határozatában az egyházakkal szembeni fellépés fokozását, a teljes ellenőrzés megvalósítását tűzte ki célul.²

Az 1956-os szabadságharc bukását követően az állampárt, immár MSZMP néven, újjászerveződve, a forradalom kirobbanása előtti állapotok visszaállítását tűzte ki célul. Az 1950-es évek végétől a sztálinista módszereket fokozatosan kifinomultabb eszközök váltották fel:³ a konszolidáció megszorító intézkedései mellett a Kádár-korszak egyházpolitikája a Rákosi-rendszert túlélő egyházakat megpróbálta felhasználni saját érdekeinek érvényesítésére, nemzetközi helyzetének erősítésére, elfogadtatására. A harcot immár a vallásos világnézet és nem az egyház ellen kellett megvívni. Az ideológiai oktatás még inkább előtérbe került, mivel „*a proletárdiktatúra államának egyik fő feladata az egész nép szocialista átnevelése*” lett.⁴ A békemozgalom erősítése, a lojális egyházi személyek támogatása, a társadalom politikai nevelése volt a cél, és kategorikusan kizárták annak a lehetőségét, hogy az egyházak a meglévő jogi kereteken túl az ifjúság nevelésével is foglalkozhassanak. A vallásszabadság „*csupán a templomban gyakorolható vallásosságot*” jelentette.⁵

A módosuló egyházpolitikai irányvonal érvényesítésében továbbra is kitüntetett szerepet kapott a kommunista politikai rendőrség.⁶ Az egyházak sok szempontból a rendszer fő ellenségének számítottak, így érthető, hogy a pártállami diktatúra titkosrendőrségének célkeresztjében álltak. A többször is átszervezett politikai nyomozó apparátus célja mindvégig egyértelmű volt: a hitélet felszámolása, az egyházak megszüntetése, majd ennek megvalósíthatatlansága miatt szervezetük ellenőrzése, a lojális személyek vezető pozícióba juttatása, az egyházpolitikával szemben állók ellehetetlenítése, adott esetben a papi pályáról való eltávolítása. Ennek az állambiztonsági mechanizmusnak – mely a (párt)politikai irányvonalhoz képest is ridegebb, militánsabb maradt – az egyházi hierarchia bármely szintjén álló személy áldozatául eshetett. Regőczy István életútja –hosszúságánál fogva is – alkalmas a Rákosi- és Kádár-korszak politikai rendőrségi gyakorlatának szemléletes bemutatására.

Tanulóévek

Tanulmányom főszereplője, Regőczy István 1915. október 5-én született a Somogy megyei Látrány községben. Édesapja, Regőczy Ákos Budapesten egy malomgyárban dolgozott ügyvivőként,⁷ édesanyja, Szabó Ilona öt gyereket nevelt otthon. 1915-ben legkisebb fia, István születése előtt két hónappal az édesapát elvitték az első világháború olasz frontjára, így a családfenntartó szerep az édesanyjára hárult. A családra nehéz idők köszöntöttek be: a

frontról egy súlyosan sebesült édesapa tért vissza, Istvánnak két leánytestvérét elvitte az 1918-as spanyolnátha. A jobb megélhetés reményében a Regőczi család a fővárosba költözött. Csekély bevételüket kiegészítendő a két fiú az Erzsébetvárosi templomban ministrált.**8** 1920 decemberében István lehetőséget kapott, hogy egy belga kanonok miséjén ministráljon, aki szegény sorsú gyerekeket juttatott ki Belgiumban élő családokhoz. A kanonok a Regőczi fiúknak is felajánlotta a lehetőséget, de ők ekkor még – elsősorban édesanyjukra tekintettel – nem éltek a meghívással. A család életkörülményei azonban nem javultak, így István 1925-ben, az újbóli invitálást követően, bátyjával, Imrével együtt útnak indult, és Poperinge városába kerültek Richard Vervacke esperes, kanonok házába.**9** Egyévnyi távollét után Regőczi István hazatért, és tanulmányait az Esztergomi Don Bosco Intézetben folytatta.**10** Az itt szerzett élmények meghatározóak lettek számára, és a papi hivatás felé terelték. 1933-ban jutott ki ismét Belgiumba Vervacke kanonokhoz, ahol tíz évet töltött el. Megtanult flamandul, franciául, elvégezte a brugge-i szemináriumot, ahol többször találkozott a vakok Szent Rafaellról elnevezett intézetének igazgatójával, Arnold Ghesquière atyával.**11** Az ő inspirálására kezdett el még Belgiumban szegény, árva gyerekekkel foglalkozni.**12** 1942-ben meghalt az édesapja, majd a következő év elején az őt patronáló kanonok is elhunyt. Így amikor 1943 áprilisának elején váratlanul lehetővé vált, hogy a háborús események közepette a külföldön élő magyarok egy különvonattal hazatérjenek, Regőczi az utazás mellett döntött. Ám előtte még kérésére a brugge-i püspök 1943. március 28-án pappá szentelte.**13**

Új Sasi Otthon

Megérkezését követően Pétery József váci püspöktől kérte az egyházmegyébe való felvételét, aki Pestszenterzsébetre helyezte hitoktató káplánnak. Itt a háborús körülmények közepette folytatta a Belgiumban megkezdett munkát. Összegyűjtötte az árva gyermekeket – akiknek Prohászka Ottokár egyik karácsonyi elmékedése hatására ekkor adta a sasfiókák**14** elnevezést –, és a Dezső utcában a romokból házat kezdett építeni. A bombázások közepette a környék lakóinak támogatásával tizenöt árva gyermekről gondoskodott, sőt a nyilas uralom alatt, menedéket biztosítva számukra, több zsidó családot mentett meg a pusztulástól.**15**

A háború befejeződését követően, 1945. szeptember 8-ával Pétery püspök Regőczit Kis-Vácott plébániaszervezéssel bízta meg,**16** Az árva gyerekek közül azokat, akik követni szerették volna, magával vitte új helyére. A Rákóczi téren egy elhagyott óvoda épületében leltek otthonra Regőczi és sasfiókái,**17** majd növekvő létszámuk miatt a téren üresen álló házakat vették birtokba.**18** Az elhelyezendő, gondoskodásra szoruló gyermekek száma nemsokára száz fölé duzzadt. A város mérnökének**19** segítségével az óvoda jobb oldalán egy kápolna, a bal oldalán egy kétszintes árvaház létrehozását tervezték.**20** A kápolnát – amely 1946. szeptember 8-ára épült fel, s amelynek freskóit a váci születésű Kemény László festőművész készítette – a váci püspök, Pétery József szentelte fel.**21** Az árvák gondozásában Regőczit csak néhány önkéntes segítette: unokatestvére, Szabó Erzsébet és Kemény Jolán voltak a nevelőnők az intézetben.**22** 1947-ben már kilenc szalvátor nővér**23** és egy piarista tanár oktatta a gyerekeket, önkéntesként pedig Kemény Jolán húga, Erzsébet érkezett az otthonba.**24**

Regőczit az árvaház működtetésének anyagi feltételei komoly kihívás elé állították. Ahogy fogalmazott: *„Szörnyű gondot és költséget okozott új árvaházam felszerelése, gyermekeim fenntartása, ruháztatása és iskoláztatása.”***25** Ám ténykedésének hírére lassan Vác egész lakossága megmozdult, hogy segítse a sasfiókák, a sasik ellátását. Nemegyszer a polgármestertől kaptak élelmiszerjegy-kiutalásokat, sőt a rendőrség is küldött a feketézőktől elkobzott élelmiszerekből.**26** Ahogy nőtt a gyermekek létszáma, egyre szűkösebbé vált a

hely. 1947. március 25-én kezdtek az otthon építésébe, és nyár végére, szeptember 8-ára rengeteg segítséggel, de bekötözhető állapotba került az épület, a „Sasi Otthon”.²⁷ Minthogy folyamatosan fogadták az árva gyermekeket, a létszám lassan 200 fölé emelkedett.²⁸ 1947 karácsonyán Pétery püspök a székesegyház melletti kölcsönkönyvtár épületét bocsájtotta Regőczi és az egyre növekvő létszámú sasfiókák rendelkezésére, akik január 6-án költöztek be.²⁹ A lányokat a Rákóczi téri kis épületben szállásolták el, majd amikor itt is szűkössé vált a hely, ismét a váci püspök nyújtott segítő kezet, aki megengedte, hogy a levéltár melletti káptalan földszintes épületének üresen álló szobáit birtokba vegyék.³⁰

Az adományok ellenére a gyermekek eltartása folyamatos anyagi nehézségekbe ütközött. Regőczi kétszer, 1947-ben és 1948-ban is Belgiumba utazott, hogy onnan kérjen támogatást a további működéshez.³¹ Kapcsolatai révén többször kapott segélyadományokat: matracokat, takarókat, lepedőket, ruhaneműket, élelmiszereket, kerékpárokat, sőt sporteszközöket (pl. futballcipőket, vívófelszerelést stb.) is.³² 1948 nyarán Brugge-ben Ghesquière egy társaságot alapított „Sasfiókák Egylete” néven, amelynek fő feladata a Regőczi által fenntartott árvaház számára történő adományok gyűjtése és eljuttatása volt.³³ Az Egylet nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy lassan ugyan, de biztos alapokra helyeződjön az intézet anyagi helyzete.

A Sasi Otthont több befolyásos személy is meglátogatta: 1948 nyarán Mindszenty József bíboros, majd Pétery püspökkel egyetemben Shvoy Lajos székesfehérvári püspök fordult meg náluk. Ezt követően a belga nagykövet és családja vendégeskedett a sasiknál. A diplomata biztosította Regőcziéket, hogy a katolikus intézmények várható államosítása esetén közbenjár az árvaház fennmaradása érdekében.³⁴ 1949 márciusára elkészültek az új, nagyobb otthon tervrajzai, és hamarosan megkezdődött az építkezés is.³⁵ 1949 nyarára úgy tűnt, hogy Regőcziék helyzete rendeződik. Ám ekkor megrendítő fordulat következett.

Az Otthon felszámolása

Az ifjúság nevelése évszázadokon át az egyházak kezében volt. A mindenkori hatalom tisztában volt ennek jelentőségével, hisz ők jelentették a társadalom jövőjét. A kiépülő kommunista diktatúra ezért mihamarább ki akarta venni az egyházak kezéből ezen intézményeket,³⁶ ezt a törekvésüket érvényesítette az 1948. évi 33. törvény is.³⁷ Várható volt, hogy a Sasi Otthon is rövidesen a kommunista állam áldozatává válik. 1948 karácsonyán az otthont támadó cikk jelent meg a *Szív*³⁸ újságban, amelyben a szerző a higiénias viszonyokra hivatkozva kérte annak feloszlását.³⁹ 1949 tavaszán felszólították Regőczit, hogy változtasson nevelési módszerein, és fogadja el az állami felügyeletet, amit azonban elutasított.⁴⁰

Az 1948/49-es tanév végén Regőcziék a gyerekeket Balatonmáriára vitték nyaralni. Ekkor a rendőrség már javában gyűjtötte az információkat a Sasi Otthonról.⁴¹ 1949. június 22-én kihallgatták Regőczi segítőit, Kemény Jolánt, Józsa Károlynét és Sipos Jánosnét. Ők, Káldor György százados kihallgató tiszt kérdésére, egybehangzóan állították, hogy a plébános által vezetett otthonban imádkoztak Mindszentyért, hallgatták az Amerika Hangja Rádió adásait, többször felvonultak a város utcáin, amikor is flamand és latin nyelvű indulókat énekeltek. Az intézet falaira pedig az alábbi szöveget festették. *„Ha ellenség bántja a keresztet, a Sasik csatába mennek.” „Mindent a Sasfiókákért, a Sasfiókák Istenért.”*⁴² Sipos Jánosné tanúvallomásában azonban az is olvasható volt, hogy a nyár elején Regőczi ezeket a feliratokat lemeszeltette.⁴³ Ezen információk így is elegendőnek bizonyultak ahhoz, hogy a hatóságok felszámolják az árvaházat.

A plébánost és a gyerekeket nyaralás közben érte a hír, hogy a Sasi Otthont augusztus 5-ei dátummal megszüntették, Regőczi visszaemlékezése szerint azzal az indoklással, hogy „*árvaházakra nincs szükség. A Magyar Népköztársaság az árva, elhagyott gyermekekről gondoskodik*”.⁴⁴ Regőczi néhány idősebb gyermekkel azonnal Budapestre utazott. Először a belga követségre mentek, ahol a konzul közbenjárását kérték ügyükben. Majd a Művelődési Minisztériumba siettek, ahol egy kérvényt akartak benyújtani az otthon fennmaradása érdekében, azzal érvelve, hogy nem egyházi intézményről van szó, mert minden árva gyermeket felvesznek vallásfelekezeti tekintet nélkül.⁴⁵ Elutasító választ kaptak, így eredménytelenül tértek vissza a Balatonhoz. Augusztus 21-én Regőczi Vácott próbált közbenjárni annak érdekében, hogy a gyermekek ne kerüljenek állami gondozásba. A következő napon a sasik önkormányzatának bizottságában⁴⁶ lévő ifjak egy kérvényt fogalmaztak meg a polgármesternek, aki azonban – a hivatalos döntésre hivatkozva – elzárkózott kérésük elől.⁴⁷ Eközben Regőczi este kilenckor a váci Rákóczi téri kápolnájukban az egyre nagyobb létszámban megjelenő hívők előtt tartott litániájában az árvaház és a gyermekek további sorsának alakulásáról beszélt, kérve a megjelenteket, hogy segítsenek a gyermekek elhelyezésében.⁴⁸ A rendőrség emberei már másnap, augusztus 23-án, kihallgatták az árvaház önkormányzatának néhány tagját az Államvédelmi Hatóság Budakörnyéki Osztálya Váci Kirendeltségén. Ők elmondták, hogy jóllehet Regőczi ugyan tudott a kérvényükről, de azt saját elhatározásukból írták az otthon fennmaradása érdekében.

Az államvédelem szorgalmasan gyűjtötte információit Regőcziék ellen. Augusztus 31-én több tanút hallgattak ki a plébános augusztus 22-én tartott litániájával kapcsolatban. A megkérdezettek egybehangzóan állították, hogy a pap azt mondta: a jelenlegi állapotokat átmenetinek tekinti, az államosítást nem fogadja el, és kéri a híveket, hogy amíg a helyzet nem oldódik meg, fogadjanak be minél több otthon nélkül maradtat.⁴⁹ A „Sasi Otthon”-t egy évig tartották zárva, majd pedagógusszállóvá alakították át. A fiókák számára egyedül az a ház maradt meg a Rákóczi tér sarkán, ahol Regőczi unokanővére, Szabó Erzsébet lakott munkatársnőjével, Kemény Jolánnal és két kis árvával.⁵⁰

Internálótáborban

Regőczi Istvánt először 1949. november 10-én, majd 12-én is kihallgatták az ÁVH Andrassy út 60-as számú épületében. A kihallgató tisztt, Sásdi Andor hadnagy előtt a plébános beismerő vallomást tett. Ebben kijelentette, hogy 1948 nyarán, amikor az államosítás veszélyét érezte, a belga konzultól védnökséget kért az otthon számára, helyeselte a gyerekek államosítás elleni fellépését, akik ez ügyben kérvényt adtak át a váci főjegyzőnek, valamint továbbra is imádkoztak a letartóztatott Mindszentyért. Litániát tartott, amelyben az otthon nélkül maradt árvák kilátástalan sorsára hívta fel a figyelmet. A kihallgatását Regőczi ezekkel a szavakkal fejezte be: „*Beismerem, hogy fenti kijelentéseim alkalmasak voltak demokráciaellenes izgatásra és, hogy kijelentéseimet azzal a céllal tettem, hogy a gyermekek iránt szánalmat keltsék, hogy a szülők maguk is követeljék az otthon visszaadását. Beismerem, hogy cselekedeteimmel a demokráciára vonatkozóan káros tevékenységet követtem el, különösen azzal, hogy a gondozásomra bízott gyermekeket, demokráciaellenes szellemben neveltem. Fenti vallomásomat minden kényszer nélkül tettem és azt elolvasás után aláírással igazolom*.”⁵¹ Mindezek alapján Sásdi hadnagy még aznap őrizetbe vette,⁵² javasolta bíróság elé állítását, indoklasként a folyamatos demokráciaellenes lázító tevékenységet jelölve meg.⁵³

Regőczi ügyében a végzést Décsi Gyula államvédelmi ezredes hozta meg. A főtitest által aláírt véghatározat alapján Regőczit 1949. november 12-én internálták⁵⁴ és még aznap Kistarcsára, a Nagy-budapesti I. kerületi rendőr-főkapitányság Központi Internálótáborába

szállították, ahol az 5. ezred 8. szobájában helyezték el.⁵⁵ A végzés ellen Regőczy 1949. november 24-én fellebbezéssel élt, kérve rendőrhatalósági őrizetének megszüntetését. Indoklásában azt hozta fel, hogy az általa vezetett árvaház működésével mind a demokratikus pártok, mind a hatóságok elégedettek voltak. A belga kapcsolatait csak az árvaház anyagi fedezetének és felszerelésének biztosítására vette igénybe. Azt azonban elismerte, hogy nyilvánosan imádkozott Mindszentyért – bár hozzátette, hogy csak a bíboros letartóztatásáig –, valamint hogy időnként hallgattak amerikai rádióadásokat is. Az árvaház államosítása elleni tiltakozásával pedig csak részvétet akart kelteni az „*otthon nélkül maradt árva gyermekeim befogadására*”.⁵⁶ A kérelemhez csatolt jelentés alapján Regőczy a táborban kifogástalan magatartást tanúsított, fenyítésben nem részesült, a december 8-ai véghatározat mégis helyben hagyta az internálását elrendelő elsőfokú döntést.⁵⁷

Regőczy nem nyugodott bele az elutasító válaszba, és 1950. január 15-én kérvénnyel fordult Kádár János belügyminiszterhez. Szabadlára helyezését részben munkásszármasztásával, részben súlyos beteg édesanyjának ápolásával, valamint a háború alatt üldözött emberek mentésével indokolta.⁵⁸ Ennek bizonyítására négy levelet is csatolt beadványához, melyek egyikében például Sötét József 1949. november 28-án a belügyminiszterhez címzett levelében azt írta, hogy „*magam 1944. november 5-én századomtól megszöktem és Pestszenterzsébetre érve tőle kértem a nyilasok ellen védelmet. Regőczy István az Izabella u 7. sz[ám] alatt egyik a bombázások elől vidékre menekült keresztény család rája bízott családjának lakásába rejtett el. Harmadik nap, amikor a nyilasok házról-házra kutattak zsidók után igazolványt szerzett részemre és édesanyjához Máriaremete Boldogasszony útja 119 alá kísért, ahol két hónapig rejtegetett és látott el élelemmel, mindaddig amíg a vörös hadsereg fel nem szabadított bennünket. Életét értem gondolkodás nélkül tette kockára, teljesen önzetlenül, csak azért, hogy az üldözött embereken segítsen.*”⁵⁹ A fentiek ellenére kérvényét – sok más sorstársáéhoz hasonlóan – indoklás nélkül elutasították.

Regőczyt az államvédelem a tábor területén is figyelemmel kísérte. A politikai rendőrség a foglyok közül jó néhányat információforrásként használt fel. Így egy 1951. június 14-ei jelentésben Holczer Gyula internált részletes adatokkal szolgált Regőczy személyéről: az életrajzi információk mellett elmesélte a pap életének 1945-től az internálásáig tartó időszak eseményeit, valamint hogy kikkel tart kapcsolatot, mikor járt külföldön, kik látogatták a táborban, és kikkel levelezett.⁶⁰ Így az államvédelem feladata már az lett, hogy a „kompromittáló adatok” birtokában Regőczyt ne csak rendőrhatalósági őrizetben tartsák, hanem „demokráciaellenes tevékenysége” miatt átadják az ügyészségnek. Az erről készített javaslat 1952. augusztus 14-én kelt. A kistarcsai táborban ugyanezen a napon Regőczy mellett Kemény Jolánt is kihallgatták. A plébánosról pedig októberben környezettanulmány is készült, amelyben az szerepelt, hogy „*a rendszer elszánt, aktív ellensége, aki fanatikus Vatikán barát és a nyugati demokrácia meggyőződéses híve*”.⁶¹ Bár 1953 januárja és júliusa között többször is kihallgatták,⁶² az államvédelemnek minden igyekezete ellenére sem sikerült elégséges bizonyítékot összeszednie ahhoz, hogy vádemelési javaslattal ügyét átadhassák az Államügyészségnek.

Újra szabadon

A kistarcsai internáló tábor iktatókönyve szerint Regőczy végül 1953. szeptember 16-án szabadult azzal a feltétellel, hogy korábbi lakhelyére, Vácra nem térhet vissza.⁶³ Szabadulásakor bátyja címét, a Máriaremete Boldogasszony utca 119-et jelölte meg lakóhelyeként.⁶⁴ Első útja valóban Máriaremetére vitte, ahol a még egyetlen élő testvére, Imre lakott, majd Makkosmáriára zárandokolt, ahol épp a Fogolykiváltó Boldogasszony

búcsúját tartották. Itt sok olyan paptársával találkozott, akikkel együtt raboskodott a kistarcsai internálótáborban, többek között a jezsuita Mócsy Imrével.

Regőczi 1953 őszén a váci általános püspöki helynök, Kovács Vince Máriabesnyőre helyezte,⁶⁵ ahol nemsokára újabb csapás érte: Kovács segédpüspök az egyetlen még megmaradt, Szabó Erzsébet és Kemény Jolán vezette Sasi Otthon felszámolására utasította.⁶⁶ Az árvák egy részét helyi családoknál, a másik részét először Pestszenterzsébeten, majd Máriabesnyőn helyezte el.⁶⁷ Már nagyjából harminc gyermekről gondoskodott, mikor 1955 novemberében egyházi előjárója Aszódra diszponálta káplánnak.⁶⁸ Regőczi itt is nagy kedvvel vetette bele magát a munkába, és hamarosan Máriabesnyő mellett az aszódi plébánia filiáján, Domonyban is sasfiókákról gondoskodott egy elhagyott raktárépületben. A gyermekeket nyaranta a Balatonhoz, Révfülöpre vitte pihenni. Bár az anyagi nehézségek továbbra is fennálltak, de részben a helyi lakosság segítőkészségének, részben az újból felélesztett belga kapcsolatoknak köszönhetően úgy tűnt, újra minden jól alakul.

Az internálásból szabadult Regőczi személye már nem volt kulcskérdés az államvédelem számára. A váci árvaház korlátozott keretek között, de 1954 elejéig fennmaradt,⁶⁹ azonban tevékenységét továbbra is – elsősorban hálózati úton – ellenőrizték a klerikális reakció elleni elhárító osztály tisztjei. A célszemély – aktív belga kapcsolata miatt – ekkor inkább Kemény Jolán volt, akiről szorgalmasan jelentették az ügynökök, hogy mikor és hol találkozott Regőcziel, hogyan tartja fent az otthont. Az államvédelem ügynökének jelentései alapján kiderült, hogy a belga követségen dolgozó Hegedűs Erzsébettel Regőczi az árvaházban dolgozó Kemény Jolán segítségével tartotta a kapcsolatot, aki diplomáciai futárpostával küldte ki Belgiumba a pap leveleit, és rajtuk keresztül jutottak vissza hozzá a Sasfiókák Egyletének adományai.⁷⁰

Az államvédelem azonban nem az egyházi tevékenységet ítélte veszélyesnek, hanem a külföldi kapcsolat miatt, ellenséges hírszerzést gyanított a háttérben. Ezért a kémelhárítás is gyűjtötte az adatokat Hegedűsről.⁷¹ Azonban hiába vetettek be különböző operatív eszközöket (külső megfigyelés, ügynökség), Regőczi István és Kemény Jolán esetében sem sikerült igazolni a külföldi hírszerző szervekkel való együttműködés gyanúját, így a nyomozás eredménytelen maradt.

1955 februárjában egy véletlen levéllenőrzés során Regőczi újból a politikai rendőrség látókörébe került. Egy Taszáron sorkatonai szolgálatát teljesítő kiskatona a plébánosnak címzett levelében a váci otthonban eltöltött éveiről és vallásos neveléséről írt. A katonai elhárítás nyomozása végül megállapította, hogy a tizedes ugyan ellenséges tevékenységet nem végez, azonban Regőczi továbbra is kapcsolatban áll Ghesquière-rel, és rajta keresztül rendszeresen adományokban részesül. A katonai elhárítás – mivel nem tudott ellenséges tevékenységet dokumentálni a kiskatonával kapcsolatban – az általa gyűjtött, a sasfiókákkal kapcsolatos anyagokat átadta az egyházi elhárítás tisztjeinek. 1956-ban az államvédelem operatív tervet dolgozott ki a pap működésének felderítésére, ennek végrehajtását azonban a forradalom kitörése megakadályozta.

Forradalom és megtorlás

Az 1956-os forradalom eseményeiben Regőczi nem vett részt, de lelkesen üdvözölte a hejcei száműzetéséből kiszabadult és Aszódon keresztül Vácra tartó Pétery püspököt.⁷² A szabadságharc bukását követően pedig egy brosúrát állított össze „Sasik a viharban” címmel, amelyben a harcokban részt vetteknek, különösképpen a saját „fiókáinak” kívánt emléket állítani.⁷³ Az írást – mintegy híradásként – Belgiumba küldte. 1957. március 10-én

a rendőrség emberei máriabesnyői lakásában házkutatást tartottak, a brosúra kézzel írott változatát lefoglalták,⁷⁴ őt magát pedig őrizetbe vették, és visszaemlékezése szerint a budapesti gyűjtőfogházba szállították, ahol arra akarták rábírní, hogy paptársairól jelentsen.⁷⁵ Az állambiztonsági iratok tanúsága szerint 1957. március 18-án a Belügyminisztérium (BM) II/5-c klerikális reakció elhárítás alosztálya beszervezte.⁷⁶

Ezt az állítást erősíti meg egy másik dokumentum: Regőczi 1960. december 12-én beidézték a Pest megyei Rendőr-főkapitányságra, ahol kihallgatásán elismerte, hogy „Kurucz” fedőnéven államellenes cselekményekre vonatkozóan adatszolgáltatást vártak tőle a belügyi tisztek.⁷⁷ Mivel nem voltak megelégedve hálózati „munkájával” – hiszen gyakorlatilag semmit sem jelentett –, a Gödöllői Rendőrkapitányságon az állambiztonsági tisztek, titoktartási nyilatkozat vételét követően, megszakították vele a kapcsolatot.⁷⁸ A kizárás tényét támasztja alá egy másik forrás is.

A Pest megyei Rendőr-főkapitányság Politikai Nyomozó Osztályának Gödöllői Kirendeltségén 1958. március 14-én írátták alá vele a hálózatból való kizárásakor a már említett titoktartási nyilatkozatot. A kizárás indokaként Regőczi ebben azt írja, hogy *„kapcsolattartómnak egyetlen egy alkalommal sem adtam írásban jelentést és az állambiztonsági szervek részére hasznosnak minősíthető adatokat nem szolgáltattam. A kiadott feladataimat nem hajtottam végre. Tudomásul veszem, hogy eddigi hanyag munkám következtében az állambiztonsági szervek nem tartanak további munkámra igényt és így a velem való kapcsolatot megszakítják.”*⁷⁹

Újabb letartóztatás felé

Ezt követően Regőczi életéből egy rövid időre eltűntek a politikai rendőrség emberei. A hatóságok 1957 végén feloszlatták a máriabesnyői otthont,⁸⁰ majd figyelmeztették, hogy hagyjon fel a révfülöpi táboroztatásokkal is.⁸¹ Ő azonban tovább folytatta gyermekmentő munkáját: a nehéz sorsú kiskorúak gondozását, nyaranta pedig a Balatonnál történő táboroztatásukat. Ehhez anyagi segítséget továbbra is Arnold Ghesquière-től kapott, aki 1958 augusztusában látogatást is tett náluk.⁸² Regőczi tehát a figyelmeztetés ellenére sem hagyott fel a „sasik” szervezésével, nevelésével, pedig a váci segédpüspök előbb Nógrádverőce filiájába, Szokolyára káplánnak, majd 1959-ben Szalkszentmártonba helyezte adminisztrátornak.⁸³ A felszámolt máriabesnyői otthon helyébe a máriaremetei ház lépett.⁸⁴ Szalkszentmártoni szolgálathelyére négy sasfiókat vitt magával Máriabesnyőről.⁸⁵ A révfülöpi tábort 1960 nyarán az állambiztonság kérésére a helyi rendőrség oszlatta fel.⁸⁶ A hatóságok rendelkezéseivel való konok szembeszegülése, illetve azok figyelmen kívül hagyása ismét mozgásba lendítette a politikai rendőrség gépezetét.

A BM Pest megyei Rendőr-főkapitányság Politikai Nyomozó Osztály V. Alosztálya 1959. augusztus 1-jén az addigi előzetes ellenőrző dossziéját a beszerzett adatok alapján személyi dossziévá minősítette át, mivel *„Regőczi István alaposan gyanúsítható izgatás, egyesülési szabadsággal elkövetett visszaélés, valamint forintkijárlás büntettével”*.⁸⁷ A bizalmas vagy titkos nyomozás során a korabeli jogszabályok által bűncselekménynek minősített tevékenységének felderítésére számos operatív eszközt (környezettanulmány készítése, külső megfigyelés, ügynökség) bevetettek. Már 1960. augusztus 15-én javaslatot tettek Regőczi és Kemény Jolán letartóztatására, de a BM II/8. Vizsgáló Osztály F. Alosztálya, amely a nyomozások során keletkeztetett bizonyítékok alapján adott jogi véleményt az ügyben a büntetőeljárás megindításának lehetőségeiről, jelen esetben ezt nem támogatta. Szerintük *„az ügyben minősíthető bűncselekmény, amit Regőczi István vagy Kemény Jolán követett el, nem található”*.⁸⁸ Javasolták a nyomozószerveknek, hogy derítsék ki, milyen ideológiai nevelést kaptak a gyerekek, honnan szerezték az anyagi eszközöket Regőcziék, és

hogy bizonyíthatóan kikerült-e Nyugatra az 1956-os forradalomról írt brosúra kézírata. A devizagazdálkodás megsértésének vádját már azon év novemberében elvetette a jogi osztály, mivel annak büntethetősége addigra már elévült.⁸⁹

Végül csak 1962-ben zárták le a titkos nyomozást, és adták át a vizsgálati eljárást végző szerveknek az iratokat, melynek eredményeképpen március 26-án őrizetbe vették, majd 29-én előzetes letartóztatásba helyezték Regőczi Istvánt izgatás és egyesülési szabadsággal elkövetett visszaélés büntettének gyanújával.⁹⁰ Az április 29-éig folyó vizsgálati eljárásban Regőczi és a tanúk kihallgatása, valamint a házkutatás során megtalált „Sasik a viharban” brosúra szövege alapján a hatóság megalapozottnak vélte a gyanúsítást. A nyomozást lezárták, és Regőczi ügyét a Fővárosi Ügyészségnek küldték át. Kemény Jolánnal szemben az eljárást megszüntették, őt csak rendőrhatalósági figyelmeztetésben részesítették.⁹¹ Az 1962. július 18-án megtartott tárgyaláson a budapesti II., XI. és XII. kerületi bíróság a Regőczi elleni bűnvádi eljárást – elévülés miatt – megszüntette, szabadlábra helyezésétől, valamint az ingó és ingatlan vagyonára elrendelt zár alá vétel feloldásáról rendelkezett.⁹²

Nyolc szabad esztendő

A bírósági tárgyalás lezárultát követően az egyházi hatóságok ismételten úgy gondolták, hogy jobb lesz, ha Regőczit elhelyezik Szalkszentmártonból. 1963-ban a váci segédpüspök Örkénybe diszponálta káplánnak.⁹³ Ekkorra a hatóságok intézkedéseinek köszönhetően a gyermekek szétszéledtek, többen közülük állami gondozásba kerültek, de Regőczi nem adta fel, hogy ismét sasikat neveljen. 1963 karácsonyán máriaremetei házába fogadott két kicsit, és 1964-ben már tíz gyermekkel foglalkozott. Azonban mivel nem kapott hitoktatói engedélyt, az idős örkényi plébános kénytelen volt helyette más káplánt kérni.⁹⁴ Minthogy Kovács Vince nem volt hajlandó őt más beosztásba helyezni, Regőczi munka nélkül maradt. Így viszont annál több ideje jutott sasfiókáira, akikkel kerékpáron az ország több táját is (Balaton, Pécs, Baja, Szeged, Kaposvár, Kecskemét) bebarangolta. Anyagi segítséget továbbra is Belgiumból kapott Arnold Ghesquière révén, aki majd minden évben nála vendégeskedett egy hónapot. A belga papban ekkoriban fogalmazódott meg az a gondolat, hogy Regőczi korábban írt munkáit és a vele folytatott beszélgetéseket a lelkész közelgő ezüst miséjére egy kötetbe szerkesztve kiadatja. A kötet nagy sikert aratva 1969-ben jelent meg Belgiumban „Mi nem hallgathatunk” címmel.⁹⁵

Újra a bíróság előtt

Ez a könyv volt az, amely utolsó cseppként újból mozgásba hozta az állambiztonság gépezetét. A 60-as években többször, utoljára 1968-ban részesítették rendőrhatalósági figyelmeztetésben, hogy hagyjon fel az ifjúsággal való foglalkozással, a kápolnaépítésekkel.⁹⁶ Azonban Regőczi mindezeket figyelmen kívül hagyta.⁹⁷ A politikai rendőrség – tevékenysége miatt – 1968-tól tartotta szoros megfigyelés alatt, személyére októberben figyelő dossziét nyitottak.⁹⁸ Fülöp József rendőr alezredes, a Budapesti Rendőrfőkapitányság Politikai Osztály III/C Csoport alosztályvezetője a BM III/1. Osztály jogi véleménye alapján 1970. július 13-án megállapította, hogy „a Regőczi által írt »Nem hallgathatunk« c. könyv kifejezetten gyűlölet keltő, izgató tartalmú. Alkalmas a Magyar Népköztársaság, a szocialista társadalmi viszonyainkkal, a Szovjetunióval, a kommunistákkal szembeni gyűlölet keltésre.”⁹⁹ Az ügy realizálására 1970. szeptember 4-én készített intézkedési tervében Kassai László rendőr őrnagy azt javasolta, hogy a fenti megállapítások alapján sokszorosítás útján, nagyobb nyilvánosság előtt elkövetett izgatás büntette miatt kell eljárást indítani Regőczi ellen.¹⁰⁰ Ennek keretében Kassai a vizsgálati eljárás alatt az illetékes társosztályoktól Regőczi személyére vonatkozóan – minthogy őt nem kívánták

letartóztatni – a kihallgatásokról történő távozását követő 5 napra külső megfigyelést, valamint a „K” ellenőrzést, vagyis postai küldeményeinek ellenőrzését kérte.¹⁰¹ A Budapesti Rendőr-főkapitányság Politikai Vizsgálati Alosztálya a nyomozást szeptember 8-án rendelte el. Az első kihallgatásra másnap került sor, ahol Regőczy panasszal élt a gyanúsítás ellen. A Fővárosi Ügyészség Politikai Csoportjának vezetője, Kelemen Géza azonban panaszát elutasította azzal, hogy a rendelkezésére álló nyomozati anyagok a rendőrség álláspontját támasztják alá.¹⁰²

Regőczyt 1970. szeptember 9-e és november 18-a között tizenkétszer hívták be kihallgatásra, ahol elsősorban könyve megírásának körülményeiről, annak tartalmáról, belga kapcsolatairól, pénzügyeiről, egyházi működéséről, nevelői munkájáról faggatták. Az eljárás során a tanúkihallgatások és a házkutatások mellett ügynökök jelentéseivel, társadalmi kapcsolatoktól nyert értesülésekkel kívánták alátámasztani a vádakat.¹⁰³ Az izgatás vádjának megerősítését szolgálta Méray József önkéntes rendőr jelentése is, amelyben Regőczynek a fiatalokkal való foglalkozásáról és államellenes kijelentéseiről írt. Ezt a nyomozó hatóság azért is tartotta fontosnak, mert a *„jelentés adatai arra utalnak, hogy Regőczy az ellene folyamatban lévő vizsgálat ideje alatt sem hagyta abba ellenséges tevékenységét”*.¹⁰⁴ A nyomozást lezáró Kassai László rendőr őrnagy és felettese, Sárdi Kálmán rendőr alezredes, alosztályvezető által aláírt javaslat ismételt megállapította, hogy Regőczy elkövette a sokszorosítás útján, nagyobb nyilvánosság előtt elkövetett izgatás bűntettét, ezért ügyét vádemelési javaslattal átadták a Fővárosi Főügyészségnek.¹⁰⁵ A Budapesti I. és III. kerületi Bíróság 1971. február 19-én meghozott döntésében Regőczyt főbüntetésül két év kettő hónapi szabadságvesztésre és mellékbüntetésül öt év közügyek gyakorlásától való eltiltásra ítélte. A szabadságvesztést a bíróság ítélete alapján szigorított börtönben¹⁰⁶ kellett végrehajtani.¹⁰⁷ Regőczy és védője fellebbezéssel élt, így az ügye másodfokon folytatódott tovább. Az 1971. augusztus 17-én kihirdetett ítélet alapján a Fővárosi Bíróság – bár alapvetően elfogadta az elsőfokú bíróság ítéletét – a büntetés kiszabásánál több enyhítő körülményt figyelembe vett, ezért Regőczy szabadságvesztésének időtartalmát egy év nyolc hónapra, a közügyek gyakorlásától való eltiltását három évre mérsékelte.¹⁰⁸ Az elítéltet 1971. november elején először a II. kerületi Rendőr-főkapitányság fogdájába, majd onnét a Kozma utcai Budapesti Országos Börtönbe, közismert nevén a „Gyűjtő” épületébe szállították.¹⁰⁹ Itt látogatta meg őt 1971 karácsonya előtt Bánk József váci püspök, akinek közbenjárására javult az elítélt papok helyzete.¹¹⁰

Regőczy személye nemcsak a magyar politikai rendőrség figyelmét vonta magára, hanem a Vatikánét is. 1972. október 3. és 8. között magyar állami vezetők tárgyalásokat folytattak a Szentszék diplomatáival. A megbeszéléseken Casaroli érsek előadta azt a pápai kérést, hogy a magyar kormány *„gyakoroljon kegyelmet 3 börtönben lévő pap – Tabódy István, Rózsa Elemér, Regőczy István – ügyében”*.¹¹¹ A magyar delegáció mindössze annyit reagált erre, hogy megvizsgálják ennek lehetőségét.

A szabadulás és az azt követő évek

Regőczy István 1972. december 16-án harmadolással szabadult ki a börtönből, hét hónappal a teljes büntetési idejének letöltése előtt.¹¹² Ezt követően az 1970-es, 80-as években is az állambiztonsági szervek látókörében maradt. Tevékenységét különböző titkosszolgálati módszerekkel ellenőrizték.

Regőczy tovább folytatta még börtönbüntetése előtt elkezdett munkáját, a Szabadság-hegyen lévő Mária-kápolna felújítását, melynek végleges berendezését csak szabadulása után fejezhetette be.¹¹³ Korábbi sasfiókéi már felnőttek, de az ifjúság nevelésével, az árva gyermekek segítségével nem hagyott fel.¹¹⁴ Mindezen tevékenységét az állambiztonság is

nagy igyekezettel dokumentálta. Egy 1979. február 10-i jelentés szerint „Regőczy István rk. pap, budapesti lakos balatonszárszói házában, fiatal egyházi és világi személyek összejöveleteket tartanak. Az összejöveleteken biblia olvasás és vallási témák megbeszélése folyik.”¹¹⁵ A belga kapcsolattartás hűségese segítőjére, Kemény Jolánra hárult, mivel Regőczy sokáig nem kapott útlevelet. Egy másik jelentés szerint Kemény 1979. augusztus 15-étől Belgiumban járt, ahol találkozott a „Sasfiókák Egyleté”-nek titkárával, aki további anyagi támogatást ígért számukra.¹¹⁶ Regőczy többször folyamodott útlevéleért, hogy személyesen is meglátogathassa belga ismerőseit, de csak 1986-ban teljesítették kérését.¹¹⁷

Végszó

Regőczy István sorsa jól példázza, hogy az egyházi személyek a pártállami diktatúra politikai rendőrségének mindvégig talán leginkább kitüntetett figyelemmel követett, szinte minden más társadalmi rétegnél jobban ellenőrzött „célszemélyei” voltak. A Rákosi- és a Kádár-korszak ugyan eltérő módon közelített feléjük, de még a rendszerváltozás előtti évtizedekben is szorosan szemmel tartották az immár együttműködésre szorított egyházakat, különösen azok meghatározó személyiségeit és elsősorban a gyermekek nevelését, az ifjúság oktatását végzőket. Hisz a diktatúra irányítói is tudták: akié az ifjúság, azé a jövő.

Regőczy István katolikus pap, a Kútvölgyi Szűz Mária Engesztelő-kápolna lelkesze 1992-ben Vác díszpolgára lett, majd 2010. február 27-én életműve elismeréseként *Parma fidei – A hit pajzsa* díjat kapott önfeláldozó munkájáért, amelynek során évtizedeken át árva gyermekeket gyűjtött maga köré, hogy velük és nekik árvaházakat, templomokat, kápolnákat építsen. Regőczy István, „Isten vándora” életének 98. évében, 2013. február 28-án halt meg. 2013. március 9-én helyezték örök nyugalomra a budai Kútvölgyi-kápolnábanál.

¹ Az írás a Nagyváradon 2012. október 19-én a budapesti Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, a nagyváradai Posticum – Movimentum Iuventutis Christianae Egyesület és Posticum Kulturális Központ által *Állam és egyház kapcsolata Kelet-Közép-Európában 1945 és 1989 között – intézmények és módszerek* címmel rendezett konferencián elhangzott előadás bővített és szerkesztett változata.

² MDP, 1951: 164. A határozat a „*protestáns egyházakban, a zsidó egyházakban jelentkező reakciós irányzatokkal*” szembeni fellépést is megemlíti. Uo. 168.

³ Balogh, 1997: 392–394.

⁴ Köbel, 2005: 133.

⁵ Mészáros, 1994: 202.

⁶ A Rákosi-korszak politikai rendőrségének történetéhez lásd: Gyarmati (szerk.), 2000; Gyarmati 2002; Müller, 2012. A Kádár-korszak állambiztonsági szerveinek történetéhez lásd: Kiszely, 2001; Tabajdi–Ungváry, 2008.

⁷ Regőczy, 1991: 22.

⁸ Uo. 30–31.

⁹ Uo. 67–68.

¹⁰ Uo. 82–85.

¹¹ Önéletrajz, dátum nélkül (d. n.). ÁBTL 3.1.9. V-55328. 62.

¹² Regőczy, 1991: 200–204.

¹³ Bánk (szerk.), 1970, 343., Regőczy, 1991: 206–209.

¹⁴ Uo. 217.

¹⁵ Özv. dr. Kálmán Mihályné, Oestreicher Emilné, Lehr Ferenc és Sötét József budapesti lakosok nyilatkozatai, 1949. november–december. ÁBTL 2.5.2. 301045/1950. Regőczy István. (A forrás a BM IV/4. Ellenőrzési Osztály iratai között található, mely még rendezés alatt áll, ezért végleges állagbesorolása még változhat. Az ügyirat jelenlegi őrzési helye ÁBTL 2.5.2. 693/90. Köszönöm Kis Péter levéltáros segítségét az irat fellelésében.) Regőczy, 1991: 221–222.

-
- ¹⁶ Önéletrajz, d. n. ÁBTL 3.1.9. V-55328. 64.; Regőczi, 1991: 240.
- ¹⁷ Regőczi, 1991: 242–243.
- ¹⁸ Uo. 247–248.
- ¹⁹ Regőczi visszaemlékezéséből nem derül ki a mérnök személye, de valószínűsíthető, hogy a Vác város képviselőtestülete által 1945. május 1-jén főmérnökké választott és a műszaki osztály vezetésével megbízott Dombay Sándorról van szó. *Váci Napló*, 2011. http://www.vaci-naplo.hu/_vnarchivum/files/2011/71_teljes.pdf (utolsó letöltés: 2013. december 5.).
- ²⁰ Regőczi, 1991: 249.
- ²¹ Uo. 260–261.
- ²² Tanúkihallgatási jegyzőkönyv, 1949. június 22. ÁBTL 3.1.9. V-55328. 9.
- ²³ Szalvátor nővér: női szerzetes kongregáció tagja. Az Isteni Üdvözítő Nővérei rendet 1888-ban alapította F. M. Jordan és Therese Maria Wüllenweber, aki az első általános főnöknő is volt. A rend tagjai főként betegápolással, karitatív munkával, leányneveléssel, óvodák, árvaházak és szociális otthonok fenntartásával foglalkoztak. A Szalvátor nővérek 1899-ben érkeztek Magyarországra, és Budapest anyalföldi részén telepedtek le. 1950-ben ennek a rendnek is betiltották a működését, csak 1990-ben kezdhették újra a tevékenységüket.
- ²⁴ Tanúkihallgatási jegyzőkönyv, 1949. június 22. ÁBTL 3.1.9. V-55328. 12.
- ²⁵ Önéletrajz, d. n. Uo. 64.
- ²⁶ Regőczi, 1991: 248.
- ²⁷ Uo. 264–265. Mind a kápolna, mind az otthon megépítése során egy, a Naszály hegy lábánál álló – a háború miatt befejezetlenül maradt – katonai laktanya anyagait használták fel, a Hadügyminisztérium engedélyével. Uo. 250–251.
- ²⁸ 1948-ban már 230 főre duzzadt a sasfiókok létszáma. Uo. 285.
- ²⁹ Uo. 274–275.
- ³⁰ Uo. 278.
- ³¹ Regőczi István ügyében összefoglaló jelentés, 1959. július 7. ÁBTL 3.1.5. O-11462. 55.; Jegyzőkönyv Regőczi István 3. kihallgatásáról, 1962. április 10. ÁBTL 3.1.9. V-147432. 50.
- ³² Jegyzőkönyv Regőczi István 3. kihallgatásáról, 1962. április 10. ÁBTL 3.1.9. V-147432. Regőczi István. 50–51.
- ³³ „Sasfiókok Egylete Brugesben” 1948. augusztus 6. ÁBTL 3.1.5. O-11718. 454.; Jegyzőkönyv Regőczi István 3. kihallgatásáról, 1962. április 10. ÁBTL 3.1.9. V-147432. 51.
- ³⁴ Regőczi, 1991: 280–281.; Jegyzőkönyv Regőczi István 3. kihallgatásáról, 1962. április 10. ÁBTL 3.1.9. V-147432. 52.
- ³⁵ Regőczi, 1991: 286–289.
- ³⁶ Balogh, 2008: 65–102.
- ³⁷ 1948. évi XXXIII. törvény a nem állami iskolák fenntartásának az állam által való átvétele, az azokkal összefüggő vagyontárgyak állami tulajdonba vétele és személyzetének állami szolgálatba való átvétele tárgyában.
- ³⁸ Jezsuita lelkeségi, kulturális és önismereti folyóirat, melyet a Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya jelentet meg. 1915-ben alapította Bíró József jezsuita szerzetes. Az 1930-as években a lap példányszáma elérte a kétszázat is. 1948-ban részlegesen, 1951-ben teljesen betiltották. Ekkortól a kanadai Torontóban jelent meg a folyóirat. Csak a rendszerváltás után indult újból meg az újság hazai kiadása.
- ³⁹ Regőczi, 1991: 286. Az újság még 1947 végén dicsérő szavakkal emlékezett meg Regőczi tevékenységéről. Uo. 274.
- ⁴⁰ Uo. 289–290.
- ⁴¹ Jelentés a váci „Sasfiókokról”, 1949. július 17. ÁBTL 3.1.5. O-11718. 147.; Jelentés, a váci Regőczi féle Sasfiókok Árvaház ügye, 1949. július 18. Uo. 151.; Jelentés, a váci Sasfiókok árvaház ügye, 1949. augusztus 7. Uo. 153.
- ⁴² Kemény Jolán tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1949. június 22. ÁBTL 3.1.9. V-55328. 9.
- ⁴³ Sipos Jánosné tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1949. június 22. Uo. 13.
- ⁴⁴ Regőczi, 1991: 300.
- ⁴⁵ Uo. 302–303, 307.
- ⁴⁶ Az otthonban élő fiatalok által maguk közül választott testület, amely az egymás közötti kérdésekben hozott döntéseket.
- ⁴⁷ Uo. 306.
- ⁴⁸ Pálkóvics András tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1949. augusztus 31. ÁBTL 3.1.9. V-55328. 19.; Majer István tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1949. augusztus 31. Uo. 21.
- ⁴⁹ Uo.
- ⁵⁰ Regőczi, 1991: 342.
- ⁵¹ Jegyzőkönyv Regőczi István gyanúsított kihallgatásáról, 1949. november 10. ÁBTL 3.1.9. V-55328. 28.

-
- ⁵² Regőczy István őrizetbe vételi kartonja, 1949. november 12. Uo. 22.
- ⁵³ Jelentés, 1949. november 12. Uo. 35.
- ⁵⁴ A magyarországi internálások történetéhez lásd: Bank–Gyarmati–Palasik, 2012.
- ⁵⁵ Véghatározat, 1949. november 12. ÁBTL 2.5.2. 301045/1950. Regőczy István. Regőczy István kérvénye Kádár János belügyminiszter úrhoz, 1950. január 15. Uo.
- ⁵⁶ Regőczy István kérvénye a belügyminiszterhez, melyben rendőrhatalósági őrizet alóli felmentését kéri, 1949. november 24. Uo.
- ⁵⁷ Véghatározat, 1949. december 8. Uo.; Véghatározat, 1949. december 8. ÁBTL 3.1.9. V-55328. 39.
- ⁵⁸ Regőczy István kérvénye Kádár János belügyminiszter úrhoz, 1950. január 15. ÁBTL 2.5.2. 301045/1950. Regőczy István.
- ⁵⁹ Sötét József nyilatkozata, 1949. november 28. Uo.
- ⁶⁰ Regőczy István internált ügye, 1951. június 14. ÁBTL 3.1.9. V-55328. 44–46.
- ⁶¹ Regőczy István internált környezettanulmánya, 1952. október 28. ÁBTL 3.1.9. V-55328. 53.
- ⁶² Szolgálati jegy, 1953. január 3. ÁBTL 3.1.9. V-55328. 55.; Szolgálati jegy, 1953. július 13. ÁBTL 3.1.9. V-55328. 57.
- ⁶³ ÁBTL 4.1. A-501. 28. A szabadulási ideje a kistarcsai internálótábor parancsnoka által készített határozata szerint 1953. szeptember 21., ami egy héttel későbbi dátum az iktatókönyvben szereplőnél. Határozat, 1953. szeptember 21. ÁBTL 3.1.9. V-55328. 58. Regőczytől a szabadulásakor titoktartási nyilatkozatot vettek, hogy a táborban tudomására jutott minden hír és a táborral kapcsolatosan minden információ államtitkot képez. Nyilatkozat, 1953. szeptember 21. Uo. 59.
- ⁶⁴ Regőczy, 1991: 339–340.; Regőczy István őrizetbe vételi kartonja, 1949. november 12. ÁBTL 3.1.9. V-55328. 23.
- ⁶⁵ Regőczy, 1991: 342.; Bánk (szerk.), 1970: 343.
- ⁶⁶ Regőczy, 1991: 343.
- ⁶⁷ „Kornél” fedőnevű ügynök jelentése Regőczy István ügyében, 1954. május 26. ÁBTL 3.1.5. O-11718. 97.
- ⁶⁸ Regőczy, 1991: 351.; Összefoglaló jelentés Regőczy István ügyében, 1959. július 7. ÁBTL 3.1.5. O-11462. 57.
- ⁶⁹ Kemény Jolán Sára környezettanulmánya, 1956. május 23. Uo. 50/1.
- ⁷⁰ „Kornél” fedőnevű ügynök jelentése Regőczy István ügyében, 1954. május 26. ÁBTL 3.1.5. O-11718. 97–99.
- ⁷¹ Összefoglaló Hegedüs Erzsébet ügyében, 1954. szeptember 1. Uo. 118–119.; Kapcsolat megállapítás, 1954. július 15. Uo. 134–135.
- ⁷² Regőczy, 1991: 355.
- ⁷³ Jegyzőkönyv Regőczy István 6. kihallgatásáról, 1962. április 25. ÁBTL 3.1.9. V-147432. 64–65.
- ⁷⁴ Uo. 65.
- ⁷⁵ Regőczy, 1991: 356–358.
- ⁷⁶ Összefoglaló jelentés Regőczy István ügyében, 1959. július 7. ÁBTL 3.1.5. O-11462. 67. A beszerzési nyilatkozat szövege itt olvasható: ÁBTL 3.1.5. O-11462. 268.
- ⁷⁷ Regőczyvel kapcsolatban semmilyen hálózati iratanyag nem maradt fenn. Esetleges jelentéseivel eddigi kutatásaim során nem találkoztam.
- ⁷⁸ Jelentés Regőczy István szakszentmártoni rk. [római katolikus] lelkész meghallgatása alkalmával készült hangfelvételtől, 1960. december 12. Uo. 195–196.
- ⁷⁹ Nyilatkozat, 1958. március 14. Uo. 267.
- ⁸⁰ Összefoglaló jelentés Regőczy István rk. pap ügyében, 1960. augusztus 15. Uo. 167.
- ⁸¹ Vádirat, 1962. május 16. ÁBTL 3.1.9. V-147432. 116.
- ⁸² Összefoglaló jelentés Regőczy István ügyében, 1959. július 7. ÁBTL 3.1.5. O-11462. 69–71.
- ⁸³ Regőczy, 1991: 363–364, 368.
- ⁸⁴ Uo. 367.
- ⁸⁵ Uo. 369–371.
- ⁸⁶ Összefoglaló jelentés Regőczy István rk. pap ügyében, 1960. augusztus 15. ÁBTL 3.1.5. O-11462. 169.
- ⁸⁷ A forintkijárlás büntette a forintnak törvénytelen úton való külföldre juttatását jelentette. Határozat Regőczy István ügyében előzetes ellenőrző dosszié személyi dossziéivá való átminősítésre, 1960. augusztus 9. Uo. 43.
- ⁸⁸ Jelentés, 1960. október 26. Uo. 192.
- ⁸⁹ „*Kemény Jolán azzal, hogy Szilvási Dénestől külföldi megbízatás alapján különböző összegű pénzt vett fel megvalósította az 1950. évi 30.tvr. 12. §-nak /1/ bek. b. pontjába felvett devizagazdálkodást sértő bűncselekményt, amely e törvény 59.§. /1/ bek. szerint 2 évig terjedhető börtönnel büntetendő. Tekintettel arra, hogy az utolsó összeget 1957. január, illetve február havában vette át, az említett törvényhely szerint a bűncselekmény elévültnek tekinthető.*” Feljegyzés, 1960. november 15. Uo. 194.

- ⁹⁰ Határozat őrizetbevételről és házkutatásról, 1962. március 26. ÁBTL 3.1.9. V-147432. 12–13.
- ⁹¹ Javaslat Regőczy István és egy társa ügyének lezárására, 1962. április 25. Uo. 119–120.
- ⁹² Regőczy, 1991: 382–383., A II., XI. és XII. kerületi bíróság végzése, 1962. július 18. Uo. 159–160. Az indoklás szerint az elkövetéstől, azaz 1956-tól számított öt év eltelte miatt került elévüléssel megszüntetésre az eljárás.
- ⁹³ Regőczy, 1991: 384.
- ⁹⁴ Uo. 385.
- ⁹⁵ Uo. 390, 402.
- ⁹⁶ Uo. 389–390.
- ⁹⁷ Javaslat Regőczy István F-dossziés személy ügyének realizálására, 1970. július 13. ÁBTL 3.1.9. V-154925. 23.
- ⁹⁸ Intézkedési terv Regőczy István ügyében, 1970. szeptember 4. Uo. 26.
- ⁹⁹ Javaslat Regőczy István F-dossziés személy ügyének realizálására, 1970. július 13. Uo. 25.
- ¹⁰⁰ Intézkedési terv Regőczy István ügyében, 1970. szeptember 4. Uo. 27.
- ¹⁰¹ Uo. 30.
- ¹⁰² Határozat a panasz elutasításáról, 1970. szeptember 11. Uo. 45.
- ¹⁰³ Jelentések, kivonatok, 1970. szeptember–október. Uo. 418–437.
- ¹⁰⁴ Jelentés Méray József önk. rend. [önkéntes rendőr] jelzéséről, 1970. október 29. Uo. 433–434.
- ¹⁰⁵ Javaslat Regőczy István ügyének lezárására, 1970. november 19. Uo. 444.
- ¹⁰⁶ A szigorított börtön *a szabadságvesztés büntetés végrehajtásáról és az előzetes letartóztatás foganatosításáról* szóló 1966. évi 21. törvényerejű rendelet alapján a korabeli szabadságvesztés büntetés legsúlyosabb fokozata volt; megegyezett *a büntető törvénykönyv módosításáról és kiegészítéséről* szóló 1971. évi 28. törvényerejű rendelettel bevezetett fegyházbüntetéssel. Lásd részletesen Lőrincz–Nagy, 1997.
- ¹⁰⁷ A Budapesti I. III. kerületi bíróság ítélete, 1971. február 19. ÁBTL 3.1.9. V-154925. 461.
- ¹⁰⁸ A Budapesti Fővárosi Bíróság ítélete, 1971. augusztus 17. Uo. 47.
- ¹⁰⁹ Regőczy, 1991: 419–420.
- ¹¹⁰ Uo. 427–428.
- ¹¹¹ Jelentés a Vatikán képviselőivel folytatott tárgyalásokról, 1972. október 3–8. ÁBTL 3.2.5. O-8-552/11. 83.
- ¹¹² Regőczy, 1991: 431–433.
- ¹¹³ Uo. 394–399.
- ¹¹⁴ Uo. 468–473.
- ¹¹⁵ ÁBTL 2.7.1. 45-78/10/35/1979. február 10.
- ¹¹⁶ ÁBTL 2.7.1. 45-58/8-138/1979. augusztus 12.
- ¹¹⁷ ÁBTL 1.12.3. 41608. Regőczy István.

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

1.12.3.	BRFK Igazgatásrendészeti Osztály Útlevel Alosztály iratai
2.5.2.	ORFK internálási iratok
2.7.1.	Napi Operatív Információs Jelentések (NOIJ)
3.1.5.	Operatív dossziék
	O-11718 Hegedüs Erzsébet
	O-11462 Regőczy István
3.1.9.	Vizsgálati dossziék

-
- V-55328 Szucsics József és tsa.
- V-147432 Regőczy István
- V-154925 Regőczy István
- 3.2.5. Operatív dossziék (O-8-dossziék)
- O-8-552/11. „Nérók”. Vatikáni Államtitkárság
- 4.1. Állambiztonsági munkához készült háttéranyagok
- A-501 A kistarcsai internálótábor 1950. évi iktatókönyve

Nyomtatásban megjelent források

- Bánk (szerk.), 1970
Váci egyházmegyei almanach. Szent István millénium évében. Szerkesztette: Bánk József. Vác, Váci Egyházmegyei Hatóság.
- MDP, 1951
A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége, Politikai Bizottságának és Szervező Bizottságának fontosabb határozatai. Budapest, Szikra Nyomda.

Sajtó

- Váci Napló*, 2011
Váci Napló, XX. évfolyam, 71. szám, szeptember 6. Szerző nincs feltüntetve.

Hivatkozott irodalom

- Balogh, 1997
Balogh Margit: Egyházak a szovjet rendszerben (1945–1989). In *Magyarország a XX. században*. II. kötet. Főszerkesztő: Kollega Tarsoly István. Szekszárd, Babits Kiadó. 392–394.
- Balogh, 2008
Balogh Margit: Kötélhúzás a kulisszák mögött. Czapik Gyula egri érsek tárgyalásai 1948-ban. In *Az egyházi iskolák államosítása Magyarországon, 1948*. Szerkesztette: Szabó Csaba – Szigeti László. Budapest, Lénárd Ödön Közhasznú Alapítvány – Új Ember Kiadó. 65–102.
- Bank–Gyarmati–Palasik, 2012

Bank Barbara – Gyarmati György – Palasik Mária: „Állami titok”. *Internáló- és kényszermunkatáborok Magyarországon 1945–1953*. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L’Harmattan Kiadó.

Gyarmati (szerk.), 2000

Államvédelem a Rákosi-korszakban. Tanulmányok és dokumentumok a politikai rendőrség második világháború utáni tevékenységéről. Szerkesztette: Gyarmati György. Budapest, Történeti Hivatal.

Gyarmati, 2002

Gyarmati György: *A politika rendőrsége Magyarországon a Rákosi-korszakban*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem.

Kiszely, 2001

Kiszely Gábor: *Állambiztonság, 1956–1990*. Budapest, Korona Kiadó.

Köbel, 2005

Köbel Szilvia: „Oszd meg és uralkodj!” *Az állam és az egyházak politikai, jogi és igazgatási kapcsolatai Magyarországon 1945–89 között*. Budapest, Rejtjel Kiadó.

Lőrincz–Nagy, 1997

Lőrincz József – Nagy Ferenc: *Börtönügy Magyarországon*. Budapest, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága.

Mészáros, 1994

Mészáros István: *Kimaradt tananyag*. II. kötet. *A diktatúra és az egyház 1957–1975*. Budapest, Márton Áron Kiadó.

Müller, 2012

Müller Rolf: *Politikai rendőrség a Rákosi-korszakban*. Budapest, Jaffa Kiadó.

Regőczy, 1991

Regőczy István: *Az Isten vándora*. Budapest, Szent István Társulat.

Tabajdi–Ungváry, 2008

Tabajdi Gábor – Ungváry Krisztián: *Elhallgatott múlt. A pártállam és a belügy. A politikai rendőrség működése Magyarországon 1956–1990*. Budapest, 1956-os Intézet – Corvina Kiadó.

A Magyar Ellenállási Mozgalom Röpcédulázás Békéssámson községben az ötvenes években

„Mi, fiatalok összejöttünk a célból, hogy harcoljunk a kommunizmus ellen, mely hazánkat elnyomja, s rabságban tartja, s nemzeti függetlenségünk hagyományait nem tartja tiszteletben.”¹

Bevezetés

A második világháború befejeződése után egyértelművé vált, hogy Magyarország jövőjét a háborúban győztes nagyhatalmak közül az ország területéről a náciakat kiűző Szovjetunió fogja meghatározni. Magyarország politikai mozgásterét szűkre szabta a szovjet megszállás, a szuverenitás hiánya és a kíméletlen szovjetizálás. Magyarország a Szovjetunió befolyási övezetébe került, és ezt a nyugati nagyhatalmak is tudomásul vették. Az ország irányítását a szovjetek a hozzájuk feltétel nélkül hűséges magyar kommunista vezetőkre, elsősorban Rákosi Mátyásra bízták. A kommunista diktatúra kiépítése, majd megszilárdítása és működtetése állandó ellenségkereséssel és ellenséggyártással, az Államvédelmi Hatóság, vagyis a politikai rendőrség apparátusának és hatalmának mértéktelenre növesztésével járt. A személyi kultusszal párosult terror a társadalom egészét a rendszer ellenségévé tette, és az egyén kiszolgáltatottságát a hatalom az emberi, köztük a családi kapcsolatok fellazításával, a bizalmatlanság légkörének általánossá tételével is súlyosbította. Az információs monopólium biztosítása érdekében a hatalom zavarta a Magyarországra sugárzott külföldi rádióadásokat (BBC, Amerika Hangja, Szabad Európa Rádió), és üldözte azok hallgatóit. A tömeges és folyamatos üldöztetés miatt az országban eluralkodott a rettegés. 1953-ig az államvédelem nyilvántartásában 1,3 millió ember szerepelt, a bíróságok 650 000 magyar állampolgár ellen folytattak valamilyen eljárást, és 390 000 főt ítétek el, közülük több száz főt végeztek ki. A hatalom harcban állt a társadalommal, pedig a lakosság többsége csak titkon mert reménykedni a változásban, a rendszer bukásában. Az államvédelem romantikus fiatalok bátor, de meggondolatlan szervezkedéseiből kreált rendszerellenes összeesküvéseket, a külföldre szökni próbálókat pedig hűtlenségi és kémperekben ítélték el.²

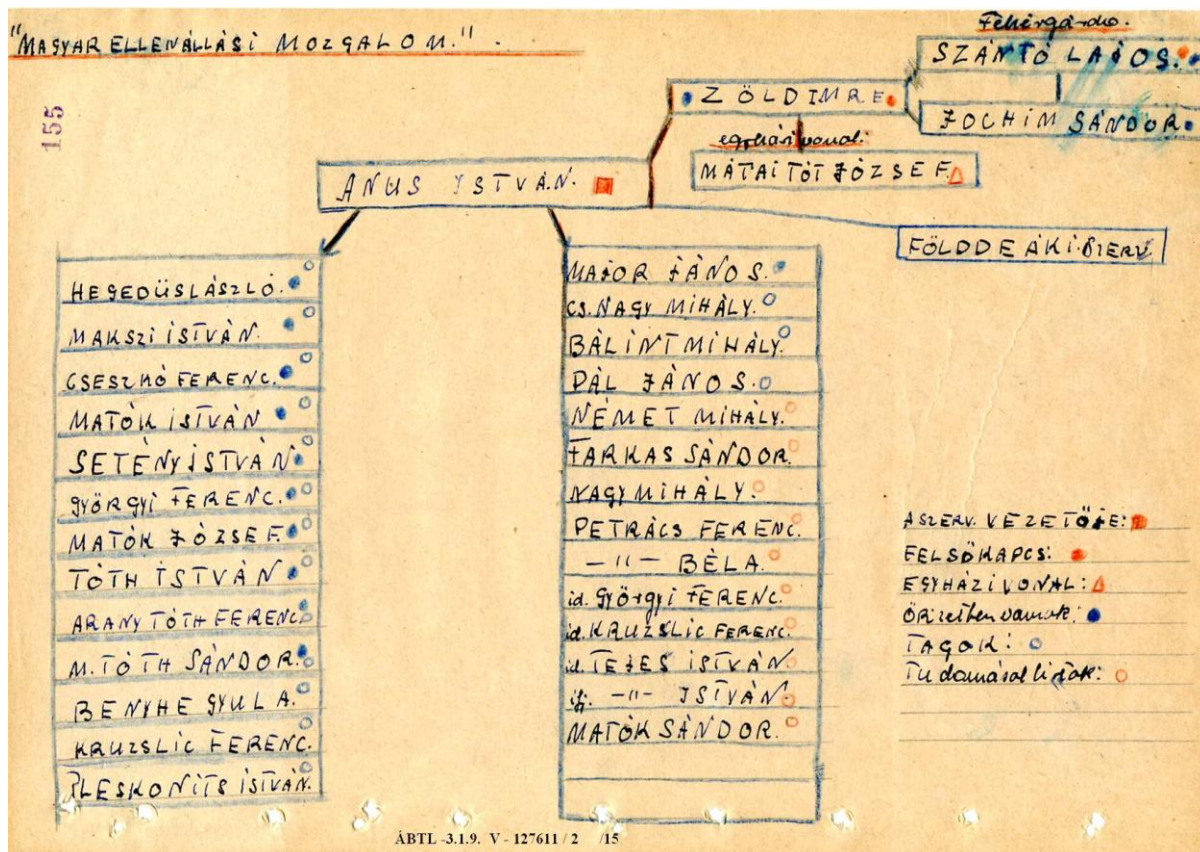
A rendkívül erős elnyomás nyilvánvalóan kiváltotta a magyar társadalom ellenállását, ami az 1956-os forradalom és szabadságharc eseményeiben csúcsondott ki. A berendezkedett kommunista diktatúra elutasítása is életre hívott szervezkedéseket a forradalmat megelőző években, ilyen volt többek között a Fehér Gárda, a Fehér Partizánok, a Kard és Kereszt Szövetség vagy a Nemzeti Ellenállási Mozgalom, illetve a dolgozatban tárgyalt Magyar Ellenállási Mozgalom is. Gyakran előfordult azonban, hogy a különböző ellenállási, szervezkedési és összeesküvési ügyeket az államvédelem a kiterjedt besúgóhálózata segítségével még azelőtt felfedte, hogy érdemleges üggyé válhatott volna. Számtalan esetben az is előfordult, hogy kínvallatással és hamis vallomás kicsikarásával duzzasztottak egy-egy ügyet olyan méretűvé és súlyúvá, amit már a szintén politikai befolyás alatt álló ügyészség és a bíróság is elfogadott. Nem volt ritka, hogy a teljes ügyet az ÁVH kreálta, gondoljunk itt a házkutatások során a gyanúsított lakhelyén eldugott fegyverekre. Utólag viszont pusztán a fennmaradt iratok alapján alig lehet megkülönböztetni a valós tényállást a vizsgálatot folytató államvédelmi tisztek által kitalált koholmányoktól. A politikai rendőrség csak 1951 eleje és 1953 júliusa között 7200 személyt vett őrizetbe politikai bűncselekmények miatt, és közülük 2166 fő volt olyan, akit államellenes szervezkedés miatt tartóztattak le. Ebben az időszakban évente 30 ezer és 50 ezer között mozgott a nyilvántartott ügynökök létszáma, és minden évben 10-12 ezer kicserélődött közülük.³

A Sztálin halála után a Szovjetunióban bekövetkezett események Magyarországon is éreztették a hatásukat. Gyökeres fordulatról azonban nem beszélhetünk, a társadalom egészére kiterjedő terroruralom alig enyhült. Az MDP Központi Vezetőségének 1953. június 27–28-án hozott határozata a törvénytelen ségek felszámolását tűzte ki célként, ez azonban nem valósult meg. Nagy Imre miniszterelnök leváltása és Rákosi Mátyás 1955-ben bekövetkezett megerősödése visszaadta az államvédelmi szervek megingott önbizalmát.⁴

A nemzetközi nagypolitika is befolyásolta az országban létrejövő szervezkedéseket. A folyamatosan érvényesülő háborús propaganda miatt az ország több pontján is várták a szervezkedések résztvevői a háború kirobbanását. A terror fokozódása, a szovjet jelenlét állandósulása és a társadalom erőszakos átalakítása miatt általános volt az elégedetlenség a rendszerrel szemben. A nemzeti ellenállási mozgalom csoportjai részben ezért, részben pedig az ÁVH velük szembeni befolyásolási szándéka miatt mutatnak annyi hasonlóságot, jóllehet a csoportok között alig létesült kapcsolat.⁵ Ilyen körülmények között született Békéssámszon községben a lelkes helyi fiatalok által létrehozott Magyar Ellenállási Mozgalom röpcédulázási és szervezkedési tevékenysége is, amelyet az államvédelmi szervek aztán hamarosan felderítettek.

A nyomozás története

1954. augusztus 24-én Budapesten egy „Fehér” fedőnevű ügynök jelentést adott Kovács Sándor államvédelmi alhadnagyának arról, hogy a munkahelyén felkereste Arany Sándor, a Zeneakadémia volt gazdasági igazgatója. Arany Sándor Arany Bálintnak, a már korábban felszámolt Magyar Közösség nevű szervezkedés egyik vezetőjének az öccse volt. Arany Sándor a személyes jellegű beszélgetés után gyanútlanul megmutatta az ügynöknek a Magyar Ellenállási Mozgalom röplapját, amellyel egy-két nappal korábban tele volt egész Angyalföld. A röplapon a mozgalom bejelentette, hogy hamarosan véget ér a munkásság szenvedése, ehhez pedig az érintettek támogatását kérte a titokzatos szervezet.⁶

Az államvédelmi szervek gépezete hamarosan működésbe lendült, és 1954. november 16-án összefoglaló jelentés készült az ügyről Marsó Gyula államvédelmi főhadnagy tollából. A jelentés szerint ismeretlen személyek 1951-től kezdve folyamatosan terjesztették a Magyar Ellenállási Mozgalom röpcéduláit, és körülbelül tizenhárom alkalommal szórták szét a lapokat Békéscsabán, Orosházán, Tótkomlóson, Mezőhegyesen, Szolnokon és Makón, később pedig Budapesten is. Ezenkívül postai úton is terjesztették egy alkalommal a röpcédulákat. A röplapokat részben ünnepek alkalmával, részben aktuális politikai események után szórták szét a terjesztők. Első alkalommal 1951. október 15-én Orosházán és Tótkomlóson léptek a nyilvánosság elé. Október 16-án pedig a tótkomlósi, az orosházi, a makói, a pitvarosi, a mezőkovácsházi és a kaszaperi tanácsi szervek vezetői postán is kaptak a röpcédulából. A borítékokat kézzel címezték, és feladóként a B. B. nevet jelölték meg. A békéssámsóni ellenállók a nyugati rádiók híreit hallgatva kaptak ötletet a címzésre, az adásokban gyakran nevezték Boda Bálintnak (B. B.) a kommunistákat. (Még 1949-ben Annus István Matók Istvánnal és másokkal együtt egy alkalommal a Nemzeti Parasztpárt helyiségében hallgattak nyugati rádióadásokat.) Annus István itt ismerkedett meg egyébként Zöld Imrével, aki később jelentős szerepet játszott a szervezkedésben.⁷

1952. február 4-e és 1953. augusztus 21-e között Békéscsaba, Orosháza és Mezőhegyes térségében találtak röplapokat, 1954. augusztus 19-én Budapesten a XIII. és a XXI. kerület területén, 1954. október 5-én a szolnoki vasútállomáson, 1954. október 22-én a Tótkomlósról Makó felé vezető országúton, 1954. október 28-án pedig Makó és Csanádapáca határában szórtak röplapokat.⁸

A különböző időszakokban készült röplapok előállítási módja lényegesen különbözött egymástól. A röpcédulák kezdetben egészen egyszerűek voltak, később a betűk kialakítása sokkal finomabb és kidolgozottabb lett, végül még díszítő elemeket is alkalmaztak a készítők. A röplapok előállításához használt betűket gumiból és linóleumból vágták ki, és különböző színű tintát használtak. A Magyar Ellenállási Mozgalom bélyegzője is háromféle betűtípusból állt. Korábban négy hasonló szervezkedés is volt a környéken, amelyek valóságalapját még az akkori államvédelmi szervek is kétségbe vonták: *„A fent említett négy szervezkedés valódi állását ma már nem tudjuk lemérni. A Békés megyei osztályon az említett szervezkedők közül igen sokat fizikai behatásokkal kényszerítettek a kihallgatók által leírt vallomások beismerésére. Igen sok ellentét mutatkozik a szervezkedésekben résztvevő személyek vallomásánál is.”*⁹ A verések hatására az egyik ilyen csoport tagjai magukra vállalták a Magyar Ellenállási Mozgalom röplapjainak a terjesztését is. Később ugyan a vallomásukat visszavonták, de egyiküket mégis bíróság elé állították, a másik két személyt pedig beszervezték ügynöknek.

Vizsga e-

"A Magyar Ellenállási Mozgalom Szervezeti Szabályzata."

- 1./ Mi fiatalok összejöttünk a célból, hogy harcoljunk a kommunizmus ellen, mely hazánkat elnyomja, s rabságban tartja, s nemzeti függetlenségünk, hagyományait nem tartja tiszteletben.
- 2./ Sorainkba jöhet minden olyan fiatal, ki szintén a mi célkitűzéseinket tartja szem előtt, s harcolni akar a fennálló társadalmi rend ellen.
- 3./ Az alapításkor bentlévő egyének a szervezet későbbi vezetőségi tagjai, vagyis a szervezkedés magját kell, hogy alkossák.
- 4./ A szervezetbe felvétel az alapító tagok útján történik.
- 5./ Amennyiben az alapító tag úgy látja, hogy barátja, vagy ismerőse, orientálódik ellenállási szervezkedés felé, s családi körülményei, baráti körének az ismerete a szervezet elveinek és felépítésének a szempontjából jó, úgy közli az otthonlévő tagokkal és kikéri véleményüket a beszervezését illetően.
- 6./ Hangsúlyozandó az, hogy a szervezet tagjai mivel önálló egyénileg is egészet kell, hogy alkossanak, tehát saját belátása szerint kell főleg mindenkinek cselekedni a tagfelvételek terén.
- 7./ Amennyiben a szervezet valamelyik tagja a beszerzés, vagy szervezeti munkája folyamán komolytanaságból, vagy egyéb saját megfontolatlanaságából kifolyólag lebuktatja a szervezkedést, úgy a jövőre nézve felelősséggel tartozik.
- 8./ A beszerzés úgy történik, hogy a belépés előtt ismertette lesz a szervezet eddigi munkája, s ha ezek után a felveendő tag hajlandó belépni, úgy felvétele már meg is történt.
- 9./ Ha a szervezkedés valamelyik tagja a munkák közben úgy látja, hogy nem akarja tovább a dolgokat csinálni, úgy joga van ezt a többieknek bejelenteni és félrelépni. Kötelessége azonban a legnagyobb titoktartással lenni.
- 10./ Amennyiben mód van rá, úgy a szervezkedés a kilépett tag után minden nyomot meg kell, hogy szüntessen, az általa végzett munkát a bentlévő tagok között kell felváltani lebukás esetére.
- 11./ A szervezetből automatikusan kilépettnek kell tekinteni azt a tagot, aki megnősül.
- 12./ Csak a tag kérésére lehet őt továbbra is munkában tartani.
- 13./ A szervezkedésbe bevonandó tagokat illetően vigyázni kell arra, hogy csak nőtlen, független egyéneket szervezzenek be, így egy esetleges lebukás esetén a lebukás csak egyénekre korlátozódik.
- 14./ A szervezkedés ügyének állandó vitelére a szervezet összes tagjaiból álló összejövétel 5 tagú vezetőséget választ, mely az összejövetelek közötti munkák lefolyását irányítja és viszi.

15./ Az összejöveteleket havonként egyszer, vagy sürgős esetekben esténként kell összehívni.

16./ A szervezkedés papir és egyéb anyagi szükségleteinek fedezésére anyagi eszközökre van szükség.

17./ Az anyagi eszközök fedezete a tagdíjakból nyer alapot.

18./ A szervezkedés összes tagjai kötelesek havonként 10 ft. vagy ennél nagyobb összeg erejéig tagdíjat fizetni.

19./ A tagdíj legkisebb összeghatára 10 ft-nál kevesebb nem lehet.

20./ Amennyiben a szervezkedés összejövetele úgy látja, hogy további munkának nincs értelme, vagy a jelenlegi szervezkedés erre nem megfelelő, így kimondhatja a szervezkedés feloszlatását.

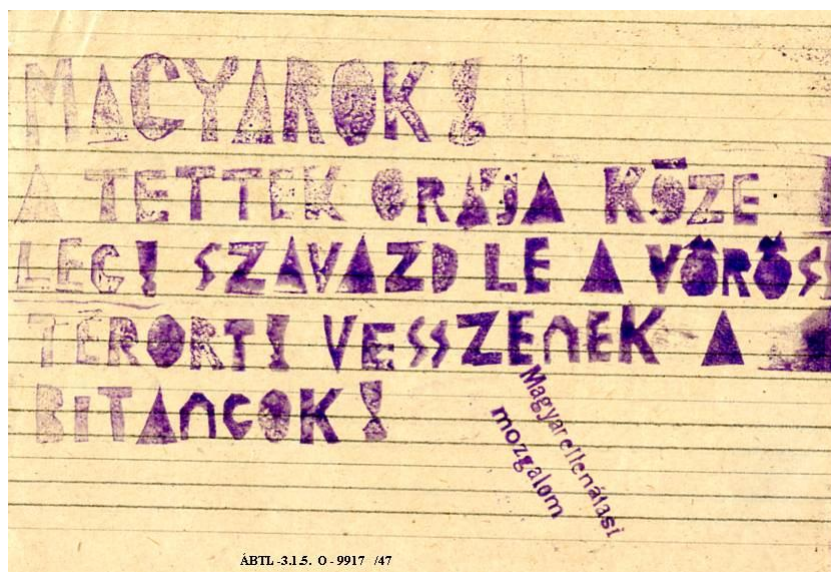
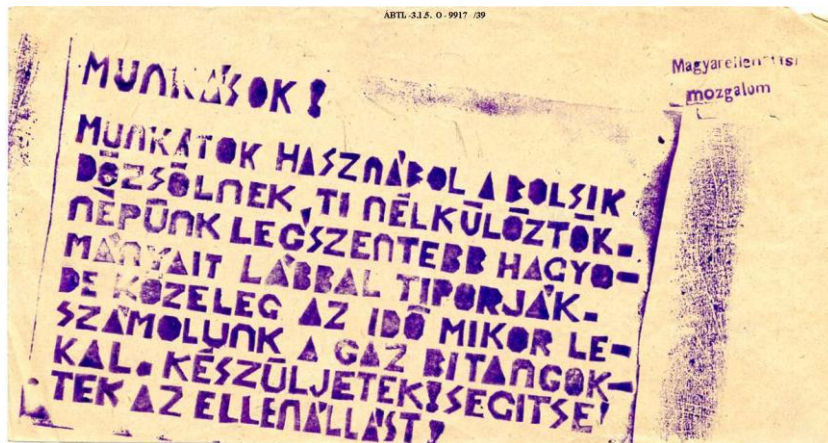
21./ Fenti szervezeti szabályzatot, az ezt jóváhagyó összejövétel elfogadja, s határozatba mondja ki, hogy minden egyes tagnak jóváhagyás végett el kell küldeni.

22./ A jövő politikáját illetően a szervezkedés egy egységes független magyar kormányzatot támogat, melynek a mi szerintünk leg egészségesebb irányzatát Kovács Imre mint politikai irányvonalát, Kéthly Anna pedig mint egyéni jellembeli irányvonalát tükrözi.

A szervezkedés elvet mindenfajta királypárti s volt Horthysta irányzatot, mint a magyar népre károsat.

Budapest, 1955. április 6.

Ifj. Annus István.

A folytatódó röpcédulázás felszámolása érdekében fokozottan figyelték az operatív szervek a Budapest és a Békéscsaba közötti levélforgalmat is. A szolnoki államvédelemmel ellenőriztették a borítékok kézírását, illetve felderítették, hogy ki vásárolt nagyobb mennyiségű levélpapírt az utóbbi időben. A békéscsabai közgazdasági technikumban végzett tanulók kézírását is átnézték, mert csak ebben az iskolában használták a megyében olyan gyorsírófüzetet, amit 1953-ban alkalmaztak a rölapok készítésénél. Adatokat szereztek be a Békés megyei vállalatoktól arról, hogy kik járnak gyakran vidékre, főleg a megye déli részére. A bejelentéseket, hálózati jelentéseket átnézték, nincs-e valamelyikben olyan adat, amely szervezkedésre utalhatott. A továbbiakban úgynevezett támadólagos operatív kombinációt akartak kidolgozni a nyomozás adatai alapján, ennek keretében 1954. november 16-a és 19-e között a fővárosi államvédelmi szervek operatív tisztjei kiszálltak Békés megyébe, és ellenőrizték azokat a vállalatokat, amelyeket megyei viszonylatban jelentősnek találtak. Többek között Mezőkovácsházán, Mezőhegyesen és Tótkomlóson is ellenőrzést végeztek.¹⁰ A Békés megyei beosztottak pedig összesen huszonegy vállalat dolgozóinak káderanyagát nézték át a kézírások egyeztetése céljából.¹¹

Újabb fordulatot jelentett az ügyben, hogy ismeretlen személyek 1954. november 25-éről 26-ára virradó éjszaka Budapesten, a Láng Gépgyárban is röpcédulákat terjesztettek, amelyek egyik része megegyezett az 1954. október 22-én Tótkomlóson terjesztett röpcédulával.¹² Az államvédelmi szervek összeállították azoknak a névsorát, akik a röpcédulázás idején a gyárban tartózkodtak. Kiválasztották közülük a Békés megyeieket, mivel korábban főleg ott terjesztették ezeket a rölapokat. Mindenkit kihallgattak, aki a szórásra vonatkozóan adatokkal szolgálhatott. Így jutottak el egy békéssámsóni születésű 19 éves fiatalember, Major János

nevéhez, aki az éjszakai műszak dolgozói közül egyedül volt Békés megyei származású. Több személytől is személyleírást kaptak az éjszaka látott emberekről, ezek egyike ráillett Major Jánosra. A további nyomozást kiterjesztették a munkahelyére, budapesti és békéssámsóni környezetére is, és politikai előéletének felderítését sem mulasztották el. A munkahelyére bevezették „Körmendi” fedőnevű ügynököt, Békéssámsónban pedig felvették a kapcsolatot egy „Pál Ottó” fedőnevű informátorral. Kiderítették, hogy a szolnoki röpcédulázás idején Major János átutazott Szolnokon, és a fővárosi lakhelye környékén is történt röpcédulázás 1954. augusztus 19-én.¹³ Az államvédelmi tisztek átnézték a gyár segédmunkásainak az anyagát is, és Major János iratait kiemelték. Ő korábban a mezőhegyesi cukorgyárban is dolgozott, ahol szintén volt már röpcédulázás. A személyleírás is illett rá tehát, amit az üzem munkásai adtak a röpcédula terjesztőjéről. A XIII. kerület Szobor. u. 11. szám alatt lakott, ez az úgynevezett Madarász-telep volt, amelyet korábban szintén megszórtak röpcédulával. Ugyanebben az albérletben lakott Farkas Andor békéscsabai fiatalember is. Békéscsabán, a jaminai városrészben szintén terjesztettek már hasonló röplapokat. Az operatív szervek elhatározták, hogy környezettanulmányt készítenek, valamint informátorral és ügynökkel „épülnek rá” Major Jánosra.¹⁴ A környezettanulmány keretében az államvédelmi tisztek 1954. december 2-án, az esti órákban elmentek Lengyel István, Major János és Klár József Ganz hajógyári munkások albérletébe, ahol konspirált beszélgetést folytattak a szállásadójukkal. *„Özvegy Pádár Ferencné korát meghazudtolva, igen fürge, víg kedélyű, öreg néni. Két szoba félkomfortos lakásban lakik, a belső szobában lakik ő egyedül, a konyha és a belső szoba között lévő nagyszobában lakik a három albérlője.”* A szállásadó igen kedvezően nyilatkozott az albérlőiről, dicsérte a magatartásukat.¹⁵

Ezután december 13-án korábbi munkahelyén, a Mezőhegyesi Cukorgyárban is nyomoztak utána, illetve a Békés megyei főosztályon átnézték az ügynöki és informatori hálózatot, hogy békéssámsóni hálózati tagot keressenek. Három személyt találtak, de csak a „Pál Ottó” fedőnevű volt rezidenst találták alkalmasnak a feladatra. Őt azért zárták ki korábban a hálózatból, mert a községi pártvezetőség tagja lett, így hivatalos kapcsolatként tartották számon a későbbiekben. „Pál Ottónak” azt a feladatot adták a vele folytatott beszélgetés során, hogy derítse fel Major János és közvetlen hozzátartozói személyi körülményeit, illetve szerezzék meg a Magyar Szabadságharcos Szövetség motoros tanfolyamán részt vevő békéssámsóni lakosok névsorát, ugyanis Major János korábban ilyen képzésre járt. Találkozót is megbeszéltek az informátorral december 16-ára, Tótkomlóra.¹⁶ A találkozó során „Pál Ottó” elmondta, hogy december 10-én felkereste Major János családját azzal az ürüggyel, hogy a szabadságharcos szövetség motoros szakosztályánál motorvezetői vizsgát lehet tenni, és Major János is leteheti a vizsgát, ha akarja. Major János édesanyja tájékoztatta, hogy a fia csak havonta egyszer szokott hazajárni, ezért nem fog vizsgát tenni.¹⁷

1955. január 6-án ismét jelentést adott „Pál Ottó”. Elmondta, hogy az ünnepek alatt újfent felkereste Majorékat, de Major Jánost most sem találta otthon, mert az éppen a barátjánál, ifj. Annus Istvánnál volt. Később azonban mégis beszélt vele, és ekkor Major János közölte, hogy most nem tud a motoros vizsgával foglalkozni, mert nincs rá ideje. A hivatalos kapcsolat ezután Annus István családjáról is tájékoztatta M. Tóth Károly államvédelmi főhadnagyot, akinek a jelentést adta. Most már azt a feladatot kapta, hogy kísérelje figyelemmel ifj. Annus István személyét, *„aki erősen számításba jöhet mint Major János felső kapcsolata”*.¹⁸ Ezek után Annus István felé irányult a nyomozás, mivel idősebb Annus Istvánt előzőleg már elítélték izgatás vádjával.¹⁹ Vidovszki István államvédelmi főhadnagy segítségével megállapították, hogy Annus István apja 1945 előtt községi másodjegyző, utána pedig községi főjegyző volt. 1948-ban izgatás miatt első fokon másfél év, másodfokon pedig két év börtönt kapott.²⁰ Az írásszakértő megállapította azt is, hogy ifj. Annus István kézirása megegyezik a röplapok borítékjain lévő kézírással.²¹

Az operatív szervek elhatározták, hogy „Békésiek” fedőnéven csoportdossziét nyitnak az ügy felderítése érdekében. Azt tervezték, hogy a „Körmendi” fedőnevű ügynököt és Major Jánost összeismertetik, és Ifj. Annus István mellé is ügynököt akartak bevezetni. Valamennyi felderített személyt szoros ellenőrzés alá vonták.²² 1955. január 14-én „Pál Ottó” jelentést

adott Annus István személyi körülményeiről. Elmondta továbbá, hogy az egyik barátja, Baranyi István lakására gyanúsán sok fiatal jár, akik valamilyen illegális tevékenységet folytatnak.²³

Közben az államvédelmi szervek Major Jánost áthelyeztették koczikísérőnek „Körmendi” mellé, hogy ellenőrzés alá tudják vonni a célszemélyt. Vidéki kiszállásokat is akartak szervezni nekik, lehetőleg Orosházára és Békéssámsonra is, hogy „Körmendi” Annus Istvánnal is megismerkedhessen.²⁴

1955. február 3-án „Pál Ottó” jelentette, hogy megszerezte a békéssámsoni szövetkezet írógépezet az írásmintáját, illetve találkozott Cseszkó Ferencsel, Annus Istvánnal és Krizsán Sándorral is, és megittak egy féldecit a kocsmában, de érdemleges adatokat ekkor nem sikerült megtudnia, viszont azt közölte az operatív tiszttel, hogy Krizsán Sándor a Magyar Élet Pártja községi vezetőségének volt a tagja korábban.²⁵

A fővárosi államvédelmi szervek közben kiderítették, hogy Major János csoportvezetője a Gheorghiu-Dej Hajógyárban Tóth Imre békéssámsoni lakos volt, aki ekkor éppen a katonai szolgálatát töltötte.²⁶ „Körmendi” 1955. február 7-én jelentette, hogy siker koronázta az államvédelem törekvését, és Major János január 25-én gépkocsikísérőként a közvetlen munkatársa lett. Este bementek a kocsmába, és pertut ittak. Major János egyébként azért került másik munkahelyre a hajógyárból, mert a kívánalmakkal ellentétben csak 300 Ft Békekölcsönt jegyzett, és ezért más beosztásba helyezték, amit ő nem akart elfogadni, ezután hamarosan fegyelmi úton elbocsátották. Néhány nap múlva az ügynök Major János Budapesten tartózkodó rokonaival is megismerkedett, ekkor Major édesanyja február végére meghívta disznótorba Békéssámsonra.²⁷

„Körmendi” február 14-én ismét jelentést adott, amelyben tájékoztatta Györffy Tibor államvédelmi századost, hogy Major János a Dagály utcai italboltban teljesen a bizalmába fogadta, és elmondta neki, hogy tagja egy szervezkedésnek, amely 1951 óta működik. Elmesélte, hogy röpcédulát szórt szét a Láng Gépgyárban és a Dej Hajógyárban is az egyik alkalommal, amikor éjszakás volt. Újabb röpcédulázásokat is terveznek a társaival március 15-e, április 4-e és május 1-je előtt, amibe az ügynököt is be akarta vonni. A szervezkedés tagjairól is beszélt, illetve állítólag még a gyár felrobbantását is megemlítette távlati célként. Az operatív tiszt azt a feladatot adta az ügynöknek, hogy derítse fel a szervezkedés minden résztvevőjét, tudja meg az illegális nyomda rejtekhelyét, és kutassa fel a robbanóanyagot. Ugyanakkor intse óvatosságra Majort, hivatalos út keretében utazzon vele Békéssámsonra, és ismerkedjen meg Major János ottani kapcsolataival. Sikeres felderítés esetén meg akarták kezdeni a szervezkedés felszámolását.²⁸

Közben 1955. február 17-én „Pál Ottó” informátor is jelentést adott Süle András államvédelmi hadnagynak Békéssámsonon. Elmondta, hogy sógora, Kollár József végül nem tudott Annus Istvánék közvetlen közelébe költözni, mert a házba Annus Istvánné lánya, Setény Pálné fog beköltözni. A Magyar Szabadságharcos Szövetség községi motoros körének két vezetője volt, az egyik Kovács Lajos, a másik pedig Joachim Sándor. Mindketten ellenséges beállítottságúaknak számítottak. A lövész kör vezetője pedig Györgyi Ferencnek, a Nemzeti Parasztpárt egyik korábbi helyi vezetőjének a fia volt, aki szintén baráti kapcsolatban állt Annus Istvánnal.²⁹

„Körmendi” ügynök 1955. február 21-én jelentette, hogy február 17-én Békéssámsonra utazott Major Jánossal. Megismerkedett Annus Istvánnal, Cseszkó Ferencsel, Tóth Sándorral, Hegedűs Lászlóval és egy Pali nevű fiúval is. Annus feltárta előtte a szervezkedés céljait, és őt is beszervezték a tagok közé. Egyedül Cseszkó Ferencben működött az óvatosság ösztöne, és majdnem szóról szóra kitalálta a jövőt, hogy „Körmendi” fogja lebuktatni őket, mint az ÁVH beépített embere: *„Közben megérkezett Cseszkó Ferenc. Kifejtette, hogy ő az ÁVH-nál teljesített szolgálatot mint tizedes a Bajcsy Laktanyában, és ott sok mindent tanult. Személyemmel foglalkozva kijelentette, hogy tulajdonképpen még nem is ismerjük egymást. Bizalmatlanságát hangoztatva kijelentette, hogy például én ÁVH-nyomozó is lehetek, akit a*

Láng gépgyári szórás után bevitték a Láng Gyárba mint gépkocsivezetőt, és a szórással gyanúsított Majort felrakták mellé kocsikísérőnek, hogy összebarátkozva megtudják tőle dolgokat. Ezért nem is örült annak, hogy Majort áthelyezték kocsikísérőnek. Kijelentette: »Szép lenne, ha mind a hatan lebuknánk, de most már mindegy.« Ezután Majorhoz fordult, és félig tréfás hangon súlyosabb testi sértést helyezett számára kilátásba, amit majd a börtön udvarán séta közben fog megadni neki, ha személyem bekapcsolásával lebuktatta őket.”³⁰ Kezdetben Hegedűs László is bizalmatlan volt az ügynökkel. Hamarosan felengedett azonban, és közölte vele, hogy tulajdonképpen ő hozta létre a szervezkedést, és az iratait is ő őrzi egy katonaládában. Beavatták a közvetlen jövőre vonatkozó elképzelésükbe is az ügynököt: április 4-e előtt tízezer röpcédulát akartak Budapesten szétszórni.

Az államvédelmi szervek teljes mértékben meg voltak elégedve a fejleményekkel. Elhatározták az ügynök kivonását, amire külön tervet dolgoztak ki, valamint előkészítették a szervezkedés felgöngyölítését, miután az összes tagot felderítették.³¹ „Körmendi” ekkor egyébként több napot töltött Békéssámsonon, és március 10-én jelentette Marsó Gyula államvédelmi főhadnagynak, hogy röpcédulákat is hoztak magukkal Major Jánossal közösen. Az ügynök azt a feladatot kapta, hogy Major Jánossal címeztesse meg a borítékokat, azokba tegyék bele a röpcédulákat, és egy előre megadott postaládába dobják be, hogy az államvédelmi szervek utána a postaládából ki tudják szedni a röplapokat, így azok nem kerülhettek illetéktelenek kezébe. Ugyanakkor az összes Békéssámsonon feladott levelet már régebben figyelték, a gyanúsakat pedig leellenőrizték.³²

A konspiratív felderítést veszélyeztette viszont a Békés Megyei Főosztály operatív helyettes vezetőjének, Dejcző őrnagynak a nyomozása, aki önállóan akarta az ügyet felgöngyölíteni. Túlságosan gyakran jelent meg a községben a megyei államvédelmi szervek Pobjeda gépkocsija, amire állítólag a szervezkedés vezetői is felfigyeltek. Az ügynök látogatása idején is feltűnt a faluban egy ilyen jármű. A Belügyminisztérium utasításán keresztül akarták a központi szervek Dejczőt távol tartani az ügytől.³³

A Belügyminisztérium Vizsgálati Főosztályának vezetője, Gerő Tamás államvédelmi őrnagy 1955. március 14-én határozott a letartóztatások megindításáról; Hegedűs László, Annus István és Cseszkó Ferenc ellen szervezkedés kezdeményezése és vezetése volt a gyanú, Arany Tóth Ferenc és Major János ellen pedig szervezkedésben való részvétel.³⁴ Annus István ellen március 14-én adta ki a letartóztatási és a házkutatási parancsot Marsó Gyula államvédelmi főhadnagy, amit Rajnai Sándor alezredes, a IV. Osztály vezetője is jóváhagyott.³⁵

Süle András államvédelmi főhadnagy találkozt tartott Békéssámsonban 1955. április 19-én a „Pál Ottó” fedőnevű informátorral, aki jelentette, hogy a letartóztatások elég nagy félelmet és riadalmat keltettek a községben.³⁶

A letartóztatása után Annus István hamarosan egy úgynevezett fogdaügynököt kapott társként a cellájába, aki minden szavát jelentette a vizsgálótisztnek.³⁷ Annus István elmondta többek között, hogy március 17-én tartóztatták le, először társaival együtt Békéscsabára szállították, és még aznap éjjel Budapestre vitték őket, ahová fél kilenckor érkeztek meg. A békéscsabai ávosok közölték vele, hogy Budapesten is lefűleltek egy hasonló röpcédulákat készítő szervezkedést, illetve mind a tizenöt barátját letartóztatták. Arra gyanakodott, hogy Horváth Károly gépkocsivezető miatt buktak le, aki a Láng Gépgyárban dolgozott. Azt is elmondta az ügynöknek, hogy az apja főjegyző volt, aki két évet volt börtönben és másfél évet internálva, mert egyik alkalommal, amikor karhatalmat akartak kiküldeni a községbe a hatóságok a kenyérhiány miatti elégedetlenség letörésére, azt mondta állítólag, hogy ne a karhatalmat küldjék, hanem kenyeret.³⁸ Később közölte Annus a fogdaügynökkel azt is, hogy volt robbanóanyaguk, gyújtózsínórnjuk és egy Walter gyártmányú pisztolyuk is négy tölténnyel.

A DISZ-titkár is be volt szervezve a mozgalomba, vele hatoltak be a békéssámsoni pártszervezet helyiségébe. Ekkor már az volt a gyanúja, hogy Arany Tóth Ferenc miatt buktak le, mert ő katona volt ekkor, és beszervezett egy tisztet, aki feljelentette őket.³⁹ A fogdaügynök az egyik jellemzésben így írt róla: „Azt mondja, hogy őt rendkívül érdekelték mindég a titokzatos dolgok, főleg a kémhistóriák és politikai cselszövények, és ő ezekkel kapcsolatban mindig nagyon szeret különböző kombinációk és variációk révén rájönni, hogy mik vannak a tényleges dolgok mögött.”⁴⁰ Elmondta továbbá, hogy Szeged környékén is volt egy szervezkedés, amelynek egy Kovács István nevű személy volt a vezetője.⁴¹ Egyik társa, Zöld Imre a Fehér Gárda nevű ellenálló szervezethez tartozott, mégpedig Kovács István szervezkedésének a megmaradt vonalához sorolta ekkor Annus István. Az ügynök erre megjegyezte a jelentésben, hogy Annus István „szerelem mellébeszélő és hazudós típus”.⁴² Beszélt a letartóztatásának a körülményeiről is: éppen névnapot ültek, amikor rajtuk ütöttek. Ekkor már egyébként nagyon fáradt volt a sok éjszakai kihallgatás miatt, a szemét alig tudta nyitva tartani, és beszélgetés közben is elaludt.⁴³

Kicska Imre államvédelmi hadnagy volt az ügy vizsgálótisztje, aki vizsgálati tervet is készített a kihallgatások lebonyolítására. A vizsgálat feladatául a szabadlábban lévő tagok felderítését, további munkájuk megakadályozását és ellenséges tevékenységük megállítását jelölte meg. Rendkívül érdekelt az államvédelmi szervezet az is, vajon volt-e kapcsolata a csoportnak másik antikommunista szervezettel vagy valamilyen külföldi testülettel. További cél volt az úgynevezett bűncselekmények dokumentálása, illetve Joachim Sándor, Pfeifer György és Mátay Tóth József pap szerepére is kíváncsiak voltak a vizsgálati szervek.⁴⁴ A fentiekből is látszik, hogy a hatóságok igyekeztek a legapróbb részleteket is felderíteni, illetve a kihallgatások során alkalmazott lélektani fogásokat is előre rögzítették a kihallgatási tervekben.⁴⁵ Kicska Imre államvédelmi hadnagy „taktikája” az volt, hogy „határozott, de nem erélyes hangnemben” beszél a letartóztatott Annus Istvánnal, és hivatkozott arra, hogy nincs értelme a tagadásnak, mert a társai már mindent elmondtak.⁴⁶ További kihallgatási módszerként azt jelölte meg, hogy a határozott hangnem ellenére jóindulata jeleként cigarettával is megkínálja.⁴⁷

A hatóságok igyekeztek összekapcsolni a békéssámsoni ügyet más szervezkedésekkel. Erre az említett, országos jelentőségű Fehér Gárda mozgalom volt a legalkalmasabb. A szervezkedés felszámolása idején, 1950. szeptember 6-án Szántó Lajosnak sikerült megszöknie a letartóztatás elől. Orosháza, Hódmezővásárhely és Makó határában lévő tanyákon bujkált évekig, amíg aztán Annus Istvánék ügyével kapcsolatban letartóztatták.⁴⁸ Joachim Sándor tíz éve ismerte Zöld Imrét, amikor 1952 nyarán közölték egymással, hogy mindketten tagjai egy szervezkedésnek. Joachim találkozót akart összehozni Szántó Lajossal, aki a Fehér Gárda pénztárosa volt korábban.⁴⁹ Joachim Sándor egy alkalommal elmondta Szántó Lajosnak, hogy

Békéssámsonban volt bálban, ahol Zöld Imre volt a zenész, aki igen jól tud hegedülni. Azt is mondta, hogy Zöld Imrét 1950-ben letartóztatták, azonban vissza is engedték. Szántó Lajos azért akart beszélni vele, hátha tud neki munkát szerezni, mert zenészként sok embert ismert.⁵⁰ A fentiekből látszik, hogy ez a kapcsolat csak nagyon gyenge és távoli szálakkal volt bizonyítható, ezért nem is erőltették a későbbiekben a hatóságok.

1955. március 17-e óta folytatták tehát a belügyi szervek a Magyar Ellenállási Mozgalom tagjai elleni vizsgálatot. A szervezet tagja volt Zöld Imre is, akiről megállapították, hogy 40 éves római katolikus kántor, és korábban tagja volt a nyilaskeresztes pártnak. 1940-től a helyi csendőrőrs besúgója is volt állítólag, amiért több alkalommal pénzt is kapott. Zöld Imrét 1950. július 25-én az ÁVH Békéscsabai Osztályának I. osztálya a fentiek alapján beszerzte ügynöknek. A kapott feladatokat viszont hanyagul látta el, a hatósággal való kapcsolatát több személynek is elárulta, ezért tevékenységéről hamarosan gyakorlatilag az egész község tudomást szerzett. 1951. március 1-jén a dekonspiráció miatt kizárták a hálózatból.⁵¹ Zöld Imrét 1955. március 24-én tartóztatták le a röpcédulázás miatt, és a házkutatást is megtartották nála. Kruzslicz József és Oláh István volt a tanú a házkutatásánál, amely 1955. március 23-án 22 óra 35 perckor kezdődött és március 24-én hajnali 2 órakor fejeződött be. Lefoglalták Zöld Imre katonai igazolványát, MKP-tagsági könyvét, valamint fényképeket, nyugtákat és végzéseket is.⁵² Letartóztatása után a fővárosba szállították, és mellé is fogdaügynököt telepítettek, mégpedig ugyanazt a személyt, akit Annus István mellé tettek be.⁵³ Az ügynöknek Zöld Imre elmesélte, hogy ő népzeneész volt korábban, de emellett három hold juttatott földön gazdálkodott. Közölte, hogy 17 hangszeren játszik, és van egy Stradivari-hegedűje is. Az ügynök valószínűleg észrevette, hogy Zöld Imre a lódítással igyekszik a megbízhatóságát is próbára tenni, mert megjegyezte: „Nézésében van valami alattomos.”⁵⁴ Később Zöld azt is elmondta, hogy amikor a koreai háború kitört, őt őrizetbe vették, azzal gyanúsították, hogy feljelentett egy kommunistát a felszabadulás előtt. Miután letartóztatták, megverték és beszervezték, majd aláírtak vele egy nyilatkozatot. Kiszabadulása után elmondta Annus Istvánnak, hogy beszervezték.⁵⁵ Többek között a volt békéssámsoni papnak is elmondta, hogy a hatóságnak dolgozik.⁵⁶ Volt Békéssámsonon egy Horváth nevű párttitkár, aki korábban nyilas volt. Ezzel a párttitkárral haragos viszonyban volt, mert egy nyomozótisztnek Zöld elmondta a párttitkár nyilas múltját.⁵⁷ A fogdaügynök gátlások nélkül jelentette a megfigyelt személyes jellegű közléseit is. Többek között azt, hogy Zöld Imre félt a veréstől,⁵⁸ hogy erősen vallásos volt, valamint a polgári filozófia és világnézet hívének tartotta magát. Zöld a parasztságot tartotta a leggerincesebb társadalmi rétegnek, mert az tartott ki legjobban az akkori politikai viszonyok között.⁵⁹ Sőt azt is jelentette az ügynök, hogy Zöld Imrének az „Az keresztfához megyek” kezdetű egyházi ének volt a kedvence.⁶⁰

1955. április 19-én még egy ügyvédet is ajánlott Zöld Imrének a fogdaügynök. Ezzel valószínűleg végképp elnyerte a bizalmát, mert Zöld Imre ezután elmondta neki az egész szervezkedés történetét, az Annus István apja elleni korábbi eljárást, amelyben állítólag ő is érintett volt, de ejtették ellene a vádat. Megemlítette a tanácsitkár rádiójának az ellopását, és a B-listára tett falubeli lakosok listájának megszerzését. Közölte, hogy a pártba beépített emberein keresztül megtudta, kiket akarnak a kulákok közül elvinni a községből. Őket előre értesítették, hogy meg tudjanak szökni. Ráíjesztettek a tanítóra is, és fenyegető leveleket küldtek a párttagoknak. A párttitkárt Csongrádi Pálnak hívták, akit sikerült leváltatni a járási pártbizottsággal, helyére egy Farkas nevű embert választattak meg. Cseszkó Sándor kommunistát is elüldözték a faluból. 1953. augusztus 20-án Békéscsabán Vidám Vásár volt, és a piactéren több ezer röpcédulát szórtak szét, mire a hatóság a piacot lezárta, de a fiataloknak sikerült elmenekülniük. A téeszt is sikeresen bomlasztották. „...nem kellene más csak egy gyújtó szikra, hogy kirobbanjon valami, és ezért vannak ott rettegetésben a kommunisták”⁶¹ – emlékezett vissza Zöld Imre.

Érdeemes Arany Tóth Ferenc vizsgálati fogsága történetének néhány részletét is felidézni, mivel nagyon tanulságos. Arany Tóth a mellé helyezett fogdaügynöknek kifejtette a véleményét, hogy „nem tarthat az nagyon sokáig, hogy a magyar népet meg a többi népet ilyen rabszolgaságban tartsák Moszkvából”.⁶²

„Engem szabályosan elraboltak” – mondta Arany Tóth Ferenc az ügynöknek. Az ezred főorvosa behívatta, és közölte, hogy elküldi tüdővizsgálatra. Meg is csinálták rögtön a beutalót, megmondták, mikor induljon, melyik vonattal utazzon, melyik főorvosnál jelentkezzen a kórházban. Amikor kilépett a laktanyából, ott állt egy taxi, egy-két ember éppen be akart ülni. Az egyik barátságosan megszólította, hogy szívesen elviszik, van még hely a kocsiban. Arany Tóth beült az autóba, és rögtön meg is bilincseltek. Megkérdezték, hogy tudja-e, milyen kocsiban ül. „Mondtam, hogy sejtem én azt már, kérem. Aztán meg sem álltunk idáig. Szép kis kórház...” Hangoztatta az ügynöknek azt a véleményét is, hogy: „Bár mindenki megtett volna annyit, mint mi, nem jutott volna az ország ilyen sorsra.”⁶³ Arany Tóth Ferenc egyébként antikommunista meggyőződése és hazaszeretete miatt lépett be a szervezkedésbe.⁶⁴ Első éjszaka a kihallgatója beugratta, úgy dobálózott a nevekkel és eseményekkel, hogy azt hitte, mindent tudnak az államvédelmi szervek, ezért nem is tagadott. Később észrevette, hogy csak néhány embert fogtak le addig, ezért óvatosabb lett.⁶⁵ „Tudom azt, hogy amit mi tettünk, az sajnos nem volt több, mint egy bolhacsípés az elefántnak” – mondta egyik alkalommal a cellatársának, akinek azzal is eldicsekedett, hogy egyszer a tótkomlói rendőrőrs falára is ragasztottak röpcédulát.⁶⁶ Arany Tóth Ferenc öntevékenyen megírta a szervezkedés indulóját, amit meg akart zenésíttetni, valószínűleg Zöld Imrével.⁶⁷ Arany Tóth Ferenc verseket is írt, ezek címe: *A könnyem csordul végig arcomon, Magyaroknak, Isten megsegít.*⁶⁸

A bírósági tárgyalás

A bírósági tárgyalást 1955. július 1-jén tartották, amelyre meghívták a Magyar Önkéntes Honvédelmi Szövetség országos központjának két vezető beosztású tagját, a Demokratikus Ifjúsági Szövetség országos központjának négy vezető beosztású tagját, a békéscsabai járási DISZ-titkárt, valamint a békéssámsoni DISZ-titkárt is.⁶⁹ A meghívottak meg is jelentek, és azt a következtetést vonták le az esetből, hogy a DISZ-nek a jövőben fokozottabb ellenőrzést kell gyakorolnia a vidéki szervezetek felett.⁷⁰

Az eljárás forgatókönyve és az ítélet indoklása szerint Annus István és Zöld Imre 1950-ben Békéssámson községben Magyar Ellenállási Mozgalom néven illegális szervezkedést hozott létre, amelynek Annus István volt a vezetője és a kezdeményezője, a politikai irányítója pedig Zöld Imre. A szervezet létrehozását Zöld Imre vetette fel, mégpedig azzal a céllal, hogy a hasonló gondolkodású fiatalokkal közösen a Demokratikus Ifjúsági Szövetség szervezetén belül fejtsenek ki ellenséges tevékenységet annak érdekében, hogy „a Magyar Dolgozók Pártja politikai nevelő munkája az ifjúság körében ne érvényesülhessen a faluban”. Annus István

gyakran hallgatta a külföldi rádiók adásait, és rendszerellenes verseket is írt. Édesapját 1948-ban izgatás vádjával elítélték, ezért ifj. Annus Istvánt kizárták a Demokratikus Ifjúsági Szövetségből, majd hamarosan visszavették. Ezután elhatározta, hogy a DISZ-t használja fel a tervezett szervezkedés létrehozására. A DISZ-titkárok részt vehettek a helyi pártvezetőség ülésein is, az itt hozott határozatokat rendszeresen közölték Annus Istvánnal. A szervezkedés tagjai a DISZ-helyiségben több alkalommal készítettek és terjesztettek rölapokat, és egy ideig itt rejtegették a szervezkedés fegyverét és a tervezett robbantáshoz beszerzett robbanóanyagot is. Annus István tervbe vette, hogy a Szabadságharcos Szövetség tanfolyamait felhasználva a szervezkedés tagjai rádiós, motoros és fegyveres kiképzésben is részt vesznek, erre azonban nem került sor. 1951 nyarán adták a Magyar Ellenállási Mozgalom nevet a szervezkedésnek, amelynek célja „a Magyar Népköztársaság államrendjének gyengítése és ezen keresztül megdöntése” volt. A várt háború és az esetleges amerikai megszállás esetén a helyi hatalom megszerzését tervezték. Ennek érdekében több ezer rölapot készítettek és terjesztettek, fegyvert, lőszert és robbanóanyagot szereztek és tartottak illegálisan birtokukban. A robbanószerekkel szovjet emlékműveket és vasúti síneket akartak felrobbantani. Illegális igazolványt és szervezeti szabályzatot is készítettek.⁷¹ Egyébként a Szabad Európa Rádió akciója keretében Békéssámsonban is dobtak le röpcédulákat léggömbörről.⁷² Valószínűleg ez adhatta az ötletet a röpcédulák készítéséhez.

illegális tagsági igazolványt is rendszeresítettek, ennek mintadarabjait el is készítették. A mozgalom számára készített szervezeti szabályzat szerint mindenkit felvettek a tagok közé, aki egyetértett a céljaikkal, és harcolni akart a fennálló társadalmi rend ellen. Az alapító személyek lettek a későbbi vezetőség tagjai. Az alapító tagok a többiek véleményének kikérése után saját belátásuk és felelősségük alapján vehettek fel a szervezetbe új tagokat. A tagok ki is léphettek, ha akartak, de titoktartási kötelezettségük volt. Automatikusan kiléptették a szervezetből azt a tagot, aki megnősült, mert csak nőtlen, független egyéneket akartak felvenni, hogy másokat ne veszélyeztessenek. Öttagú vezetőséget választottak, és havonta tíz forint tagdíjat szedtek. Az összes tag egyetértésével a szervezkedés felosztható volt. A szervezeti szabályzatot is minden tagnak el kellett fogadnia. A politikai minta vagy inkább talán példakép Kovács Imre és Kéthly Anna volt. A királypárti és a horthysta politikai nézeteket elutasították.⁷³

1954 nyarán Annus István javasolta, hogy Magyar Függetlenségi Párt néven hozzanak létre egy politikai pártot is, amely a szervezkedés tevékenységét irányította volna. A párt megalapítása után a *Magyar Ellenállási Mozgalom Lapja* címmel újságot is terveztek kiadni, amire azonban nem került sor. Közben több ezer röplapot készítettek és terjesztettek, ezeken a munkásosztály és a parasztság elnyomása, a beszolgáltatás, a kollektivizálás, a normarendszer, a párt és a kormány, a kommunisták és a Szovjetunió, illetve a Magyar Népköztársaság elleni fellépésre buzdították a magyarokat. 1954 őszén a tanácsi választások, illetve a Népfront Kongresszus alkalmával a választások és a Hazafias Népfront bojkottálására hívták fel a lakosságot. 1955 elején tervezték a tótkomlói szovjet emlékmű felrobbantását. 1955. április 4-e előtt tízezer röpcédulát akartak a fővárosban szétszórni, amit végül az államvédelmi szervek a letartóztatásukkal megakadályoztak.⁷⁴

Zöld Imre egyébként az ítélet szerint a szervezkedés idején rendszeresen tanácsokkal látta el Annus Istvánt, aki viszont minden fontosabb fejleményről tájékoztatta őt. 1952-ben Zöld Imre utasítást adott Annus Istvánnak, hogy a szervezkedés tartsa kézben a helyi DISZ-szervezet irányítását. A DISZ-titkáron keresztül a községi pártvezetőség ülésein hozott határozatok is Annus István tudomására jutottak. Ezeket Annus minden esetben közölte Zöld Imrével. 1952-ben egy általa írt röpcédulát adott át Annusnak, hogy sokszorosítsák és terjesszék. Zöld Imre közölte Annus Istvánnal, hogy Joachim Sándoron keresztül kapcsolatban áll a Fehér Gárda nevű szervezettel, amelytől írógépet fog szerezni a röplapok sokszorosítása érdekében, amelyeket előzetesen egyébként minden alkalommal jóváhagyott, és tudott a terjesztésükről is. A mozgalom szervezeti szabályzatát is bemutatta neki Annus. 1954 őszén utasította Annus Istvánt, hogy a szervezkedés tagjai fejtssenek ki propagandát annak érdekében, hogy a számukra megbízható emberek kerüljenek be a tanácsba és a Népfront Bizottságába. Id. Györgyi Ferencet sikerült a helyi Népfront Bizottság elnökévé megválasztatni, akit Zöld arra akart rávenni, hogy a tanácsba a nekik tetsző embereket jelölje. 1955 elején Annus István közölte Zölddel, hogy fel akarják robbantani a tótkomlói szovjet emlékművet. Zöld Imre Tótkomlóra ment, és felmérte, hogy milyen erős az emlékmű talapzata, és mennyi robbanóanyagra van szükség a megsemmisítéséhez. A terepszemle után felhagytak a robbantás gondolatával.

Az elsőfokú ítéletet a Budapesti Helyőrség Katonai Bírósága 1955. július elsején és másodikán a nyilvánosság kizárásával megtartott tárgyaláson hozta meg. A tanács elnöke Andó Ferenc hadbíró alezredes volt. Zöld Imre kivételével valamennyi vádlott teljes beismerő vallomást tett, bűnösségüket elismerték. A vádlottak általában arra hivatkoztak, hogy Annus István befolyása alatt álltak, illetve fiatalos meggondolatlanságból és kalandvágyból követték el a cselekményüket. Az „imperialista rádiók” és az „ellenséges propaganda” is nagy hatással volt rájuk. Zöld Imre azt elismerte, hogy tudott a szervezkedésről, de tagadta, hogy bármilyen irányító vagy kezdeményező szerepe lett volna. A vizsgálati szervek rajta keresztül kapcsolták a békéssámsóni szervezkedést a Fehér Gárdához.

A másodfokú ítéletet 1955. augusztus 25-én, zárt fellebbezési tárgyaláson hozta meg a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának Katonai Kollégiuma. Szimmler János hadbíró alezredes

volt a tanácsvezető. A lőfegyverrel és lőszerrel való visszaélést a másodfokú bíróság a demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés büntetvényében tényállásán belül értékelte, és nem külön bűncselekményként. Egyébként valamennyi vádlott fellebbezését elutasította, kivéve Bálint Mihály esetében, akinek fiatal korára való tekintettel a büntetését két év börtönre, három év időtartamra egyes jogoktól való eltiltásra és vagyona egynegyed részének elkobzására változtatta.⁷⁵

Az ügy elsőrendű vádlottja Annus István volt, aki 1929. december 22-én született Békéssámson községben. A korabeli származási kategóriák szerint kispolgári családból származott, édesapja 1945 előtt községi irodai tisztviselő volt, 1948-ban viszont izgatás miatt másfél év börtönre ítélték. Annus István 1949-ben tagja lett a DISZ-nek, ahol kultúrfelelősi tisztséget töltött be. Letartóztatásáig a Békéssámsoni Vegyes Javító Ktsz alkalmazásában dolgozott könyvelőként. Vagyontalan és büntetlen előéletű volt. 1955. március 17-én került előzetes letartóztatásba. A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetése, illetve lőfegyverrel és robbanóanyaggal való visszaélés vádjával halálra és teljes vagyonelkobzásra ítélte a Budapesti Helyőrség Katonai Bírósága 1955. július 2-án. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága 1955. augusztus 25-én zárt fellebbezési tárgyaláson elutasította a fellebbezését. Az Elnöki Tanács kegyelemből életfogytiglani börtönbüntetésre változtatta az ítéletét. A forradalom alatt, 1956. november 1-jén kiszabadult, de 1957. április 1-jén ismét letartóztatták. Egy későbbi jellemzés szerint a börtönben illegális rádiója volt, éhségstrájkban vett részt, és tagja volt a börtönben létrehozott illegális szervezetnek, a Politikai Foglyok Országos Szövetségének is. 1963. március 26-án az 1963. évi 4. tvr. alapján szabadult. 1963. április 2-ától hat hónap időtartamra rendőri felügyelet alá helyezték, majd 1963. július 10-étől F-dosszié keretében ellenőrizték. 1964-ben nősült, az esküvőjére tizenkét korábbi börtöntársát is meghívta, ebben ellenséges beállítottságának a bizonyítékát látták az állambiztonsági szervek, ezért szoros ellenőrzés alá vonták, három hálózati személlyel figyeltették, a telefonján és a levelezésén keresztül is ellenőrizték. A hatvanas években a Békéssámsoni Előre Téteszben dolgozott mint könyvelő. Elvégezte a közgazdasági technikumot, és egy mérlegképes könyvelői tanfolyamot is végigjárt. Tulajdonképpen a rendszerváltás időpontjáig szemmel tartották az állambiztonsági szervek.

A másodrendű vádlott, Zöld Imre 1915. február 4-én született Nagykopácson. Iskolai végzettsége hat elemi. Szegényparaszti családból származott, szülei uradalmi cselédek voltak. Iskolái elvégzése után népzénet tanult, és később ez lett a foglalkozása is. 1936-tól 1948-ig önálló zenekara volt Békéssámsonon, majd 1948-ban bevonták a működési engedélyét. Közben kántorként is tevékenykedett a katolikus egyháznál. 1945 után három hold juttatott földet kapott, amelyen 1954-ig gazdálkodott. Vagyontalan és büntetlen előéletű volt.

1940-tól 1941 júliusáig tagja volt a nyilaskeresztes párt békéssámsoni szervezetének, egy hónapig a pénztárosi teendőket is ellátta, majd 1941 júliusában kilépett. 1945-ben belépett a Magyar Kommunista Pártba, de a tagrevízió során a korábbi nyilas párttagsága miatt kizárták. Utána három hónapig a Nemzeti Parasztpárt tagja is volt. Az államvédelmi szervek szerint 1940–1941-ben a csendőrség békéssámsoni őrsének a besúgója volt. 1940-ben szervezte be egy civil ruhás csendőr a lakásán. Az volt a feladata, hogy a községben az emberek hangulatát figyelje. Hangulatjelentést azonban nem adott, csak néhány nyilas iratot, nyomtatványt továbbított a csendőrségnek. Szolgálatiért kétszer 20 pengőt kapott. 1945-ben Orosházán tárgyalás is volt az ügyében, de semmilyen ítélet nem született. Zöld Imrét 1950. július 25-én szervezte be az ÁVH Békéscsabai Osztályának I. Osztálya. 1951. március 1-jén zárták ki, mert dekonspirálódott.⁷⁶ 1950-ben tehát az ÁVH is beszervezte, amit Annus Istvánnak és Györgyi Ferencnek elmondott. Tevékenységéről az egész község tudott. A Magyar Ellenállási Mozgalomról Hegedűs László beszélt neki 1951-ben.⁷⁷ 1955. március 23-án tartóztatták le. A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés kezdeményezése, illetve lőfegyverrel és robbanóanyaggal való visszaélés vádjával a Budapesti Helyőrség Katonai Bírósága 1955. július 2-án halálra és teljes vagyonelkobzásra ítélte. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága 1955. augusztus 25-én zárt fellebbezési tárgyaláson elutasította a

fellebbezését. Az Elnöki Tanács kegyelemből életfogytiglani börtönbüntetésre változtatta az ítéletét. Az 1963. évi 4. tvr. 1. § alapján végrehajtási kegyelmet nyert, és szabadult.

A harmadrendű vádlott, Hegedűs László 1927. szeptember 15-én született Nagymajláton. Nyolc elemít végzett, foglalkozása kereskedősegéd volt. Kisiparos családból származott, iskolai elvégzése után Budapesten a KÖZÉRT Vállalatnál helyezkedett el. 1948-ban tagja lett a Magyar Dolgozók Pártjának. Vagyontalan és büntetlen előéletű volt. Hegedűs László 1951-ben részt vett a szervezkedés létrehozásában, annak egyik értelmi szerzője volt. Elkészítette a röplapok előállításához szükséges guminyomdát és a szervezkedés nevével ellátott bélyegzőt. A röplapok nagy részét ő állította elő, és a terjesztésükben is részt vett, sok borítékot ő címzett meg. A szervezkedés fegyverét és a robbanóanyagot egy ideig a lakásán rejtegette. Bevonta a szervezkedésbe Arany Tóth Ferencet, Györgyi Ferencet, Setény Jánost, Tóth Istvánt, Bálint Mihályt és Kruzslicz Ferencet. 1955. március 17-én került előzetes letartóztatásba. A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való részvétel, illetve lőfegyverrel és robbanóanyaggal való visszaélés vádjával a Budapesti Helyőrség Katonai Bírósága 1955. július 2-án tíz év börtönre, teljes vagyonekzobzásra, lefokozásra és a büntetőtörvényben meghatározott állampolgári jogainak gyakorlásától való tízévi eltiltásra ítélte. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága 1955. augusztus 25-én zárt fellebbezési tárgyaláson elutasította a fellebbezését. Az Elnöki Tanács 1962. május 25-én kegyelemből háromévi próbaidőre felfüggesztette büntetésének hátralévő részét.

A negyedrendű vádlott, Cseszkó Ferenc 1931. november 4-én született Békéssámszon községben. Iskolai végzettsége egyéves kohóipari technikum. Foglalkozása vasöntő. Vagyontalan és büntetlen előéletű volt. Cseszkó Ferenc szegényparaszti családból származott, apja öt hold földön egyénileg gazdálkodott. 1951 és 1954 között a Belső Karhatalomnál teljesített szolgálatot, tizedesként szerelt le. Utána az Orosházi Finommechanikai Műveknél helyezkedett el vasöntőként. 1953-ban belépett a pártba. Cseszkó Ferenc még a bevonulása előtt, 1951 nyarán tagja lett a Magyar Ellenállási Mozgalom nevű szervezetnek, a mozgalomba Annus István szervezte be. Tótkomlóson részt vett röplapterjesztésben, és Benyhe Gyulát ő vonta be a mozgalomba. A katonai szolgálata alatt is kapcsolatot tartott a szervezkedéssel, 1952 tavaszán egy dobtárat, később pedig robbanóanyagot, gyutacsot és gyújtózsínort szerzett. Ezeket hazavitte és a szervezkedés rendelkezésére bocsátotta. Javasolta, hogy a Gellért-hegyi Szabadság-szobrot robbantsák fel a robbanóanyaggal, illetve lássák el igazolvánnyal a szervezkedés tagjait. Cseszkó Ferenc beszervezte a mozgalomba Pásztor Antal államvédelmi szakaszvezetőt, akivel együtt teljesített szolgálatot a Belső Karhatalom I. Zászlóalj aknavető századánál Budapesten. 1955. március 17-én került előzetes letartóztatásba. A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való részvétel, illetve lőfegyverrel és robbanóanyaggal való visszaélés vádjával a Budapesti Helyőrség Katonai Bírósága 1955. július 2-án tizenöt év börtönre, teljes vagyonekzobzásra, lefokozásra és a büntetőtörvényben meghatározott állampolgári jogainak gyakorlásától való tízévi eltiltásra ítélte. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága 1955. augusztus 25-én zárt fellebbezési tárgyaláson elutasította a fellebbezését. Az Elnöki Tanács kegyelemből 1956. szeptember 11-én 12 évre csökkentette a büntetését. Az 1963. évi 4. tvr. alapján szabadult. 1963. július 10-én Figyelő-dossziét nyitott az ügyében a Békés Megyei Rendőr-főkapitányság politikai osztálya.⁷⁸

Az ötödrendű vádlott, Arany Tóth Ferenc 1934. június 14-én született Békéssámszonon. Iskolai végzettsége mezőgazdasági technikum, foglalkozása agronómus. Vagyontalan és büntetlen előéletű volt. Arany Tóth Ferenc napszámos édesapja 1942-ben a helyi nyilas pártszervezet elnöke lett, 1944-ben meghalt. Ő maga viszont elmondása szerint nem volt nyilas érzelmű. 1952-ben végezte el az iskoláit, utána agronómusként dolgozott. 1954 novemberében bevonult az orosházi Pf. 2550. számú alakulathoz. Tagja volt a DISZ-nek. 1952 januárjában került kapcsolatba a mozgalommal, Annus István és Hegedűs László szervezte be a békéssámszoni DISZ helyiségében. Több röplap készítésében és terjesztésében is részt vett, Békéscsabán és Karcagon szórt röplapokat. Három verset is írt, az egyiket zenész ismerőseivel meg is akarta zenésíteni. A mozgalom szervezeti szabályzatának kidolgozásában is részt vett.

Belépett a Szabadságharcos Szövetségbe is azzal a céllal, hogy a fegyverek kezelését elsajátítsa. Katonai szolgálata megkezdése után aktív tevékenységet viszont már nem fejtett ki.

1955. március 15-én került előzetes letartóztatásba. A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való részvétel, illetve lőfegyverrel és robbanóanyaggal való visszaélés vádjával a Budapesti Helyőrség Katonai Bírósága 1955. július 2-án tizenkét év börtönre, teljes vagyonek kobzásra és a büntetőtörvényben meghatározott állampolgári jogainak gyakorlásától való tízévi eltiltásra ítélte. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága Katonai Kollégiuma 1955. augusztus 25-én zárt fellebbezési tárgyaláson elutasította a fellebbezését. Az Elnöki Tanács 1956. szeptember 11-én kegyelemből 10 évre csökkentette a büntetését. 1963. március 27-én szabadult az 1963. évi IV. tvr. alapján.

Az ügyben további tizenöt, összesen húsz embert ítéltek el, köztük volt Makszi István, Györgyi Ferenc, Setény János, M. Tóth Sándor, Pleskonits István, Major János, Pál János, Tóth István, Matók István, Matók József, Tóth József, Lengyel István, Benyhe Gyula, Bálint Mihály és Kruzslicz Ferenc. A rájuk kiszabott büntetések nagy különbségeket mutattak, a rendkívül súlyos tizenkét évtől három évig terjedtek. 1956. szeptember 11-én az Elnöki Tanács néhány személy esetében csökkentette a büntetést. A forradalom alatt kiszabadultak az elítéltek a börtönökből, de a szabadságharc leverése után a többségnek le kellett töltenie a hátralévő büntetését.

¹ ÁBTL 3.1.9. V-127611. 107–108. A Magyar Ellenállási Mozgalom szervezeti szabályzata. 1955. április 6.

² Szakolczai, 2001: 11–14.

³ Gyarmati, 2011: 268–274.

⁴ Soós, 2013: 7.

⁵ Óze–Óze, 2012: 357.

⁶ ÁBTL 3.1.5. O-9917. 38. Jelentés. 1954. augusztus 25.

⁷ ÁBTL 3.1.9. V-127611. 101. Jegyzőkönyv ifj. Annus István 5. kihallgatásáról. 1955. március 28.

⁸ ÁBTL 3.1.5-O-9917. 40. Összefoglaló. 1954. november 16.

⁹ Uo. 41. Összefoglaló. 1954. november 16.

¹⁰ Uo. 43. Jelentés. 1954. november 22.

¹¹ Uo. 44. Jelentés. 1954. november 26.

¹² Uo. 47. Jelentés. 1954. december 2.

¹³ Uo. 70. Jelentés. 1955. január 15.

¹⁴ Uo. 47. Jelentés. 1954. december 2.

¹⁵ Uo. 50. Jelentés. 1954. december 3.

¹⁶ Uo. 53. Jelentés. 1954. december 13.

¹⁷ Uo. 62. Jelentés. 1954. december 23.

¹⁸ Uo. 64–65. Jelentés. 1955. január 7.

¹⁹ Uo. 67. Jelentés. 1955. január 11. és ÁBTL 3.1.9. V-72533.

²⁰ ÁBTL 3.1.9. V-72533. 86–88. Ítélet. 1949. június 30.

²¹ ÁBTL 3.1.5. O-9917. 69. Jelentés. 1955. január 15.

²² Uo. 70. Jelentés. 1955. január 15.

²³ Uo. 77. Jelentés. 1955. január 14.

²⁴ Uo. 81. Jelentés. 1955. január 25.

²⁵ Uo. 90. Jelentés. 1955. február 4.

²⁶ Uo. 91. Jelentés. 1955. február 4.

²⁷ Uo. 97–98. Jelentés. 1955. február 9.

²⁸ Uo. 100–102. Jelentés. 1955. február 4.

²⁹ Uo. 103. Jelentés. 1955. február 17.

³⁰ Uo. 106. Jelentés. 1955. február 22.

³¹ Uo. 105–108. Jelentés. 1955. február 22.

³² Uo. 115–117. Jelentés. 1955. március 11.

³³ Uo. 108. Jelentés. 1955. február 22.

³⁴ Uo. 119.

-
- ³⁵ Uo. 7. Határozat. 1955. március 14.
³⁶ Uo. 91. Jelentés. 1955. április 20.
³⁷ Uo. 10. Jelentés. 1955. március 19.
³⁸ Uo. 10. Jelentés. 1955. március 19.
³⁹ Uo. 19. Jelentés. 1955. március 21.
⁴⁰ Uo. 39. Jelentés. 1955. március 22.
⁴¹ Uo. 42–46. Jelentés. 1955. március 23.
⁴² Uo. 47–53. Jelentés. 1955. március 24.
⁴³ Uo. 54–58. Jelentés. 1955. március 25.
⁴⁴ Uo. 59–64. Vizsgálati terv.
⁴⁵ Uo. 65–66. Intézkedési terv ifj. Annus István és társai ügyében. 1955. március 28.
⁴⁶ Uo. 67. Kihallgatási terv. 1955. március 18.
⁴⁷ Uo. 68. Kihallgatási terv. 1955. március 21.
⁴⁸ Uo. Jegyzőkönyv Szántó Lajos 4. kihallgatásáról. 1955. április 19.
⁴⁹ Uo. Jegyzőkönyv id. Joachim Sándor kihallgatásáról. 1955. április 22.
⁵⁰ ÁBTL 3.1.9. V-127611/2. 69. Szántó Lajos kihallgatási jegyzőkönyve.
⁵¹ ÁBTL 3.1.9. V-127611. 112. Jelentés Zöld Imre békéssámsoni lakos ügyében. 1955. március 23.
⁵² Uo. 111. Jelentés. 1955. március 24.
⁵³ Uo. 138–147. Zöld Imre fogdai magatartása. Jelentés. 1955. március 30.
⁵⁴ Uo. 117–123. Zöld Imre fogdai magatartása. Jelentés. 1955. március 28.
⁵⁵ Uo. 124–137. Zöld Imre fogdai magatartása. Jelentés. 1955. március 29.
⁵⁶ Uo. 148–149. Zöld Imre fogdai magatartása. Jelentés. 1955. március 31.
⁵⁷ Uo. 138–147. Zöld Imre fogdai magatartása. Jelentés. 1955. március 30.
⁵⁸ Uo. 150–156. Zöld Imre fogdai magatartása. Jelentés. 1955. április 1.
⁵⁹ Uo. 157–160. Zöld Imre fogdai magatartása. Jelentés. 1955. április 2.
⁶⁰ Uo. 174–177. Zöld Imre fogdai magatartása. Jelentés. 1955. április 7.
⁶¹ Uo. 192–195. Zöld Imre fogdai magatartása. Jelentés. 1955. április 19.
⁶² Uo. 286. 1. sz. jelentés Arany Ferenc fogdai magatartásáról. Jelentés. 1955. március 16.
⁶³ Uo. 287. 1. sz. jelentés Arany Ferenc fogdai magatartásáról. Jelentés. 1955. március 16.
⁶⁴ Uo. Arany Ferenc fogdai magatartása. Jelentés. 1955. március 18.
⁶⁵ Uo. Arany Ferenc fogdai magatartása. Jelentés. 1955. március 17.
⁶⁶ Uo. Arany Tóth Ferenc fogdai magatartása. Jelentés. 1955. március 21.
⁶⁷ Uo. Arany Ferenc fogdai magatartása. Jelentés. 1955. március 21.
⁶⁸ ÁBTL 3.1.9. V-127611/2. Annus István és társai ügye. 150.
⁶⁹ Uo. 119.
⁷⁰ Uo. 120.
⁷¹ ÁBTL 3.1.9. V-127611/a. 403. Ítélet. 1955. július 2.
⁷² ÁBTL 3.1.9. V-127611. Zöld Imre fogdai magatartása. Jelentés. 1955. április 22.
⁷³ Uo. 107–108. A Magyar Ellenállási Mozgalom szervezeti szabályzata. 1955. április 6.
⁷⁴ ÁBTL 3.1.9. V-127611/a. 403. Ítélet. Budapest, 1955. július 2.
⁷⁵ Uo. 419–421. Ítélet.
⁷⁶ ÁBTL 3.1.9. V-127611/2. Annus István és társai ügye. 97.
⁷⁷ ÁBTL 3.1.9. V-127611. 257–259. Jegyzőkönyv Zöld Imre első kihallgatásáról. 1955. március 24.
⁷⁸ ÁBTL 3.1.9. V-127611/2.

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

3.1.5.	Operatív dossziék
O-9917	„Békésiek”
3.1.9.	Vizsgálati dossziék

V-72533	Annus István
V-127611	Annus István és társai
V-127611/a.	Annus István és társai
V-127611/1.	Annus István és társai
V-127611/2.	Annus István és társai

Hivatkozott irodalom

Gyarmati, 2011

Gyarmati György: *A Rákosi-korszak*. Budapest, ÁBTL–Rubicon.

Őze–Őze, 2012

Őze Sándor – Őze Sándorné: *Sárréti Sasok. Nemzeti ellenállási mozgalom Kelet-Magyarországon, 1948–1953*. Budapest, Kárpátia Stúdió.

Soós, 2013

Soós Mihály: „*Susogók*”. *Kisvárosi értelmiség és az 1945 előtti keresztény középosztály az államvédelmi szervek célkeresztjében*. Budapest, Hamvas Béla Kultúrakutató Intézet.

Szakolczai, 2001

Szakolczai Attila: *Az 1956-os forradalom és szabadságharc*. Budapest, 1956-os Intézet.

„Kádár ügynökei terrorizálják Bécsset...”, avagy hogyan raboljunk embert?

Az alább közlendő dokumentumok¹ a magyar állambiztonság Ausztriában végrehajtott operatív akcióját mutatják be, amelynek célja Geőcze (Gőcze) Bertalan, vagy ahogy a szervek emlegetik, „Őszes” fedőnevű célszemély² hazahozatala volt. Itt érdemes megjegyeznünk, hogy a fedőnév mindig a konspirációt szolgálta, ezért fedőneve nemcsak az ügynököknek,³ hanem a célszemélyeknek, több esetben az operatív tiszteknek,⁴ sőt az egyes operatív akcióknak is volt, ahogy ez az alábbi iratok is bizonyítják.

Abban az esetben, amikor egy személy ellen irányuló állambiztonsági akció forrásait vizsgáljuk, az első és talán a legfontosabb feladatunk azoknak a kérdéseknek a tisztázása, hogy az adott személy hogyan és miért került az állambiztonság látókörébe, s hogy ezek után vele kapcsolatban mi volt a szervek célja.

Geőcze Bertalan a második világháborút követően került Hegyeshalomra, majd az ottani általános iskola igazgatója lett, és ellátta a helyi földműves-szövetkezet elnöki teendőit is. Helyismeretének köszönhetően jövedelmét csempészéssel egészítette ki, s mivel jó kapcsolatot ápolt a helyi rendvédelmi és határőrizeti szervek képviselőivel, tevékenysége fölött szemet hunytak. Ennek ellenére – 1948 februárjában – illegálisan elhagyta az országot, mivel ekkor már több köztörvényes bűncselekménnyel is megvádolták (pl. sikkasztással). Az állambiztonsági iratok tanúsága szerint Ausztriában kapcsolatba került a Kollényi György volt vezérkari tiszt és zágrábi katonai attasé vezette, Magyarország ellen hírszerzést folytató csoportosulással,⁵ illetve „dolgozott” a francia, valamint az amerikai megszállóknak is.⁶ Közben kapcsolatot tartott a magyar állambiztonsággal, amelynek maga ajánlotta fel a szolgálatait, annak reményében, hogy büntetlenül hazatérhet. Akkoriban formailag nem szervezték be, tehát nyilatkozatot nem vettek tőle, hanem csak próbafeladatokat adtak neki.⁷ Feltehetően azért, hogy a hírszerzés ügynöki feladatok végrehajtása céljából felvegye vele a kapcsolatot. Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára iratai között Wiesner Bertalan fedőnéven⁸ megtalálható a hírszerzés beszerzési dossziéja, amelyben elsődlegesen a rá vonatkozó anyagokat gyűjtötték össze. (A beszerzési dossziét már a tanulmányozás során megnyitották, de sokszor nem semmisítették meg, akkor sem, ha sikertelen volt a beszerzési kísérlet. Ez is bizonyítja, hogy mennyire bonyolult annak megítélése, hogy ki tekinthető igazán ügynöknek.)

1951-ben Geőczének a magyar állambiztonsággal véglegesen megszakadt a kapcsolata. Ekkor már – állítólag – Bécsben önálló „hírügynökséget” (kémirodát) és egy Magyarország ellen tevékenykedő rezidentúrát működtetett,⁹ a megszerzett információkat pedig pénzért árulta. A magyar állambiztonsági szervek többszöri megkeresését elutasította. Találkozni sem volt hajlandó velük Bécs szovjet szektorában.¹⁰ Attól félhetett, hogy esetlegesen szovjet segítséggel elfogják, hazahozzák és bíróság elé állítják, ahogy egyik munkatársával, Stadler Károllyal ez meg is történt, akit a bírósági eljárás során kötél általi halálra ítélték.¹¹ Magyarországi kémrezidentúrájának felszámolása és a Stadler-eset után Geőcze óvatosabbá vált, de tevékenységét nem szüntette meg teljesen. Jelentős aktivizálódása csak az 1956-os események idején (rádióadót hozott be az országba Ábrányi Auréllal), illetve az azt követő időszakban következett be, mégpedig a menekültek körében kifejtett beszerzések, illetve ügynöki munkára való felszólítás formájában.¹² Tulajdonképpen ezek, vagyis több, akkoriban államellenesnek minősülő bűncselekmény (csempészés, tiltott határátlépés, kémkedés) volt az oka, hogy Geőcze Bertalan az állambiztonság látókörébe került. Személyére ezért már 1952-ben körözési dossziét¹³ nyitottak, amiből egyrészt megismerhetjük, hogy mi is volt Geőcze Bertalannal a magyar állambiztonság célja, másrészt pedig azt, hogy ezt milyen módon s milyen eszközökkel akarta elérni.

Az iratok tanúsága szerint a cél Geőcze Bertalan felkutatása és ellenséges tevékenységének megszüntetése volt, amit egy hazahozatali akció keretében akartak megvalósítani. Az efféle hazahozatali akció nem számított egyedi esetnek a magyar állambiztonság gyakorlatában. Több ilyen történetet is ismerünk, bár ezek végkifejlete különböző volt. Míg 1947-ben egy Borbély nevű újságíró elleni akció tragikusan végződött (a hazahozatal közben életét veszette, ólmosbottal agyonverték¹⁴), addig 1961-ben – a részletek ugyan nem ismertek – Ábrányi Aurél újságírót sikeresen „hazahozta” a magyar állambiztonság,¹⁵ bár 13 éves börtönbüntetésének letöltése után nem tudni, hogy mi történt vele.

Hogy a Geőcze Bertalan elleni, „Evezős” fedőnéven tervezett hazahozatali akció hogyan alakult, arra választ a közölt dokumentumok adnak. Ugyanakkor azt is megismerhetjük belőlük, hogy kik voltak az akció kitervelői, közreműködői és közvetlen végrehajtói, s hogy egy ilyen akcióba mennyi (felesleges) energiát fektetett a magyar állambiztonság, s mennyi ember összehangolt cselekvésére volt szükség a végrehajtásához. Emellett bizonyítékul szolgálnak a volt szocialista országok állambiztonsági szerveinek együttműködésére, valamint közös ügynökök foglalkoztatására is.

Dokumentumok

1. Javaslat Geőcze Bertalan hazahozatalára, 1958. szeptember 10.

Belügyminisztérium

Laczkó szds. elv.¹⁶

II/2-h alosztály¹⁷

Szigorúan titkos!

Engedélyezem:

Hazai Jenő r. ezredes¹⁸

osztályvezető h.

Javaslat

Budapest, 1958. szeptember 10.

Geőcze Bertalan hírszerző ügyében „Evezős” akciót készítünk elő. Ezzel kapcsolatban ausztriai ügynökségünk megkezdte Geőcze tanulmányozását és az akció előkészítésére a szükséges intézkedések megtételét.

Az akció végleges kidolgozása október 20-án lesz, amikor is a tanulmányozás eredményétől függően kidolgozzuk a végleges kombinációs tervet.¹⁹

A lebonyolítás előreláthatólag a csehszlovák-osztrák határon lesz, miután a területi adottságok igen megfelelőek, ezen túlmenően „Schusztter” fn. ügynökünk,²⁰ aki az akció előkészítésével foglalkozik, ezt a területet jól ismeri.

Fentiek alapján szükséges, hogy a csehszlovák elvtársakkal Prágában megtárgyalásra kerüljön ezen körülmény, és a csehszlovák elvtársak jóváhagyása és segítsége is szükséges.

Konrád Árpád²¹ r.örgy. és Sipos Károly²² r.örgy. elvtársak jelenleg Berlinben tartózkodnak, ugyancsak egy [!] „Evezős” akció előkészítésének megbeszélése céljából.

Berlinből visszafelé Prágán keresztül jönnek, s így célszerű lenne idő- és költségkímélés céljából, hogy útjukat Prágában egy napra megszakítsák, és a csehszlovák elvtársakkal megtárgyalják az akció lebonyolítását. Egyben kérik a csehszlovák elvtársak segítségét is. Egyelőre csak elvileg állapotodnának meg, a végleges kombináció kidolgozása után állapotunk meg a pozsonyi állambiztonsági szervekkel, mivel az akció az ő határszakaszukon lesz lebonyolítva.

Fentiek alapján kérjük engedélyezni, hogy Konrád Árpád r. örgy. és Sipos Károly elvtársak Berlinből való visszatérésük alkalmával, útjukat Prágában megszakítsák, és az akciót, melyet Konrád elvtárs tökéletesen ismer, elvileg a csehszlovák elvtársakkal letárgyalja.

Bálint István²³ szds.

Konrád Árpád r. örgy.
Alosztályvezető mb.

Laczkó György r. szds.

2 pl. MK-né
1 pl. Vezető elv.
1 pl. T. elv.

183/709.

[ÁBTL 3.1.5. O-12630/3 152. A fejlécen Hazai Jenő és egy olvashatatlan aláírás szerepel, valamint a dokumentum végén Bálint István, Konrád Árpád és Laczkó György aláírása található. Géppel írt tisztázat.]

2. Jelentés a csehszlovák társszervekkel folytatott megbeszélésről, 1958. szeptember 23.

Belügyminisztérium

II/2-h. alosztály

Szigorúan titkos!

Tárgy: Gőcze Bertalan ügye

Jelentés
Budapest, 1958. szeptember 23.

Geőcze Bertalan ügyében megbeszélést folytattunk Prágában „Puskás”²⁴ tartójával,²⁵ Fischer elvtárral. A megbeszélés célja volt megállapodni abban, hogy milyen segítséget várhatunk a csehszlovák elvtársaktól Geőczével kapcsolatban tervezett „Evezős” akció lebonyolítása során. Fischer elvtárs elmondotta, hogy már tud a tervezett akciónkról, mert a feladat végrehajtására kiszemelt „Schusztter” fn. ezt elmondotta „Puskásnak”, mivel őt is szándékozott bevonni a már általa megkezdett akcióba.

Továbbiakban Fischer elvtárs kifejtette véleményét „Schusztter” személyéről. Eszerint megbízhatatlan „Schusztter”, sőt állítása szerint a csehszlovák elvtársakkal szeretne kapcsolatot tartani, s velünk megszakítani. „Schusztter” idegei gyengék, és ezért egy akciójuk során lemondtak közreműködéséről. Eleinte készséges, de később húzódozás tapasztalható nála, a veszélyesebb feladatokat igyekszik másra hárítani, és csak a csempészet érdekli. A konspirációs készsége – Fischer elvtárs véleménye szerint – gyenge, szemben „Puskáséval”. „Feleségével” nincs jó viszonyban, és ezért ki van téve annak a veszélynek, hogy egyszer a „felesége” bosszúból feljelenti őt az osztrák vagy amerikai hatóságoknál. „Felesége” ugyanis ismeri „Schusztter” tevékenységét „Puskás” egyik jelentése szerint „Schusztter” „felesége” neki tett egyszer olyan kijelentést, hogy „Schusztter” nehéz anyagi helyzete miatt nem kap elég pénzt, s ha ez továbbra is így marad, kénytelen lesz elmenni Münchenbe az amerikaiakhoz. [...] ²⁶

Fischer elvtárs kifejtette azt a véleményét, hogy szerinte „Schusztter” nem fogja végrehajtani ezt a feladatot, és javasolta, hogy szakítsuk meg vele a kapcsolatot, mert nagyon félnek, hogy az ő ügynöküket, „Puskást” veszélyezteti, akit most igen komoly, nehéz és rendkívül fontos feladattal bíztak meg. Fischer elvtárs kifejtette, hogy szerinte „Schusztter” kétkulacsos,²⁷ valamelyik hírszerzőszervnek, vagy az osztrákoknak, vagy az amerikaiaknak beszervezett embere.

Néhány órával később Fischer elvtárs véleményét változtatva, az újabb megbeszélésen kifejtette, hogy a jelenlegi körülmények között el tudja képzelni azt, hogy „Schusztter” a feladatát végrehajtja. Majd kérte tőlünk azt, hogy ne szakítsuk meg vele a kapcsolatot, hanem bízzuk meg apróbb feladatok elvégzésével, hogy ne érezze magát mellőzöttnek „Schusztter”, nehogy sértődöttségéből valamilyen kellemetlenséget kövessen el, és leleplezze „Puskást”. Bár megemlítette Fischer elvtárs, hogy „Puskás” határozottan állítja, hogy ha bárkit is leleplezne „Schusztter” valamelyik ellenséges hírszerző szervnek, de őt semmiképpen sem.

Végül aziránt tájékoztunk, hogy „Schusztter” által esetlegesen végrehajtandó „Evezős” akció során kaphatunk-e támogatást a csehszlovák elvtársaktól, felhasználhatnánk azt a határkaput²⁸ Csehszlovákia területén, amelyet „Puskás” és „Schusztter” az eddigiek során használtak. Ez azért lett volna szükséges, mert „Schusztter” ezt a határkaput jól ismeri, itt már több akciót bonyolított le, nagyobb a biztonságérzete, és szerinte az osztrákok a csehszlovák határt kevésbé ellenőrzik, mint a magyar határt. Fischer azt válaszolta, hogy azt a határkaput megszüntették. Távolabb nyitottak egy másikat, melyet „Schusztter” már szerinte nem ismer.

Nem szögezte le határozottan, hogy nem adnak segítséget ilyen tekintetben, de érezhető volt, hogy örömmel venné, ha mi állnánk el ettől önként. Így megállapodtunk abban, hogy az akciót nem a csehszlovák elvtársak határszakaszán hajtánánk végre.

Végül arra a kérdésre, hogy egy esetleg illegális találkozó létrehozása érdekében a régi határkapun átjöhetne-e „Schusztter”, Fischer elvtárs azt válaszolta, hogy a határkapu lezárása miatt ez veszélyes, és legális átjövetelekre és találkozóra igyekezett rábeszélni minket.

A Fischer elvtárral való megbeszélés szívélyes és udvarias volt, de végeredményben eredmény nélkül végződött. Prágából 1958. szeptember 16-án este indultunk Budapestre.

Megjegyzés:

Véleményünk szerint Fischer elvtárs igen eltúlozta „Schusztterről” kialakult véleményét, s ez nyilvánvalóan összefüggésben van „Puskás” fn. ügynökük védelmével, akit egy igen veszélyes, fontos feladattal²⁹ bíztak meg. Szemmel láthatóan az a törekvés, hogy szeretnék „Puskást” „Schuszttertől” végelegesen elválasztani, ami összefüggésben lehet azzal a ténnyel, hogy a két ügynök szoros kapcsolatban áll egymással,³⁰ s így minden tilalom ellenére kölcsönösen tájékoztatják egymást a kapott feladatokról. Sipos őrgy. elvtársnak is az volt a véleménye – bár nem ismerte az ügyet részleteiben, csak a beszélgetés folyamán alakult az ki – hogy Fischer elvtárs aggályait és rossz véleményét az önzés sugallta.

Javaslat:

Javasoljuk a „Schusztterrel” esedékes találkozó során a fentieket óvatos formában megbeszélni, és ezeket a problémákat tisztázni.

Ezen túlmenően az „Evezős” akciót pedig a magyar határszakaszon lebonyolítani.

2 pl. MK-né
1 pl. Vezető elv.
1 pl. d.

Konrád Árpád r. őrgy
alosztályvezető

[ÁBTL 3.1.5. O-12630/3 159-160. Aláírás nélküli, géppel írt tisztázata.]

3. Javaslat „Schuster” fedőnevű ügynökkel kelet Berlinben történő találkozóra, 1958. október 2.

Engedélyezem:
Galambos József³¹ r. ezredes
főosztályvezető

Javaslat
Budapest, 1958. október 2-án.

Geőcze Bertalan hírszerző ügyében „Evezős” akciót készítünk elő. Az akció előkészítése során „Schuszter” fn. ügynökünknek legutóbbi találkozásunkkor, mely Budapesten 1958. szeptember 5-én volt, konkrétan ezt a feladatot adtuk oly módon, hogy tanulmányozza Geőczét konspiráltan, különös figyelemmel mozgására és napi időbeosztására, hogy ennek alapján, figyelembe véve „Schuszter” javaslatát, kidolgozzuk a végső kombinációt.

„Schuszter” fn. ügynökünkkel abban állapodtunk meg, hogy a tanulmányozásra másfél hónap idő szükséges, és ennek leteltével, 1958. október 20-án Kelet-Berlinben a Néva étteremben találkozunk déli 12 h-kor, akadályoztatás esetén a biztosító találkozó 21 és 22-én ugyanott, ugyanabban az időben.

Ezen találkozón „Schuszter” konkrét javaslattal jelentkezik, ahol már figyelembe veszi az általa felderített körülményeket, melyeket velünk ismertet.

A Berlinben való találkozást azért választottuk, mert nem kívánatos, hogy „Schuszter”, aki osztrák állampolgár, az akció lebonyolítása előtt rövid két hónap alatt kétszer egymás után akár Magyarországra, akár más népi demokráciába beutazzon, mert ezzel csak felhívna magára az ellenséges elhárítás figyelmét. Nyugat-Berlinbe való utazásra megfelelő legendája van, és onnan pedig feltűnés nélkül átjönni Kelet-Berlinbe nem probléma.

Fentiek alapján javasoljuk, hogy október 20-i találkozóra Hazai Jenő r. ezredes, Konrád Árpád r. őrgy és Laczkó György r. szds. elvtársak utazzanak ki. Laczkó szds. elvtárs „Schuszter” fn. ügynök kapcsolattartója, míg az Osztályvezető és Alosztályvezető elvtársak jelenléte azért szükséges, hogy a javaslat megvitatásánál döntés szempontjából álláspontot képviseljenek.

„Schuszterrel” ezután az akcióig újabb találkozót már nem bonyolítunk le, hanem megállapodunk vele egy olyan jelzésben, mely az akció végrehajtását jelenti, és melyet akkor küldünk meg neki, miután itthon a vezető elvtársakkal is engedélyeztettük a javaslatot.

Időközben a csehszlovák elvtársaktól értesültünk, hogy „Schuszter” a feladat elvégzését megkezdte.

A találkozó időtartama előreláthatólag 3-5 napot vesz igénybe, mely időre a kiutazó elvtársakat megfelelő napidíjjal és operatív költség fedezésére 1000 keletnémet márkával látjuk el.

Fentiek alapján kérjük a találkozó lebonyolításának engedélyezését.

Hazai Jenő r. ezredes
osztályvezető

3 pl. MK-né
1 pl. Vezető elv.

[ÁBTL 3.1.5. O-12630/3 161-162. Aláírás nélküli, géppel írt tisztázat.]

4. Jelentés az egyes ügynökök feladatairól, operatív akciókról, 1959. január 23.

Belügyminisztérium
II/2-h. alosztály

Szigorúan titkos!

62-391/59.

Jelentés
Budapest, 1959. január 23.

1. Geőcze Bertalan hírszerző ügyében foglalkoztattuk „Bodrogi”, „Telkes”, „Varga” és „Dömötör” fn. ügynökeinket azzal a céllal, hogy Geőcze visszaszerzését végrehajtsuk. Miután ez nem járt sikerrel, tervbe vettük vele kapcsolatban az „Evezős” akció végrehajtását.

Az „Evezős” akció előkészítésére „Schusztter” fn. ügynökünk kapott feladatot, aki Bécsben külső figyelés³² alá vonta Geőczét abból a szempontból, hogy bemérjük mozgását és kidolgozzuk a konkrét akció végrehajtását.

Foglalkoztatjuk továbbá ebben az ügyben „Városi”, „Barabás” és „Merész Gábor” fn. ügynökeinket, akik lehetőségekkel rendelkeznek Geőczénél abból a szempontból, hogy felderítsük jelenlegi ténykedését és mozgását, valamint előkészítsük az akció végrehajtását.

Jelenleg „Városi” fn. ügynökünk külföldön tartózkodik, ahol feladata, hogy Geőczét több alkalommal vigye el városnézésre Bécsbe[n] a saját gépkocsijával, mellyel azt kívánjuk elérni, hogy az akció végrehajtására megteremtjük a lehetőséget gépkocsi vonalon.

„Merész Gábor” fn.³³ ügynökünk szerepe az akcióban az lesz, hogy mint meghívó ember tevékenykedjen a megelőző időben, vagyis kimozdítsa Geőczét lakásáról, és úgy találkozzon, hogy utána az akciót végrehajthassuk.

2. Siklói István³⁴ hírszerző ügyében „Grete” és „Városi” fn. ügynökeinket foglalkoztatjuk.

Siklói mindkét ügynökünknek beszerzési ajánlatot tett. „Gretét” felkérte, hogy mint osztrák állampolgár végezzen részére felderítő munkát legálisan Bécsben tartózkodó magyarok és más népi demokratikus országból érkező személyek között.

Ezen túlmenően „Gretét” alkalmazni kívánja a közeljövőben megnyitandó új eszpresszóban, melyet Bécs központi kerületében kíván megnyitni az amerikaiak megbízásából. „Grete” utasításunkra elfogadja Siklói ajánlatát és megkezdte Siklói alsó és felső kapcsolatainak felderítését. Ugyanakkor „Gretén” keresztül módunk lesz Siklósihoz, ill. az amerikaiakhoz jól képzett, kipróbált ügynököket bejuttatni anélkül, hogy „Grete” előtt is fel kellene fedni kilétüket.

„Városi” fn. ügynökünk barátilag is igen jó viszonyban van Siklósival, és Siklói felkérte őt hírszerzésre. Siklói kijelentette „Városinak”, hogy bárhol nyugaton hajlandó vele találkozni, amikor erre mód van.

„Városi” jelenleg Ausztriában tartózkodik feladattal, és ezen alkalommal elég érdekes dezinformatív jelentést állítottunk össze részére, melyet átad Siklósinak. A jelentés perspektívákat mutat Siklói felé a következő találkozóra. Kilátás van arra, hogy 1959. március végén Siklói Nyugat-Berlinben fog találkozni „Városival”.

Amennyiben Siklósi elmegy Nyugat-Berlinbe, úgy a német elvtársakkal közösen kidolgozzuk vele kapcsolatban az „Evezős” akciót és végrehajtjuk. Ha nem menne el Nyugat-Berlinbe, úgy egyelőre alsó és felső kapcsolatainak felderítését tűztük ki célul.

3. Kollényi György Gehlen³⁵ rezidens ügyében „Evezős” akciót kívánunk végrehajtani. E célból kombinációt dolgoztunk ki „Hans Schmidh” ügynökünk és „Willy Fritsch” fn. ügynökjelölt bevonásával Kollényi tanulmányozására.

Kollényi titkárnőjére, Gallinger Alízra³⁶ kombinációt dolgozunk ki olyan célzattal, hogy egy megfelelő nyugatnémet ügynök bevonásával beépülünk Gallingerhez Freilassingban, és felderítjük Gallinger lakásán található kémjelentéseket, ugyanakkor Gallingert feldolgozzuk beszerzés szempontjából.

Feldolgozás alá vontuk „Törös” fn ügynökjelöltünket, aki személyesen ismeri Kollényit, és az ellenforradalom után Kollényi kísérletet tett beszerzésére. „Töröst” beszerzés után Nyugatra szeretnénk utaztatni azzal a feladattal, hogy vegye fel a kapcsolatot Kollényival.

4. Herczogh (Oroszlán Péter Pál)³⁷ hírszerző ügyében, aki az osztrák Szoc. Dem. Párt fedése alatt Magyarországra ellen hírszerzést végez, felderítő munkát végzünk.

„Bodrogi Péter”³⁸ és „Solymosi” fn. ügynökeinken keresztül rendszeresen tanulmányozzuk Herczogh tevékenységét és bemértük érdeklődési irányvonalát. Ugyancsak bemértük a magyarországi illegális szoc. dem. vezetőkhez levő kapcsolataikat.

Célunk, hogy felderítsük magyarországi hírszerző kapcsolatait, módszereit és összeköttetési módjait. Erre lehetőségünk van a fent nevezett két ügynökünkön keresztül.

Laczkó György r. szds.

2 pl. MK-né
1 pl. 3. O.
1 pl. alo.

[ÁBTL 3.1.5 O-12630/3 181-182. Laczkó György aláírásával ellátott, géppel írt tisztázat.]

5. Hazai Jenő levele a BM Határőrség Parancsnokságának, 1959. április 21.

Laczkó e.

Belügyminisztérium
II/2-h. alosztály
62-2087/59.

Szigorúan titkos!

Jóváhagyom!
Gyurkó vörög

BM Határőrség Parancsnokságának
Budapest

A II/2. Osztály 1959. április végén operatív akciót kíván végrehajtani a győri határőrkerülethez tartozó albertkáz mérfpusztai határőrs területén, a volt kishatárszéli-forgalom átkelőhelyén.

Kérjük a Határőrség Parancsnokságát az akció végrehajtásához szükséges és a határőrizettel kapcsolatos engedélyt megadni, valamint a győri Határőrkerület Parancsnokságát utasítani az előkészítés végrehajtására.

Az operatív akció sikeres végrehajtásának érdekében kérjük a megjelölt helyen az aknazár felszedését, a műszaki akadály konspiratív előkészítését, hogy azon gépkocsival akadály nélkül át lehessen hatolni, majd az akció végrehajtása után a műszaki zár azonnali visszaállítását és a nyomok eltüntetéséhez szükséges anyagi eszközök helyszínen való biztosítását.

Mint hogy a nyitott határkapura az akció érdekében kb. 10 napig van szükség, és mivel az akciót igen konspiratíván kívánjuk végrehajtani, 8 fő operatív tisztet vezényelünk a határ őrizetére, akiknek kérjük a határőrizetre való eligazítását és határőrtisztek által szakszempontról való ellenőrzését.

Budapest, 1959. április 21.

Hazai Jenő r. ezredes

2 pl. MK-né
183/361

[ÁBTL 3.1.5 O-12630/3a 192. A dokumentum fejlécén Laczkó és Gyurkó, míg az irat alján Hazai Jenő aláírása szerepel. Géppel írt tisztázat.]

6. Javaslat „Őszes” fedőnevű célszemély operatív akció keretében történő hazaszállítására, 1959. április 27.

Belügyminisztérium
II/2-h alosztály

Szigorúan titkos!

Engedélyezem:

Javaslat
Budapest, 1959. április 27.

„Őszes” fn. Ausztriában élő és ellenünk dolgozó hírszerzővel kapcsolatban „Evezős” akciót készítünk elő, miután nevezett beszervezési felhívásunkat visszautasította, és változatlanul ügynököket szervez be és dob be Magyarországra ellenséges feladattal.

„Őszes” Bécsben a XVIII. Pötzleindorfer str. 60. szám alatt lakik egy földszintes, többlakásos villában, ahol közös háztartásban él Herta Holiczky osztrák nővel³⁹ és annak 17 éves fiával.

Megvizsgáltuk az „Evezős” akció végrehajtásának lehetőségét „Őszes” lakásán, azonban a felderítés eredményeképpen megállapítottuk, hogy lakásán vagy annak környékén az akciót végrehajtani dekonspiráció veszélye nélkül nem lehetséges.

Az akció sikeres végrehajtásának érdekében ügynökségen keresztül tanulmányoztuk „Őszest”, melynek eredményeképpen sikerült „Merész Gábor” fn. ügynökünkön keresztül „Őszessel” olyan viszonyt kialakítani, hogy ügynökünk által „Őszes” meghívható olyan helyre, ahol italozás közben megfelelő bódítás után az akció végrehajtható.

Az akció végrehajtásának érdekében külső figyelés alá vontuk „Őszest” „Hans Schuszter” és „Péter Wéber” fn. osztrák állampolgárságú ügynökeinkkel. A figyelés alapján

megállapítottuk, hogy „Őszes” reggel 7-kor távozik lakásáról, és villamossal munkahelyére megy. Onnan délután fél 5-kor távozik, és szintén villamossal hazamegy lakására. Hetente 2-3 alkalommal hazamenetel előtt felkeresi a Herbech str. 48. sz. alatti Görlich-féle ócskavas kereskedést, mely általunk ismert fedőcíme. Úgy reggel, mint este egyedül megy, és figyelés vagy biztosítás nem volt észlelhető nála. Egy alkalommal találkozott az osztrák államrendőrség I. osztályának vezetőjével, aki a gépkocsijába felvette „Őszest”, majd gépkocsival hazaszállította őt. Ez nyilvánvalóan operatív találkozó volt.⁴⁰

Vasárnap felesége társaságában látható. Általában nem igen mozdul ki és az utcára nyíló ablakon keresztül látható amint íróasztala mellett ül és ír, illetve olvas.

Figyelembe véve ügynökeink jelentéseit és javaslatait, valamint „Merész Gábor” által bemért, „Őszesnél” betöltött helyzetét, az akció végrehajtására az alábbi javaslatot tesszük:

„Merész Gábor” fn. ügynökünk legális fedéssel Ausztriába utazik, ahol felveszi a kapcsolatot az eddigi szokáshoz híven „Őszessel”. A kialakult gyakorlat szerint délutánonként találkozásai alkalmával különböző mulatóhelyeket és vendéglőket látogatnak, ahol italozás közben szórakoznak. „Őszes” ilyen alkalmakkor gyakran kimegy a mellékhelyiségbe, ami módot ad „Merész Gábornak” arra, hogy „Merész Gábor” az általunk előkészített cseppfolyós altatószert italába vagy feketekávéjába feltűnés nélkül beöntse.

Az altatószer orvosilag kipróbált, ártalmatlan szer, mely a fogyasztás után kb. 6 perccel normális álomossági érzést vált ki és ezzel kapcsolatos bódult állapotot. Majd 3-4 perc elmúltával a célszemély elalszik. Az altatószer hatása 8-10 óráig terjed, vagyis ezen idő alatt a szert elfogyasztó személy mély, de egészséges alvással alszik, felébredése orvosi vélemény szerint – idő előtt – kizárt.

Miután a bódulást észleli „Merész Gábor”, javasolja „Őszesnek”, hogy menjenek haza. A szer hatására „Őszes” ellenálló képessége teljesen megszűnik, és nála fellépő normális álomosság lehetővé teszi, hogy „Merész Gábor” kikísérje a helyiségből és az ott várakozó gépkocsiba ültesse, melyben helyet foglal „Schusztter” és „Wéber” fn. ügynökünk és a már alvó „Őszest” elszállítják.

Ügynökségen keresztül azt is megállapítottuk, hogy Bécsben gyakori és nem szokatlan a különböző vendéglőkben olyan személyek távozása, akik meglehetősen italos, öntudatlan állapotban távoznak barátaik kíséretében.

A gépkocsiba ülve elhajtanak az alvó „Őszessel” és „Merész Gábor” egy megtett útszakasz után kiszáll a gépkocsiból és felszáll a 22.10 h-kor induló gyorsvonatra, mely másfél óra múlva átlépi a magyar határt. Amennyiben az akciót olyan időpontban hajtják végre, az adott helyzetet figyelembe véve, hogy a vonat indulásáig hosszabb idő telik el, és így „Merész Gábor” veszélyeztetve lenne, ebben az esetben ő is a kocsiban marad, együtt jönnek át az általunk biztosított illegális határátkelőhelyen gépkocsival együtt.

Az akció részletes lebonyolítására az alábbi javaslatot tesszük:

1. „Schusztter” és „Wéber” fn. ügynökünk Nyugat-Németországban vesznek egy használt gyorsjáratú gépkocsit, vámrendszámmal. A gépkocsit Ausztriában nem használják, és azt csak az akció idejére veszik igénybe. Ezért részükre szükséges egy hamis bécsi gépkocsi-rendszám és a hozzávaló hamis igazolólap.

A rendszámot az akció előtt felszerelik a gépkocsira, és azzal hajtják végre az akciót.

Amennyiben „Schusztter” tud megszerezni egy bianco gépkocsi-igazolványt, úgy levelet ír nekünk a részére megadott fedőcíme, melyben azt írja „a képeket megkaptam”. Ebben az esetben nekünk csak a gépkocsi-rendszámot kell előkészíttetni, és azt kijuttatni hozzá, még a szükséges gépkocsi-igazolólapot ő elkészíti. A gépkocsi-laphoz szükséges bélyegzőt mi készítjük el, és ugyancsak eljuttatjuk „Schusztternak”.

2. Ha nem tud bianco gépkocsi-igazolólapot szerezeni, úgy levélben az alábbi fedőszöveggel jelzi. „Miért nem küldött már képeket, hisz már rég el kellett, hogy készüljenek.” Ebben az esetben a gépkocsi-igazolványt is mi készítjük el, és elküldjük részére. Egyidejűleg küldjük az általunk elkészített gépkocsi rendszámot is, valamint az általa átadott gépkocsi igazolólap mintát és gépkocsi rendszám mintát.

3. Arra az esetre, ha mi küldjük a papírt és a rendszámot, az alábbi jelzéseket dolgoztuk ki:

a. Ha a követségre küldjük, akkor írunk egy levelet neki, melyben a következő szöveg szerepel: „Rövidesen küldöm a képeket, a kicsik már elkészültek, a nagyítás most készül.”

b. Amennyiben valamilyen oknál fogva a papírt és a gépkocsi rendszámot nem a követségre küldjük, úgy „Schuszter” édesanyjának élelmiszerüzletébe, Bécs V. Ziegelofen Gasse 26. sz. alá, ügynökségen keresztül leadjuk és ezt levélben az alábbi szöveggel jelezzük: „Állast kaptam a Közértben”. Az üzlet Hladik néven megy és „Schuszter” édesanyja van bent.

4. Miután „Schuszter” és „Wéber” nem ismerik „Merész Gábort”, ezért a kapcsolat felvételére, az akció végrehajtására az alábbiakban állapodunk meg:

a. Ha az illető („Merész Gábor”) elindul Bécsbe, előzőleg egy levelet írunk „Schuszternek”, melyben többek között azt írjuk: „Most elutazom Bukarestbe X napra”. A levél dátuma, plusz az X-szel jelölt nap jelenti azt a napot, amikor „Merész Gábor” megérkezik Bécsbe, ill. ettől a dátumtól várható napokon belül „Merész Gábor” megérkezése.

b. Miután „Merész Gábor” megérkezett Bécsbe, felhívja telefonon „Wéber” lakását az 57-40-113 számon. A hívás vagy este 6 és 9 óra, vagy reggel 7 és 9 óra között történik. Ezen időben „Wéber” a telefon mellett várakozik a hívásra. „Merész Gábor” csupán annyit mond a telefonba, hogy „Ernst”, és leteszi a kagylót. Ez az jelenti, hogy a hívás után, ha az este volt, akkor másnap délelőtt, ha reggel volt, akkor aznap délelőtt 11 h-kor az Elit mozi előtt a Wolzeilen találkoznak.

c. A találkozás, ill. a kapcsolatfelvétel az alábbiak szerint lesz megoldva:

„Schuszter” és „Wéber” a telefon után délelőtt $\frac{3}{4}$ 11 h-kor elhelyezkedik az Elit mozi előtt és megvárják, míg 11 h-kor egy taxi érkezik a mozi elé. A taxiból kiszáll „Merész Gábor” és bemegy – miután kifizette a taxit – a mozival szemben lévő ház kapuja alá, és megvárja, amíg a taxi távozik. Miután a taxi eltávozott 2-3 perc múlva kijön a kapu alól és megáll szemben a mozival. Ekkor mellé lép „Schuszter” és megkérdezi németül „Wissen sie wann die Kasse öfnet?” (Nem tudja, hogy mikor nyit a pénztár?) Erre a kérdésre „Merész Gábor” magyarul válaszol: „Nem értem, mit mond”. „Schuszter” erre ugyancsak németül a következőt mondja: „Sind Sie aus Ungarn?” „Merész Gábor” válasza: „Nem, én a Balatonról jöttem”. Ezzel a jelszóval és a taxi érkezésével igazolják egymást. Ezután „Merész Gábor” egy papírra felírva átadja „Schuszternek” az „Őszessel” való találkozás helyét és idejét, majd elválnak.

5. A papíron megadott találkozási helyet, a találkozási időt „Schuszter” és „Wéber” biztosítja és megállapítja, hogy nincs-e figyelés vagy biztosítás „Őszesen”. Amennyiben úgy ítélik meg a helyzetet, hogy „Őszesnél” figyelés, biztosítás vagy bármilyen más zavaró körülmény van, úgy „Schuszter” beül a vendéglőbe, ott fogyaszt, majd egy idő múlva távozik. Ez azt jelenti, hogy „Merész” nem használhatja az altatót, mert az akció nem kezdődhet el.

Ha beül a vendéglőbe, és ott újságot olvas, az azt jelenti, hogy részükről az akció mehet, és ekkor „Merész” használja az altatót. „Schuszter” ott ül és figyeli a helyzetet, majd mikor a bódult „Őszes” „Merésszel” távozik a helyiségből, „Schuszter” is kimegy és segít „Merésznek” „Őszest” beültetni a kocsiába, amelyben „Wéber” várakozik.

Ha az akció „Merész Gábor” véleménye szerint nem mehet, úgy leveszi karóráját és felhúzza. Ez azt jelenti, hogy zavaró körülmény van, és az akciót nem kezdi el. Ebben az esetben „Schusztérék” várakozási álláspontra helyezkednek, és megvárják, míg „Őszes” és „Merész” egy másik vendéglőbe megy. Itt a jelzés ugyanaz lesz, mint az előző helyen, azzal a különbséggel, hogyha „Merész Gábor” részéről nem mehet az akció ismételt, akkor karórájának rúgós csatjával játszik anélkül, hogy óráját levennie a karjáról. Ez azt jelenti, hogy az akció aznap nem mehet.

Ebben az esetben „Merész” másnap telefonon felhívja „Wébert”, és bemondja telefonba a találkozás helyét és idejét. Az akció lebonyolítása a fentiek alapján megismétlődik.

Abban az esetben, amikor „Schusztér” nem adja le a kezdési jelzést, vagyis nem olvas újságot, „Merész Gábor” várakozási álláspontot foglal el, és csak akkor kezdheti az akciót, ha „Schusztértól” megkapja a kezdési jelzést, vagyis „Schusztér” újságot olvas.

Ha aznap bármely fél részéről nehézség van az akció elindításával kapcsolatban, úgy elhalasztják másnapra az akciót. Ebben az esetben „Wéber” ül a vendéglőben, és ő adja, illetve veszi a jelzést.

Ebben az esetben „Merész Gábor” másnap közli telefonon „Wéberrel” a találkozó helyét és idejét, és előlről kezdődik az akció lebonyolítása.

„Schusztérék” az akció kezdésére a jelzést csak akkor adják le, ha meggyőződtek arról, hogy semmiféle biztosító intézkedés nincs „Őszes” részéről, és a körülmények megfelelnek nekik az akció zavartalan végrehajtására.

„Merész Gábor” csak abban az esetben jelzi az akció végrehajtását, ha meggyőződött arról előzőleg, hogy „Őszes” nem vár senkit oda találkozóra és 2-3 órán belül nincs olyan programja „Őszesnek”, ami meg nem jelenése esetén zavart okozna.

Az akció végrehajtása a körülményektől függően kb. este 7 h-ra van beállítva, ami azt jelenti a gyakorlatban, hogy „Schusztér” és „Wéber” a határátkelést 20 és 20.30 h között meg tudja oldani a megbeszélte határszakaszon. Ebben az esetben „Merész Gábor” a 22 h-kor induló vonattal utazik vissza Magyarországra. Az előzőekben a felderítés során megállapítottuk, hogy „Őszes” több alkalommal éjfél utáni kimaradt „Merész Gáborral”, és így biztosítva van, hogy „Merész Gábor” határon való átlépéséig semmiféle intézkedés „Őszes” keresésére nem történik.

Az akció végrehajtási helyéül három határszakaszt választottunk ki, melyből kettő a csehszlovák-osztrák határon, Pozsony térségében van, egy pedig az albertkáz mérszakai határszakaszon, ahol az osztrák Halbturn községből egy közhasználatú út vezet a magyar dróti, ill. sorompóig, azonban ezen a helyen a sorompó le van zárva, aknásítva van, nincs közúti átkelés.

A csehszlovák elvtársakkal megbeszélte, hogy amennyiben szükség van az ő területükön levő és az általuk is használt átkelési pontokra, úgy ők készségesen rendelkezésünkre állnak, azonban miniszteriális szinten kell engedélyezni az akciót.

A csehszlovák elvtársak által használt átkelőhelyek „Rudi” és „Lola” fedőnévvel vannak ellátva, melyeket „Schusztér” is ismer.

A „Rudi” fedőnévű átkelőhely úgy van kiépítve, hogy ott gépkocsival együtt lehet átjönni Ausztriából Csehszlovákiába, miután erre a célra egy határszakaszon kapu van biztosítva.

A „Lola” fedőnévű csehszlovák átkelő kapu az osztrák országút mentén van nyitva, ahol az akció úgy hajtható végre, hogy a gépkocsiból kiteszik a célszemélyt az út melletti árokba, ami már csehszlovák terület, és az ott készenlétben álló operatív tisztek azt átvesszik és elszállítják.

A magyar határszakasz fedőneve „Olga”. Ezt a határszakaszt már „Schusztérékkel” közösen ellenőrizte oly módon, hogy „Schusztérékkel” egy alkalommal este

gépkocsival leellenőrizték az utat, és egy héttel később nappal 14 h-kor. Ezen időpontban mi is ott voltunk határőr egyenruhában, így a pontos helyet lerögzítettük. A hely az akció lebonyolítására kiválóan alkalmas, miután határőrizeti szerveinktől tájékoztatót kaptunk, hogy osztrák részről igen ritkán és felületesen van ellenőrizve ez a szakasz. Az utat a határszakaszig osztrák járművek is használják, és adataink szerint egyáltalán ellenőrzés osztrák részről nincs.

„Schuszter” és „Wéber” fn ügynökeinkkel megbeszéltük, hogy amennyiben a két alkalommal való utazás alatt olyan tapasztalatot szereztek, hogy az ő részükről is megfelelő a határkapu, úgy egy levelet írnak a fedőcímre, melyben jelzik, hogy „Olga jól van”. Ebben az esetben gondoskodunk a határkapu aknamentesítéséről, és a műszaki zár és sorompó átalakításáról, hogy gépkocsival könnyen át tudjanak kelni különösebb akadály nélkül.

Ha a hely „Schuszteréknak” megfelel, úgy további intézkedéseket teszünk, miután a gépkocsi papírja és rendszáma „Schuszterék” birtokában van, hogy megfelelő operatív tiszti állomány határőr egyenruhában ezen nyitott kapu mellett állandó szolgálatot teljesítsen, és adott esetben egy személygépkocsit, mely háromszor jelez bilouxszal,⁴¹ feltartóztatás nélkül, minden feltűnés kerülésével engedjék belépni akadálytalanul a határkapun.

Ha „Olga” nem felel meg „Schuszteréknak” biztonsági szempontból, úgy levélben jelzik: „Sajnos Olga betegeskedik”. Ez azt jelenti, hogy ebben az esetben vagy „Rudi” vagy „Lola” határszakaszon bonyolítjuk le az akciót, és ezt levélben úgy közöljük velük, (hogy) „Rudi vagy Lola jól van és üdvözetét küldi”. Ebben az esetben, miután a csehszlovák elvtársakkal megállapodtunk, az akció előrelátható végrehajtási idejére a csehszlovák elvtársakkal közösen készenlétbe helyezkedünk a határkapu közelében.

„Schuszter” és „Wéber” felvetették azt az esetet, hogy a mennyiben a mi segítségünk nélkül végre tudják hajtani „Őszesnél” az akciót, úgy azt végrehajtják, azonban ezt nekünk előre jelezni nem tudják. Ezért az alábbiakban állapodunk meg velük erre az esetre:

a. Átadtuk nekik az altatószert, mely egyszeri alkalomra használható. Ők a helyzettől függően saját megítélésük szerint végrehajtják az akciót, és este 6 és 10 óra között a megbeszélte és lelevelezte határkapun áthozzák „Őszest”.

b. Ha az „Olga” fn. határkapu nekik is megfelel, úgy mi a jelzés után, miután a papírt és a rendszámot kiküldtük, állandó készenlétben leszünk a határkapunál, hogy az akciót végrehajthassuk, ill. a biztonságos átkelésüket biztosítsuk.

c. Ha „Rudi vagy „Lola” fn. átkelőhelyet használjuk, úgy intézkedünk a csehszlovák elvtársaknál, hogy a szükséges jelzések vétele után a határkapunál állandó biztonsági szolgálat lesz az akció lebonyolításának érdekében.

Abban az esetben, ha „Schuszter” és „Wéber” az akciót végrehajtotta és „Őszest” behozták az országba, az általuk hozott gépkocsi itt marad, és a két ügynököt gépkocsival azonnal Prágán keresztül Kelet-Berlinbe szállítjuk, ahonnan átmennek Nyugat-Berlinbe, és onnan tovább utaznak Nyugat-Németországba. Itt megszállnak egy szállodában, és néhány napig ott laknak. Ezzel alibit biztosítunk részükre egy esetleges gyanú esetére. A két ügynököt Laczkó György r.szds. szállítja gépkocsival Berlinbe anélkül, hogy útlevelükben ez nyomot hagyna.

Az akció sikeres végrehajtása után „Őszest” áttesszük a rendelkezésre álló szolgálati gépkocsiba, és alvó állapotban felszállítjuk Budapestre, ahol orvosi segítséggel és ellenőrzéssel felébresztjük, és megkezdődik a módszeres és részletes kihallgatása a legszigorúbb konspiráció mellett. E célból megfelelő intézkedéseket teszünk a vizsgálati osztályon.

Amennyiben az akciót „Merész Gábor” bevonásával végezzük, úgy „Merész Gábor” utazását megfelelő legalizálás mellett május hó második felére előkészítjük, és egyidejűleg „Merész Gábort” is kiképezzük az akció végrehajtására.

Az akcióhoz szükséges osztrák gépkocsi-igazolványt és gépkocsi rendszám elkészítésére javaslatunk elfogadásával egyidejűleg kérünk engedélyt.

Fentiek alapján kérjük az akció beindításának és végrehajtásának engedélyezését. Engedélyezés után intézkedünk a szükséges határkapu előkészítésére.

Konrád Árpád r. őrgy.

Lackó György r. szds.

Egyetértek:

Hazai Jenő r. ezredes
osztályvezető

4 pl. MK-né
1 pl. Vezető elv.
1 pl. T. elv. utána „Őszes” d.
1 pl. „Schuszter” d.
1 pl. „Wéber” d.

[ÁBTL 3.1.5. O-12630/3a 193-199. Konrád Árpád és Laczkó György aláírásával ellátott, géppel írt tisztázat.]

7. Jelentés az „Evezős” fedőnevű akció végrehajtásáról, 1959. július 11.

Belügyminisztérium
II/2.-h. alosztály

Szigorúan titkos!

Jelentés
Budapest, 1959. július 11.

F. hó 7-én 18.30 h-kor az albertkázmérpusztai⁴² határőrs területén, a volt átkelőhelynél „Evezős” akciót hajtottunk végre. Az akciót július hó 1-jén kezdtük, ill. készítettük elő. Az akció előkészítésében részt vett Thomann Ferenc r. őrgy.⁴³ és Horváth József r. szds.

Az akció előkészítését úgy oldottuk meg, hogy július 1-jén az albertkázmérpusztai volt átkelőhelynél az út szélességében határkaput nyitottunk, majd a műszaki akadályt – szögesdrótot – átvágtuk, az oszlopokat a földszínénél elfűrészeltük, majd hajszálvékony drótokkal kötöttük össze úgy, hogy a műszaki akadály a saját súlyától vagy a szél nyomására ne tudjon eldőlni, és külső szemlélő ne vehessen rajta észre semmiféle változást. A drótakadályt merevítő drótokkal kötöttük össze úgy, hogy azt egy rántásra emberi erővel a földre lehessen fektetni, és a várt gépkocsi keresztül tudjon rajta jönni.

F. hó 7-én 18.30 h-kor megjelent két személy – „Schuszter” és „Wéber” fn. ügynökünk – majd átszóltak a magasfigyelőben tartózkodó Wampell József hőr. hdgy.-nak. Ezzel egy időben Thomann Ferenc r. őrgy. és Laczkó György r. szds. átmentek a műszaki záron és megbeszélést folytattak röviden az ügynökökkel. Ők közölték, hogy akciójuk nem sikerült, de nekik kocsival együtt át kell jönni Magyarországra. Az őrs területén tartózkodó Hazai ezredes elvtárs utasítást adott arra, hogy az ügynökök a kocsijukkal együtt jöjjenek át. Ezután a műszaki akadályt a fentebb említett módon földre fektettük, azon átváltott a gépkocsi és rögtön jobbra fordulva a falu alá ment, úgyhogy azt osztrák részről nem lehetett látni. A kocsi átvétele után a műszaki akadályt egy percen belül eredetileg visszaállítottuk. Az akadály visszaállítása után kb. egy perc múlva megjelent

egy osztrák személygépkocsi, amelyben egy nő és egy férfi tartózkodott, de ők már az akcióból nem láthattak semmit, tekintve, hogy ekkorra már a műszaki akadályt is eredeti helyzetében találták. Az osztrák gépkocsi azonban, ill. a benne ülők nem szálltak ki, megfordultak, majd Halbturn irányába eltávoztak.

Az egy hétig tartó előzetes figyelésünk alatt rendszeresen tapasztaltuk, hogy osztrák személygépkocsik – naponta többször is – különböző időpontokban lejöttek a műszaki zárig, majd ott megfordultak és visszamentek. Értékelésünk szerint az akció után megjelent személygépkocsi nem figyelési céllal jött a műszaki zárig, ill. akciókkal nincs összefüggésben.

Az akció előtt a színhelytől kb. 800 méterre levő fináncbódében tartózkodott két osztrák finánc. Nevezettek azonban az akció előtt pár perccel kerékpáron az akcióval ellentétes irányban eltávoztak, így semmit sem láthattak. Egyéb osztrák személyek – földéken dolgozó parasztok – olyan távolságra voltak az akció színhelyétől, hogy azokat csak a magasfigyelőből lehetett látni, ők azonban semmit nem láthattak az akcióból.

A gépkocsi az átjövetele után az albertkáz mérpusztai falu alatt, földúton eltávozott. A kocsi átjövetelét a műszaki zár közelében levő házak lakói közül Hoffner Ferencné, Diós Mártonné és Diós Márton látták. A kocsiban ülő személyeket – ügynökeinket – azonban nem láthatták. Hoffner Ferencnének az ellenforradalom alatt két vagy három gyereke Ausztriába disszidált, azok jelenleg is ott tartózkodnak. Hoffnerné Ausztriában élő gyermekeivel levelezési kapcsolatot tart fenn.

Az akció után a gépkocsikkal Mosonmagyaróvár irányába mentünk, majd az úton alkalmas helyen, ahová Ausztriából nem lehet átlátni, megálltunk, és ott az ügynökökkel Hazai ezredes elvtárs jelenlétében Konrád Árpád r.örgy. és Laczkó György r.szds. elvtársak rövid megbeszélést folytattak le. Utána Mosonmagyaróvárra mentünk, ahol az ügynököket Konrád és Laczkó elvtárs a rendelkezésünkre bocsátott DT rendszámú gépkocsival Csehszlovákiába vitte. A magyar határt f. hó 7-én este 22 h-kor lépték át Rajkánál. A határon való átkelés zökkenőmentesen folyt le, a kocsiban ülő ügynököket sem a határőrség, sem a vámőrség részéről nem látták.

Az akcióról az említetteken kívül tudomással bír még Funk József hör.fhdgy. és Benkő hör. őrzető műszakiak, akik az aknákat felszedték, ill. az akció után visszarakták. Azon kívül Pirk hör. fhdgy. őrsparancsnok, továbbá Makai Ernő hör. őrmester és Nagy László hör. szkv. tudnak az akcióról, de a gépkocsit és a benne ülő személyeket nem látták, Olláh Antal és Asztalos András határőrök, akik a nyomsávot boronálták. Továbbá Boros Károly és Gyuricza Gyula határőrök, akik figyelési feladatot láttak el.

Az akció eredményes lebonyolításában tevékenyen részt vett Benkő műszaki őrzető, továbbá Makai Ernő őrmester és Nagy László szkv. Nevezettek az akció után is aktívan segítségünkre voltak olyan értelemben, hogy a határőrök között, továbbá a faluban levő esetleges hangulatot felderítsék, és figyelmet folytattak osztrák részről várható esetleges ellenőrzéssel kapcsolatban. F. hó 10-én Albertkáz mérpusztára utaztam tájékozódni az akció utáni körülményekről. Makai Ernő őrmester és Nagy László szkv. Elmondották, hogy sem a határőrök között, sem a faluban a lakosság nem beszél az akcióról, véleményük szerint úgy néz ki, hogy az említetteken kívül mások nem tudnak róla, akik viszont látták, hogy tudomással bírnak róla, nem tulajdonítanak neki jelentőséget. Kikérdeztem őket, hogy osztrák részről mi tapasztalható. Elmondották, hogy az akció óta sem az osztrák fináncok részéről, sem más osztrák személyek részéről nem tapasztaltak az átkelőhelynél semmiféle ellenőrzést vagy vizsgálódást, amely arra mutat, hogy osztrák részről nincs tudomásuk az akció lefolyásáról.

Az ügynökeink által áthozott Chevrolet személygépkocsit Mosonmagyaróváron megfelelően konspirálva magyar rendszámmal láttuk el, majd azt felhoztuk Budapestre és a Márton-hegyi villához vittük.

Az akcióban résztvevő Benkő műszaki őrzetőt, továbbá Makai Ernő őrmestert és Nagy László szkv.-t kifejtett jó munkájukért javasoljuk megjutalmazni.

Horváth József r. szds.

2 pl. MK-né
1 pl. Vezető elv.
1 pl. d.

[ÁBTL 3.1.5. O-12630/3a 205-207. Horváth József aláírásával ellátott, géppel írt tisztázat.]

8. Összefoglaló jelentés, 1959. augusztus 12.

Belügyminisztérium
II/2-h alosztály

Szigorúan titkos!
Tárgy: Gőcze Bertalan

Összefoglaló jelentés
Budapest, 1959. augusztus 12.

[...] 1959. július 7-én akciót kívántunk végrehajtani „Őszessel”, mely akció megfelelő előkészítés után „Schuszter” és „Wéber” fn. ügynökeink közreműködésével indult el. Azonban az akciót nem lehetett sikeresen végrehajtani, miután az akció közben osztrák polgári személyek mentek el a ház kapuja előtt, ahol az akció történt, és „Őszes” segélykiáltására figyelmesek lettek.⁴⁴ Így „Schuszter” és „Wéber” kénytelen volt az akciót félbeszakítva a helyszínről elmenekülni, ami sikerült is nekik.

Legutóbbi adataink szerint „Őszes” jelenleg nem tartózkodik lakásán, hanem pillanatnyilag általunk ismeretlen helyen.

Laczkó György r. szds.

Készült:

2 péld. K-né
1 péld. T. e.
1 péld. d.
183/727.

[ÁBTL 3.1.5. O-12630/3a 215. Laczkó György aláírásával ellátott, géppel írt tisztázat.]

9. Javaslat dr. Szendrői László megjutalmazására, 1959. november 10.

Belügyminisztérium
II/2. Osztály

Szigorúan titkos!

Engedélyezem

Hazai Jenő r. ezredes
osztályvezető

Javaslat
Budapest, 1959. november 10.

„Őszes” fn. célszeméllyel kapcsolatban „Evezős” akciót készítettünk elő, melynek során egy orvosra is szükségünk volt. E célból a Korvin Ottó kórházból rendelkezésünkre bocsátották dr. Szendrői László sebészorvos elvtársat, aki két alkalommal, összesen 7 napig a határon velünk tartózkodott.

Dr. Szendrői László elvtárs lelkiismeretes és készséges magatartása, valamint az akcióhoz való hozzáállása alapján javasoljuk, hogy Szendrői elvtársat munkája elismeréseképpen egy db Doxa⁴⁵ órával jutalmazzuk meg.

Konrád Árpád r. őrgy.
alosztályvezető

Laczkó György r. szds.

[ÁBTL 3.1.5. O-12630/3a 216. A dokumentum fejlécén Hazai Jenő aláírása és egy BM feliratú bélyegző lenyomata található, az irat alján pedig Konrád Árpád és Laczkó György aláírása szerepel. Géppel írt tisztázat.]

10. Határozat Geőcze Bertalan körözésének megszüntetéséről, 1966. június 17.

Belügyminisztérium
III/II. Csoportfőnökség
5-a. Alosztály

Szigorúan titkos!

Engedélyezem:
(Igaz Andor r.alez.)⁴⁶
lezárása
osztályvezető

Tárgy: Geőcze Bertalan
körözési ügyének

Határozat
Budapest, 1966. június 17.

Geőcze Bertalan (Ungvár, 1905., Lipóczi Mária) volt bécsi lakos ügyében 1952 decemberében körözési dosszié lett nyitva.

Geőcze Hegyeshalomban volt iskolaigazgató, egyben a Földműves Szövetkezet igazgatója is. [...] ⁴⁷ bűncselekményei miatt 1948 márciusában kiszökött az országból.

Geőcze nyugaton kapcsolatba került Kollényi György volt horthysta vezérkari tiszttel, aki abban az időben egy hírszerző csoportot vezetett. Kollényi beszervezte Geőczét, aki az 50-es évek elején egy hírszerző csoportnak lett a vezetője Bécsben. Geőcze több ügynöke – akiket Magyarországra küldött – az elhárító szervek őrizetébe került. 1952-ben a Geőcze által vezetett hírszerző csoport egyik magyarországi rezidentúrája is fel lett számolva.

Fenti időponttól az ellenforradalomig Geőcze az ellenünk irányuló tevékenységet hosszabb időre felfüggesztette, illetve háttérbe vonult. Az ellenforradalom után ismét aktivizálta magát. Kémkedésre szólított fel több Magyarországról kiutazó személyt.

A II/3. Osztály⁴⁸ több esetben tett kísérletet Geőczével a kapcsolat felvételére. Ezek mindkét fél bizalmatlansága miatt nem vezettek sikerre. 1959-ben – miután Geőcze ismét visszautasította a kapcsolat felvételére irányuló kísérletet – a II/2-h alosztály „Evezős” akciót kísérelt meg ellene. Az akció nem járt eredménnyel, de utána Geőcze félelmében visszavonult az ellenséges tevékenységtől.

1962-ben ismét szándékunkban állt a kapcsolatot felvenni Geőczével, s ezért egyik ügynökünket kiutaztattuk hozzá tanulmányozás céljából. Megállapítottuk, hogy Geőcze teljesen „kiégett” nyugati megbízói előtt, teljesen összetört, beteges ember.

Geőcze 1965. február 18-án halt meg Bécs XVIII. Pötzleindorfer str. 60. sz. alatti lakásán. Február 23-i temetésén Magyarországon élő gyermekei is részt vettek.

A körözési dossziében szereplő személyek felülvizsgálatát befejeztük, személyükre vonatkozóan állást foglaltunk. Operatív érdekből javasoljuk Geőcze Bertalant kutató nyilvántartásban⁴⁹ hagyni, míg Farkas Mihályt (Bicske, 1924., Dragonics Lujza) alapnyilvántartásban meghagyni.

Bárány Vilmos r. alez.⁵⁰
alosztályvezető

Török Béla r. fhdgy.⁵¹

K: 1 pl.
G: Mné
Nytsz.: 5-5/84/66.

[ÁBTL 3.1.5. O-12630/3a. Bárány Vilmos és Török Béla aláírásával ellátott, géppel írt tiszttárat.]

¹ A dokumentumokat az ÁBTL 3.1.5. O-12630/3 és az O-12630/3a. Gőcze Bertalan dossziékból válogattam.

² Célszemély: az a személy, akire az állambiztonsági operatív akció irányul.

³ Az ügynök kifejezés a különböző minősítésű hálózati személyek (pl. ügynök, informátor, rezidens, titkos munkatárs, levélcím-tulajdonos, lakásgazda stb.) általánosságban használt elnevezése.

⁴ Az operatív tisztt az állambiztonsági szervek hivatásos állományú beosztottja, aki alkalmas a hálózati munka szervezésére. ÁBTL 4.1. A-3036.

⁵ ÁBTL 4.1. A-2126/118.

⁶ Ausztria a második világháborút követően – 1945–1955 között – négy nagyhatalom (az Amerikai Egyesült Államok, Franciaország, Nagy-Britannia, valamint a Szovjetunió) által megszállási zónákra osztott, nem szuverén ország volt.

⁷ ÁBTL 3.1.5. O-12630/3. 89.

⁸ ÁBTL 3.2.1. Bt-287.

⁹ ÁBTL 3.1.9. V-71034/1a. 1266.

¹⁰ Bécsset 1945–1955 között a négy nagyhatalom szektorokra osztva ellenőrizte.

¹¹ ÁBTL 3.1.9. V-71034/1a. Stadler Károly és társai bírósági ítélete.

¹² ÁBTL 3.1.9. V-144633.

¹³ ÁBTL 3.1.5. O-12630/1. Körözési dossziét 1950-től nyitottak (K-nyitójelzettel) az államvédelmi szervek az ellenségesnek tekintett személyek felkutatására. A személy ügyének lezárása után pedig O-számon irattárazták. Ezek a dossziék nem keverendők össze a K irattári jelzetű hírszerzési dossziékkal.

¹⁴ ÁBTL 4.1. A-2126/119.

¹⁵ ÁBTL 4.1. A 2127/4.

¹⁶ ÁBTL 2.8.2.2. 142.

¹⁷ 1956–1962 között Kémelhárító Osztály.

¹⁸ ÁBTL 2.8.1. 1966.

¹⁹ Operatív kombináció: Tervszerű operatív intézkedések egyidejű vagy sorozatos, egymás utáni alkalmazása egy minőségileg új helyzet elérése céljából. A kombinációban egy vagy több titkos nyomozati (operatív) eszköz kerül alkalmazásra, hogy egymás határfokát növeljék. A kombináció tartozéka a természetes vagy mesterséges operatív helyzet, a szükség szerinti legenda, az engedélyezett javaslat és a biztosítási terv. ÁBTL 4.1. A-3036.

²⁰ A „Schusztler” fedőnevű ügynök osztrák állampolgár volt, aki az akció előkészítésében mint közreműködő, illetve lebonyolításában mint közvetlen végrehajtó vett részt. A magyar állambiztonság a legtöbb külföldi ügynökét éppen Ausztriában szervezte be és foglalkoztatta.

²¹ ÁBTL 2.8.1. 6447.

²² ÁBTL 2.8.1. 4934.

²³ ÁBTL 2.8.1. 9134.

²⁴ A „Puskás” fedőnevű ügynök – Hubert Schiestl – osztrák állampolgár, kereskedő, csempész, aki 1956-ban maga ajánlotta fel a szolgálatait a magyar állambiztonsági szerveknek; ügynöki munkájáért óracsempészetet engedélyeztek neki. ÁBTL 3.2.1. Bt-851 „Puskás” 61.

²⁵ A tartótisztt az állambiztonsági szervek hivatásos operatív tisztje, aki az ügynök munkáját közvetlenül vagy közvetve – rezidens útján – irányítja. A rezidens olyan hálózati személy, aki a hozzá kapcsolódó hálózati személyek (3–5 fő) operatív feladatainak végrehajtását irányítja, nevelésüket végzi az operatív tiszt útmutatása szerint. ÁBTL 4.1. A-3036.

²⁶ A 2003. évi III. törvény értelmében anonimizált adat.

²⁷ Kétkulacos ügynök vagy kettős hálózati személy: az a személy, akit az állambiztonsági szervek tudta és engedélye nélkül valamely ellenséges titkosszolgálati szerv beszervez, s aki értékes és aktív munkát végez az ellenségnek. ÁBTL 4.1. A-3036.

²⁸ Határkapunak nevezték egyrészt azt a határővezetben természetes lehetőséggel rendelkező személyt, akit adott esetben az ügynökátodobás végrehajtására vagy embercsempészésre használtak fel (ÁBTL 4.1. A-3036. „1950 februárjában Pintér István és Lapath István volt UDB ügynökök határkapunak beszervezték Szomit [Szomi Istvánt].” ÁBTL 3.1.9. V-47259 46.), másrészt az elaknásított határszakasznak azt a részét, melyet az aknák felszedésével megnyitottak azért, hogy az átadandó ügynök biztonságosan átkelhesse a túoldalra. Erre az esetre a csatorna kifejezést is használták (ÁBTL 1.6. 63-998/58. 21.).

²⁹ 1956. május 28-án jelentkezett a bécsi magyar követségen, és kérte, tegyék lehetővé, hogy Magyarországra beutazzon, mert az illetékes magyar hatóságoknak bejelentést kíván tenni, miután az USA hírszerzőszervek többször ajánlatot tettek neki. A beutazási engedélyt megkapta, és Magyarországon megtörtént a beszerzése. Időközben úgy alakult a helyzet, hogy az amerikaiak Csehszlovákia felé kívánták foglalkoztatni „Puskást”, és így a II/3. Osztály (ekkor a hírszerzés) átadta a csehszlovák elvtársaknak foglalkoztatásra, dossziéja azonban itt maradt (!). ÁBTL 3.2.1. 68. Feladata az volt, hogy dezinformatív anyagokat juttasson el az amerikaiaknak.

³⁰ „»Puskás« elmondotta, hogy barátja és üzlettársa, Kurt Timko [... akiben] teljesen megbízik, amikor Puskás lebukott[,] Timko segített rajta[,] és ez részükről kölcsönös. Timko vállalja velünk az együttműködést ugyanúgy, mint Puskás.” ÁBTL 3.2.1. Bt-851 15. „Később barátját (fn: »Schneider«) is beszerveztük az ő javaslatára.” ÁBTL 3.2.3 Mt-414/2. 137. Schneider feltételezhetően azonos Schusztterrel. A szervek ugyanis éppen a biztos konspiráció érdekében többször fedőnevet változtattak.

³¹ ÁBTL 2.8.1. 8711.

³² A külső figyelés az állambiztonsági szervek látókörébe került személyek tevékenységének titkos követése. ÁBTL 4.1. A 3048.

³³ ÁBTL 3.1.2. M-21734 „Merész Gábor” ügynök munkadossziéját az iktatókönyv szerint a szervek megsemmisítették. De a Geöczéről szóló jelentései megtalálhatók az O-12630/3. dossziében.

³⁴ „Siklósi István” 1956 novemberében szökött Nyugatra, és Bécsben telepedett le, ahol 1961-ig élt. Ezt követően ismeretlen helyen tartózkodott. Nevezett – a magyar állambiztonsági szervek véleménye szerint – a Nyugatra szökése után a CIC amerikai hírszerző szerv szolgálatába lépett. Ügynöki munkára alkalmas személyek felkutatásával és beszerzéseivel foglalkozott. Jelentés Siklósi István ügyében. Budapest, 1966. szeptember 30. ÁBTL 3.1.9. V-154224. 10.

³⁵ Reinhard Gehlen (1902–1979) német tábornok vezette, a második világháború után létrejött nyugatnémet hírszerző szervezet, az 1956-ban megalakult Szövetségi Hírszerző Szolgálat (Bundesnachrichtendienst – BND) elődje.

³⁶ Gallinger Alíz (Alice) „a Gehlen-féle nyugatnémet hírszerzőszerv magyar osztályának a fordító- és gépirónője”. Feljegyzés Visnyei Sándor sk. vallomásáról. Budapest, 1957. február 21. ÁBTL 3.2.5 O-8-130/6. 46.

³⁷ Herczog Károly (eredetileg Oroszlán Péter Pál) bécsi magyar emigráns, a Szociáldemokrata Párt titkára.

³⁸ ÁBTL 3.1.2. M-22762. A dossziében található jelentések zömében az Ausztriában tartózkodó emigráns magyar szociáldemokratákról szólnak.

³⁹ Geöcze Bertalan a Holiczky József nevet is használta.

⁴⁰ Az operatív találkozó a kapcsolattartás személyes formája az állambiztonsági szerv és a hálózati személy között, amely a kapcsolattartó tiszt, rezidens (összekötő) útján valósul meg.

⁴¹ A gépkocsi (tompított) fényszórójával történő jelzés.

⁴² Albertkáz mérpusztai mai elnevezése: Várbalog.

⁴³ ÁBTL 2.8.1. 5710.

⁴⁴ *Express*, 1959: 5. A Bécsben megjelenő napilap, az *Express* 1959. július 8-i számában *Kadar-Agenten terrorisieren Wien: „Blinder” als Lockvogel* címmel közölt cikket a sikertelen akcióról.

⁴⁵ „Az országba került márkás órák nagy része csempészésből származott. A »Schusztter« és »Wéber« fedőnevű ügynökeink 100-100.000 schillinget kapnak oly módon, [hogy] 2000 db Doxa órát hoznak be az országba csempészáron, melyet átveszünk tőlük 800 forint darabonkénti áron, s ezzel megkeresték fejenként a 100.000 schillinget.” ÁBTL 3.1.5. O-15822. 110.

⁴⁶ ÁBTL 2.8.1. 7700.

⁴⁷ A 2003. évi III. törvény értelmében anonimizált adat.

⁴⁸ 1956–1962 között Hírszerző Osztály.

⁴⁹ Az operatív nyilvántartás az ellenséges tevékenységet kifejtő vagy kompromittált személyek nyilvántartása; két nagyobb egységből állt: alap-, illetve kutató-nyilvántartásból. Az alapnyilvántartás priuszt képezett, szemben a kutató-nyilvántartással.

⁵⁰ ÁBTL 2.8.2.2. 158.

⁵¹ ÁBTL 2.8.1. 5875.

Levéltári források

- 1.6. BM Politikai Nyomozó Főosztály iratai
- 63-998/58. Tananyag a telepítési munka c. téma feldolgozásához
- 2.8.1. Állambiztonsági szervek nyílt állományú alkalmazottainak iratai
- 1966 Hazai Jenő személyi anyaga
- 4934 Sipos Károly személyi anyaga
- 5710 Thomann Ferenc személyi anyaga
- 5875 Török Béla személyi anyaga
- 6447 Konrád Árpád személyi anyaga
- 7700 Igaz Andor személyi anyaga
- 8711 Galambos József személyi anyaga
- 9134 Bálint István személyi anyaga
- 2.8.2.2. BM III/II. Csoportfőnökség titkos és szigorúan titkos állományú beosztottainak iratai
- 142 Laczkó György személyi anyaga
- 158 Bárány Vilmos személyi anyaga
- 3.1.2. Munka dossziék
- M-21734 Merész Gábor
- M-22762 Bodrogi Péter
- 3.1.5. Operatív dossziék
- O-15822 Siklósi István
- O-12630/1. Gőcze Bertalan
- O-12630/2. Gőcze Bertalan
- O-12630/3. Gőcze Bertalan
- O-12630/3a. Gőcze Bertalan
- 3.1.9. Vizsgálati dossziék
- V-71034/1a. Stadler Károly

	V-144633	Bekk Tivadar
	V-154224	Siklósi István
3.2.1.	Bt-dossziék	
	Bt-287	Wiesner Bertalan
	Bt-851	„Puskás”
3.2.3.	Mt-dossziék	
	Mt-414/2.	„Puskás”
3.2.5.	Operatív dossziék (O-8-dossziék)	
	O-8-130/6.	„Gehlen” NSZK hírszerzés
4.1.	Állambiztonsági munkához készült háttéranyagok	
	A-2126/119.	Záhonyi Brunó
	A-2126/118.	Kollényi György ügye
	A-2127/4.	Ábrány-Struzziero-Atkány kémrezidentúra
	A-3036	Állambiztonsági értelmező kézisztár
	A-3048	A külső figyelés szerepe az állambiztonsági szervek munkájában

Sajtó

Express, 1959

Kadar-Agenten terrorisieren Wien: „Blinder” als Lockvogel. *Express*, július 8.

Hibridkukorica és állambiztonság

A politikai rendőrség, ezen belül a belső elhárítás 1956 utáni tevékenységével kapcsolatban az az értékelés vált általánossá, hogy a szervek érdeklődése alapvetően a politikai természetű ügyekre terjedt ki.¹

Azt, hogy mi számított politikai természetű ügynek, a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) vezető testületeinek határozatai szabták meg, amelyeket az állomány tagjai számára készített vezetői parancsok értelmeztek.² A pártállam duális szerkezetéből adódóan a gazdaság, a kultúra, a külpolitika különböző területeit párhuzamosan működő állami és pártapparátusok felügyelték és irányították. Ez a struktúra már önmagában is számos működési zavar forrásául szolgált. Elég csupán átlapoznunk az MSZMP határozatait tartalmazó dokumentumköteteket, hogy szembesülhessünk a talán meglepőnek tűnő ténnyel: a Politikai Bizottság nem egy esetben olyan témákkal is kimerítően foglalkozott, amelyek első meggondolásra tipikus államigazgatási szakkérdésnek tűnnek. Így például az 1956 és 1962 közötti, a forradalom leverésétől a VIII. pártkongresszusig tartó kádári időszakban a földművelésszövetkezeti mozgalomról, a mezőgazdasági felvásárlásról, a szövetkezeti ipar helyzetéről, az állami gazdaságokról és nem egy alkalommal a termelőség-szövetkezetek aktuális ügyeiről is állást foglalt a Politikai Bizottság (PB) vagy a Központi Bizottság (KB) Titkársága.³ Ez aligha magyarázható mással, mint hogy ebben az időszakban a mezőgazdaság sorsa, a kolhozosítás jövője első rendű politikai kérdésnek számított, amely élénken foglalkoztatta az MSZMP legszűkebb hatalmi elitjét.⁴

Az alábbiakban közzétett dokumentum ékes bizonyítékul szolgál arra nézve, hogy akár egy szűken vett növénytermesztési szakkérdés is átpolitizálódhatott, és felkelthette az állambiztonság figyelmét. Ez önmagában is jól érzékelteti, hogy 1958-ban még a diktatúra totalitárius modellje érvényesült, s ennek egyik legfontosabb elemét éppen a politikai rendőrség jelentette.⁵ Annak eldöntése, hogy a hibridkukorica vetőmag előállítására vajon a már működő állami vállalat a legalkalmasabb keret, vagy pedig erre a célra külön üzemeket kell építeni kiemelt állami gazdaságokban, a mából visszatekintve finoman szólva sem látszik elsőrendű politikai kérdésnek. Azonban tágabb összefüggésekbe ágyazva hamar világossá válik, miért is készülhetett el az alábbi tájékoztató.

1956 után a mezőgazdaság sorsa, a paraszti jövendő miatt a magyar pártvezetés igen hamar kettős présbe szorult. Belpolitikai okokból nyilvánvalóvá vált, hogy a lakosság kielégítő élelmiszer-ellátását, így a kenyérhez, tejhez, sertéshúshoz való hozzáférését minden körülmények között biztosítani kell, s ehhez jól teljesítő agráriumra van szükség. Külpolitikai téren viszont az 1957-es átmeneti évet követően igen komoly nyomás nehezedett szovjet részről Kádár Jánosra, hogy fejezze be a korábban lényegében kudarcot vallott kollektivizálási folyamatot, és számolja fel a magántulajdon alapú kis- és középparaszti társadalmat. Erre válaszul született meg a pártvezetés szóhasználatában az ún. „kettős feladat” formulája. Ez a kifejezés azt takarta, hogy egyidejűleg kell biztosítani a mezőgazdasági termelés zavartalanságát, sőt bővítését, valamint a termelőség-szövetkezeti rendszer kiépítését. A hivatalos propaganda azonban nem tudta elfedni azt a rendkívül súlyos felfordulást és káoszt, amelyet a három év alatt erőszakkal végrehajtott kollektivizálás kiváltott. Bár a folyamat csak 1958 végén indult el, már az ezt megelőző hónapok is az előkészítés jegyében teltek. A MSZMP vezetésén belül a gyorsított ütemű kolhozosítást ellenző politikusok, elsősorban Fehér Lajos és támogatói, tisztában voltak azzal, hogy a „kettős feladat”-nak nem lehet megfelelni: a sztálini mintájú tévesz-modellhez való visszatérés igen rövid időn belül katasztrofális gazdasági

hatásokkal járhat.⁶ Ezért több módon is keresték a megoldást a termelés visszaesésének megakadályozására, lényegében az élelmiszer-ellátás összeomlásának elkerülésére.

Az egyik lehetséges útnak a meglévő és a jövőben megalakuló mezőgazdasági termelőszövetkezetek gazdasági megerősítése látszott. Ezzel összefüggésben szükségesnek tűnt a vetésszerkezet módosítása is, vagyis másfajta növények előtérbe állítása. Az addig uralkodónak számító kenyérgabonák helyett inkább a takarmányozásra és ipari feldolgozásra alkalmas növények termesztését szorgalmazta az agrárpolitika, személy szerint Fehér és a körülötte lévő csapat, a későbbi agrárlobbi magja.⁷ Többek között az állattenyésztés felfuttatásában látták az egyik lehetséges kitörési pontot, és ez az elgondolás szükségessé tette a takarmánynövények, többek között a kukorica hozamának növelését.⁸ Ezt a célt többek között a hibridkísérletek révén lehetett elérni, amelyeket Magyarországon 1937-ben kezdett el Pap Endre professzor. Munkálkodásának eredményeként az 1950-es évek első felében állították elő a Magyar Tudományos Akadémia Martonvásári Kutatóintézetében az első hazai hibridfajtákat. A hibrid-eljárás lényege, hogy genetikailag különböző szülők keresztezésével olyan utódokat hoznak létre, amelyek valamely tulajdonságukban felülmúlják a szülőket. Ez a tulajdonság lehet a betegségeknek való nagyobb ellenálló képesség és a bőségesebb terméshozam is. Az így előállított kukorica-vetőmagok révén remélték a termésátlagok növelését, amelyet 1970-re sikerült is elérni (több mint 32 q egy hektárra nézve). A hibrideljárás hátránya, hogy mindig meg kell ismételni, mivel az így létrejött utódok nem szaporodnak tovább. Vagyis újra és újra elő kell állítani a hibridkukorica-vetőmagot.⁹

Bár a nemesítés terén legkomolyabb sikereket elérő tudós, Pap Endre a forradalmat követően Nagy-Britanniába emigrált, a kísérletek nem álltak le. 1958 tavaszán hat új, kizárólag hibrid vetőmag előállításával foglalkozó üzem felállításáról döntöttek. Ezeket a telephelyeket állami gazdaságokban akarták felállítani. A nagyszabású tervet a Földművelésügyi, a Külkereskedelmi, a Kohó- és Gépipari, valamint az Építésügyi Minisztérium közreműködésével kívánták megvalósítani.¹⁰ A politikai vezetés azt remélte, hogy az állami gazdaságokban nagy mennyiségben előállított hibrid vetőmag révén a takarmánynövények hozamának fokozását és közvetve az állattenyésztés gyarapodását is biztosítani lehet. A folyamat azonban a remélnél lassabban haladt: csúszott az üzemek építése, nem érkeztek meg a külföldről rendelt gépek, ráadásul a szakmai közvélemény berkein belül sem aratott a terv osztatlan sikert. Az elképzelés első számú politikai támogatója, Fehér Lajos azonban rendkívül elszántnak bizonyult: mind az építésügyi, mind a külkereskedelmi hatóságokkal kemény vitákat folytatott a beruházások megvalósításáért. A szakmai közvélemény álláspontjának megismeréséhez és a megfelelő döntés meghozatalához más eszközöket vett igénybe, erről tanúskodik az alábbiakban közölt dokumentum.

Az iratot a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára MDP-MSZMP iratok gyűjteményében, a Mezőgazdasági Osztály iratanyagában találtam (288. f. 28. cs. 1958. 4. ő. e.). Bár a szövegben nem nevezik meg hivatalosan, a dokumentumot a Belügyminisztérium II. (Politikai Nyomozó) Főosztályának Tájékoztató Osztályán állították össze. Címzettje egyedüliként Fehér Lajos volt, aki kettős minőségben is megkaphatta a Tájékoztató Osztály anyagait. 1956 novembere óta tagja volt az MSZMP Ideiglenes Intéző, majd Politikai Bizottságának, így megküldték számára az úgynevezett napi eseményjelentéseket és a heti tájékoztató jelentéseket. Emellett, mint a KB Mezőgazdasági Osztályának 1957 februárja és 1959 novembere közötti vezetője, megkapta a mezőgazdasággal kapcsolatos állambiztonsági tájékoztatókat is. Ezek olyan „állambiztonsági vonatkozású értesítéseket” foglaltak magukban, „amelyek a gazdasági és államapparátus egyes területein fontossággal bírnak, és amelyek az illetékes szakterületek (minisztériumok) vezetőinek tájékoztatásul és esetleges intézkedések alapjául szolgálnak”.¹¹

Nem tudni, hogy Fehér Lajoshoz csupán befutott az állambiztonságtól származó tájékoztató, vagy inkább ő kezdeményezett-e, és egy korábbi kérésére született válasz

olvashatunk. Ismerve a mezőgazdasági elhárítás ingatag helyzetét,¹² a második variációt valószínűsítem. Fehér Lajos mint első számú agrárpolitikus, PB-tag megrendelhetett egy hangulatjelentésre emlékeztető összefoglalót az állambiztonságtól. Bizonyos értelemben keverednek a szerepek és műfajok, ahogy az alapvetően megfelelt a politikai rendőrség korabeli tájékoztatási gyakorlatának.

A szövegből nem derül ki egyértelműen, hogy a hibridkukorica-üzemek építésével kapcsolatban elsősorban szakmai féltékenység, szervezeti rivalizálás vagy a közelmúlt tévútjai (gyapotprogram) miatti józan aggodalom volt a meghatározó a szakmai eliten belül. Ehhez az állambiztonság nem nyújtott biztos fogódzót: Fehér Lajos, mint megrendelő és felhasználó a szöveget olvasva mindhárom variációval számolhatott. Ráadásul az is kérdéses, hogy egyáltalán elkészült-e időre a feltehetően Fehér által megrendelt jelentés, így használhatta-e valamire, dönthetett-e ez alapján. Más forrás alapján úgy tűnik, hogy az állambiztonság elkésett, mivel már 1958. május 2-án állást foglaltak az állami gazdaságok és a Mezőmag Vállalat közötti rivalizálás kérdésében. Ezek szerint az 1959-ben épülő hibrid-üzemeket is az állami gazdaságok kapják, de a hely kiválasztásánál figyelembe veszik a Mezőmag Vállalat szárítási és raktárigényeit, hogy az üzemek maximális kihasználtsággal működhessenek.¹³ Ezek után adódik a kérdés, hogy mennyire volt összhangban az állambiztonság és a politikai vezetés, mennyire segítette az előbbi az utóbbit, s érvényesült-e, illetve mikor és milyen mértékben az ideáltipikus módon feltételezett kiszolgálói szerep.

Dokumentum

Belügyminisztérium

Tájékoztató jelentés, 1958. június 17.¹⁴

Hibrid kukorica üzemek építéséről az állami gazdaságokban

Értesüléseink szerint az utóbbi időben több olyan vélemény hangzott el szakemberek és szakvonalon dolgozó elvtársak részéről, hogy nem értenek egyet a Pártközpont Mezőgazdasági Osztálya döntésével, mely szerint hibrid üzemeket kizárólag állami gazdaságokban építsenek.

A döntést több oknál fogva nem tartják előnyösnek a népgazdaság számára. Véleményük szerint az összhibridtermelés érdeke azt kívánja, hogy a Mezőmag Vállalat¹⁵ is kapjon az üzemekből, melyet az alábbiakkal indokolnak:

Jelenleg a feldolgozásra váró kukorica területe az állami gazdaságokban 11 ezer kat. hold,¹⁶ ezzel szemben az egyéb szektorokban lévő terület 39 ezer kat. hold, mely jelenleg a Mezőmag Vállalat tervfeladatai közé tartozik. A Mezőmag Vállalat jobban ki tudja használni egész éven keresztül az üzemeket, raktárakat stb., mivel más magvakkal is foglalkozik. A vállalatnál az üzemek irányításához nem szükséges új szakgárdát, új apparátust létrehozni, mert nagyrészt megvan, viszont az állami gazdaságokban ezt újonnan kell megszervezni, ami jelentős költséget jelent. Az állami gazdaságokat az üzem üzemeltetése elvonná a termeléstől, s így a termelés hátrányt szenvedne.

A döntés ellenzői azzal egyetértenek, hogy az állami gazdaságoknak minden módon segítséget kell nyújtani, hogy jóminőségű [sic!] vetőmagbázisai legyenek, de ezt termelésükkel kell elsősorban elérniük. Hivatkoznak a szovjet és más külföldi példákra, ahol szintén nem a szovhozok foglalkoznak a hibrid üzemek üzemeltetésével, hanem külön szervek. Egyes szakemberek párhuzamot vonnak e döntés és a korábbi gyapottermelésre¹⁷ stb. vonatkozó döntések között, amiben szintén a szakemberek véleménye ellen döntöttek.

Az FM Növénytermelési Főigazgatóságán¹⁸ a Pártközpont Mezőgazdasági Osztályának döntése rossz visszhangot váltott ki, melyet még csak fokozott, hogy Soós Gábor¹⁹ főigazgató megtiltotta, hogy erről egyáltalán beszéljenek.

Készült: 2 pld.

Kapják: Fehér Lajos elvtárs. Nyilvántartó

¹ A frissen napvilágot látott ismeretterjesztő munka szerzője úgy vélte: „Az 1956-os forradalmat követő megtorlás után létrehozott csoportfőnökség működése elődeihez képest hatékonyabb, racionálisabb lett: a társadalom átfogó ellenőrzése helyett sokkal inkább kiemelt, a hatalom számára veszélyt jelentő csoportok megfigyelésével foglalkozott.” Tabajdi, 2013: 7–8.

² Az MSZMP és a politikai rendőrség 1956 utáni viszonyát részletesen tárgyalja Krahulcsán, 2013.

³ Vass-Ságvári (s. a. rend.), 1973: 621–630.

⁴ Huszár, 2003: 128–140.; Varga, 2001: 58–71.; Ö. Kovács, 2012: 255–261.

⁵ Kádár János és a politikai rendőrség viszonya szinte évről évre módosult, már az 1962-es átalakítás előtt is. A folyamatot elemzi Rainer M., 2003: 76–78.

⁶ Ennek lehetőségét már néhány évvel későbbi tanulmányában megvilágította Donáth Ferenc: „Ám hogy a termelés volumenének szerény növekedése ellenére a termelészövetkezetek termelése nagyon súlyos problémákkal küzdött, arra fényt vet, hogy a mezőgazdasági termékek nettó termelése, tehát a mezőgazdaság hozzájárulása a nemzeti jövedelemhez, semmivel sem emelkedett. Azon a szinten maradt, mint az előző időszakban, s ez – mint említettük – alacsonyabb volt a háború előttinél.” Donáth, 1992: 186.

⁷ Az agrárlobbi kialakulásáról, ezen belül Erdei Ferenc kiemelkedő szerepéről lásd Varga, 2008; 2010.

⁸ A kukorica egy hektárra eső termésátlagá az 1931 és 1940 közötti 18,7 q-tól 1951 és 1955 között csupán 20,6 q-ra nőtt. Pető-Szakács, 1985: 469. Ilyen lassú ütemű növekedés mellett nem tűnt megalapozottnak a sertésállomány nagymértékű növelése.

⁹ Csajbók, 2012. www.agr.unideb.hu/ebook/szantofoldinovenyek/fajtk_hibridek.html (utolsó letöltés 2013. november 5.).

¹⁰ MNL OL 288. f. 28. cs. 1958. 4. ö. e. Jegyzőkönyvi kivonat az MSZMP Központi Bizottsága Mezőgazdasági Osztályán 1958. március 14-én tartott, hibridkukorica üzemekkel kapcsolatos értekezletről.

¹¹ Müller, 2002: 121–125.

¹² Papp, 2013: 188–195.

¹³ MNL OL 288. f. 28. cs. 1958. 4. ö. e. Határozat az MSZMP Központi Bizottsága Mezőgazdasági Osztályán 1958. május 2-án tartott, hibridkukorica üzemekkel kapcsolatos értekezletről.

¹⁴ Nyilvánvalóan véletlen, de mégis jelképes, hogy a jelentés egy nappal Fehér Lajos legfőbb és 1956 után megtagadott politikai mentorának, Nagy Imrének a kivégzése után született. Paradox módon Fehér mesterét megtagadva, rá nem hivatkozva folytatta, sőt túlteljesítette az általa elindított agrárpolitikai reformokat.

¹⁵ A Mezőgazdasági Magtermeltető és Ellátó Vállalatot (Mezőmag) 1952-ben hozták létre a szántóföldi növénytermesztés vetőmagellátásának biztosítására. 1962-ben további vállalatokat csatoltak hozzá, és ettől kezdve a termelészövetkezetek számára szállított vetőmagokat. Izsáki, 2004. www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tkt/szantofoldi-novenyek/index.html (utolsó letöltés 2013. november 5.).

¹⁶ Régi magyar terület-mértékegység. Eredetileg az ekével egy nap alatt felszántott terület volt egy hold. A katasztrális hold valamivel több, mint fél hektár, kb. 5700 négyzetméter. A katasztrális rendszer egészen 1970-ig a magyar földnyilvántartás alapjául szolgált.

¹⁷ Az 1950 és 1953 között erőltetett gyapottermelés Magyarország szovjetizálásának egyik emblémájává vált. Jellemző módon még a legjobb termést hozó 1953-as évben is csupán a hazai pamutipar szükségletének 4-5 százalékát tudta gyenge minőségű nyersanyaggal ellátni. Gyarmati, 2011: 189, 197.

¹⁸ A Növénytermelési Főigazgatóság a Földművelésügyi Minisztérium 20 önálló szervezeti egysége közül az I-es számot kapta. Ezen belül 1. számú Szántóföldi Növénytermelési Igazgatóság d, vagyis Vetőmagtermelési- és gazdálkodási osztálya foglalkozott a tájékoztató jelentésben is szereplő kérdésekkel. Berényi, 1993: 149–150.

¹⁹ Soós Gábor (1922–1993) – a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Mezőgazdasági és Állatorvosi Karán diplomázott 1944-ben mint mezőgazdasági mérnök. 1946-ban került a Földművelésügyi Minisztérium apparátusába fogalmazónak, és az 1940-es évek végi tisztogatásokat átvészelve osztályvezető, majd főosztályvezető lett. 1967-től a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztériumban miniszterhelyettes, a miniszter első helyettese, majd 1983-as nyugdíjazásáig államtitkár.

Levéltári források

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

288. f.

MDP-MSZMP iratok

28. cs.

Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága
Mezőgazdasági Osztályának iratai

Nyomtatásban megjelent források

Vass–Ságvári (s. a. rend.), 1973

A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1956–1962.
Sajtó alá rendezte: Vass Henrik – Ságvári Ágnes. Budapest, Kossuth Kiadó.

Hivatkozott irodalom

Berényi, 1993

Berényi Ildikó: Földművelésügyi Minisztérium. In *A magyar állam szervei 1950–1970. Központi szervek.* Szerkesztette: Boreczky Beatrix – Müller Veronika – Pető Iván – G. Vass István. Budapest, Magyar Országos Levéltár, 145–163.

Csajbók, 2012

Csajbók József: *Szántóföldi növények termesztése és növényvédelme.* Debreceni Egyetem Agrár- és Gazdálkodástudományok Centruma, Debrecen, 2012.

Donáth, 1992

Donáth Ferenc: A mezőgazdaság gyors strukturális átalakításának problémái és eredményei Magyarországon (1949–1970). In uő: *A Márciusi Fronttól Monorig. Tanulmányok, vázlatok, emlékezések.* Válogatta: Valuch Tibor. Budapest, MTA Közgazdaságtudományi Intézet – Századvég, 183–199.

Gyarmati, 2011

Gyarmati György: *A Rákosi-korszak. Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon, 1945–1956.* Budapest, ÁBTL–Rubicon.

Huszár, 2003

Huszár Tibor: *Kádár János politikai életrajza 1956. november – 1989. június.* Budapest, Szabad Tér Kiadó – Kossuth Kiadó.

Izsáki, 2004

Izsáki Zoltán: *Szántóföldi növények vetőmagtermesztése és kereskedelme.* Budapest, Mezőgazda Kiadó.

Krahulcsán, 2013

Krahulcsán Zsolt: *A párt belügye. A politikai rendőrség és az MSZMP a korai Kádár-korszakban (1956–1962).* Budapest, ÁBTL – L'Harmattan Kiadó.

Müller, 2002

Müller Rolf: A politikai rendőrség tájékoztató szolgálata, 1945–1962. In *Trezor 2. A Történeti Hivatal Évkönyve 2000–2001*. Budapest, Történeti Hivatal. 111–136.

Ö. Kovács, 2012

Ö. Kovács József: *A paraszti társadalom felszámolása a kommunista diktatúrában*. Budapest, Korall.

Papp, 2013

Papp István: A BM II/7. (Mezőgazdasági Elhárító) Osztály. In *A megtorlás szervezete. A politikai rendőrség újjászervezése és működése*. Szerkesztette: Cseh Gergő Bendegúz és Okváth Imre. Budapest, ÁBTL – L'Harmattan Kiadó. 181–210.

Pető–Szakács, 1985

Pető Iván – Szakács Sándor: *A hazai gazdaság négy évtizedének története 1945–1985*. I. köt. *Az újjáépítés és a tervutasításos irányítás időszaka*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

Rainer M., 2003

Rainer M. János: „Helyezkedés” a csúcson. Kádár János néhány boldog éve, 1958–1962. In *Ötvenhat után*. Budapest, 1956-os Intézet, 73–91.

Tabajdi, 2013

Tabajdi Gábor: *A III/III krónikája*. Budapest, Jaffa.

Varga, 2001

Varga Zsuzsanna: *Politika, paraszti érdekérvényesítés és szövetkezetek Magyarországon 1956–1967*. Budapest, Napvilág Kiadó.

Varga, 2008

Varga Zsuzsanna: A magyar mezőgazdaság nagy évtizede *Rubicon*, 2–3. sz. 58–65.

Varga, 2010

Varga Zsuzsanna: Erdei Ferenc és az agrárlobbi. In *Magyar agrárpolitikusok a XIX. és a XX. században*. Szerkesztette: Sipos Levente. Budapest, Napvilág Kiadó. 223–247.

Kézikönyv és kiindulópont

Gyarmati György – Palasik Mária (szerk.): *Trójai faló a Belügyminisztériumban. Az ÁVH szervezete és vezérkara. Budapest, 2013, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L'Harmattan Kiadó. (Közelmúltunk hagyatéka)*

A szervezettörténet a több mint másfél évtizede létrehozott Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) tudományos részlegének egyik fő célkitűzése volt, mégis, a kezdeti évek világos feladatkielölése (a Trezor-sorozat első két kötetében) után hosszú ideig úgy tűnt, a speciális iratanyag más, a történész-felhasználók elemző-értelmező megközelítéseihez hasonló típusú feldolgozásai mögött háttérbe szorul. Más képet mutatnak az utóbbi évek: a jelen kötet egy kifejezetten szervezettörténetnek szentelt sorozat immár második darabja. Az előző, az 1956 utáni évek változásait tárgyaló könyv lényegében tanulmányok gyűjteménye – a mostani egyszerre mutat letisztultabb képet és a klasszikus hivataltörténeten túlmutató kísérletezést. A voltaképpeni szervezettörténetet megjelenítő tanulmányt megelőzi ugyanis egy általános történeti bevezető, és követi a könyv terjedelmi szempontból legtekintélyesebb része, ami voltaképpen egy más, kapcsolódó műfajba megy át, az archontológiába. Terjedelmi szempontból ez a könyv leghosszabb fejezete, amely az 1953–56 közötti Belügyminisztérium csaknem kétszáz vezető beosztású munkatársának nevét és – hosszabb vagy rövidebb – életrajzát tartalmazza. Mindez együtt elegendő ahhoz, hogy a kötetet kézikönyvként is használni lehessen.

A két szerkesztő, Gyarmati György és Palasik Mária bevezető tanulmányának szándéka is több, mint amit a szervezettörténeti sorozatba való beágyazottság első pillanatban sejtet. Igaz, a szöveg maga is hivataltörténeti kiindulású, de tartalmaz a speciális belügyi-államvédelmi iratokra vonatkozó forráskritikai-módszertani fejtegetéseket – és nem utolsósorban általános politikatörténeti intenciói is vannak. Ezenkívül utolsó passzusai még az életrajzi összeállítás adattengerének értelmezésére, lehetséges és elsődleges összegzésére is vállalkoznak.

A szerzők alig titkolt ambíciója, hogy az 1953–56 közötti rövid és meglehetősen turbulens periódust új megvilágításba helyezték – gondolatokat erjesszenek, esetleg eszmecseréket kezdeményezzenek. Hogy ezt a szándékot – ha egyáltalán jól értjük – valóra váltják-e az olvasók, az majd később elválik. Túlzott optimizmusra (mint általában) semmi ok – a tanulmány egyik-másik tételét Gyarmati 2011-ben megjelent terjedelmes monográfiája (*A Rákosi-korszak 1944–1956*) megelőlegezte, a visszhang nem is maradt el, de jelentősebb vita egyelőre nem alakult ki (ráadásul a Rákosi-korszak legnagyobb ellentmondásokat kiváltó részei nem is ezekkel, hanem a háborút közvetlenül követő, koalíciós évekkel álltak összefüggésben).

Az erjesztő szándékú (és jó) szövegek általában legalább bizonyos fokig revizionisták, vagyis egy korábban kialakult, tekintélyes (emiatt ortodoxnak tekinthető) nézettel szemben határozzák meg magukat. Gyarmati és Palasik egy nagyon konkrét esettanulmányt (amely az államvédelem szerepét vizsgálja az uralmi rezsim egészén belül) kibontva amellest érvel, hogy a Nagy Imre-féle új szakasz nem jelentett strukturális változást a korábbi, a klasszikus Rákosi-rezsim, a magyar high stalinism intézményrendszeréhez képest. Az önálló Államvédelmi Hatóság ugyan megszűnt, de a hatóság maga olyannyira nem, hogy lényegében megszállta, a szó szoros értelmében átvette az egész Belügyminisztériumot. Államvédelmi és rendőrmisztérium alakult ki, az államvédelmi tisztikar befolyása jóval nagyobb volt, mint 1950 előtt, amikor a feladatkört ugyancsak a BM-en belül látták el. Tulajdonképpen az 1950–53-as teljes

szervezeti különállás ment kivételszámba, maradt olyan epizód, amely történetesen egybeesett a klasszikus rendszer tiszta érvényesülésének éveivel. A folytonosságot inkább a rendőrséggel és a belüggyel való szervezeti összefonódás mutatja. Ez jellemezte már a két világháború közötti időszakot, s ez így maradt fenn a Kádár-korszakban is. Természetesen az államvédelem abszolút és relatív súlya az uralmi rendszeren, illetve magán a belügyminisztériumon belül változott. Változtak az állambiztonsági tevékenység dimenziói (megtorló kampányok és csendesülésük), az államvédelmi gyakorlat, a módszerek és még sok minden más.

Ám 1953, Sztálin halála és a kelet-európai új szakaszok ebből még vajmi keveset mutattak. Gyarmati és Palasik revíziós szándéka érzésem szerint kiterjed a Nagy Imre-féle új szakasz egészére is. Ami persze már nehezebb, mert jóval összetettebb kérdés, bár a vizsgálati terep nagyon alkalmas. Közhely ugyanis, hogy az előző időszakhoz képest itt a legnagyobb a cezúra – minden 1953-as percepciót tartalmazó szöveg (egykorú személyes dokumentum, visszaemlékezés, elemzés) tartalmazza a fellélegzés, az enyhülés élményét. A kötet viszont azt mutatja be, hogy a korábbi gyakorlat nagyon is tovább élt. Ennek legtisztább példáit az egyébként a Nagy-kormány programja alapján szabadon engedett internáltak ellen 1953–54-ben konstruált perek szolgáltatják. Feltárásuk kétségtelenné teszi az ellentmondást a korábbi, nagyobbára az új szakasz pozitív elmozdulásait hangsúlyozó álláspontokhoz képest. A revízió legalkalmasabb kiindulópontja adott tehát.

Gyarmati már *A Rákosi-korszak* c. kötetében rámutatott arra, hogy az új szakasz csak részlegesen tekinthető reformnak, Kornai János terminológiáját használva, valódi elmozdulásnak a klasszikus rendszertől. Ennek kifejtése és alátámasztása akkor is a tanulmány érdeme, ha a trójai faló metaforája nem biztos, hogy teljesen indokolt. Nagy és Rákosi rendszerei (ha volt nekik külön rendszerük egyáltalán) ugyanis nem voltak egymás antagonistikus ellenfelei, Rákosinak nem kellett trójai falóvat csempészni a belügybe, mert az államapparátus csúcsein mindenütt az ő hívei, neveltjei ültek, és még lejjebb is sokkal jobban értették őt, mint az új kormányfőt.

Gyarmatiék terepfelmérésének más hasznai is vannak. Az államgépezet dokumentumai valószínűleg minden változást kevésbé élesen exponálnak, mint a társadalmi érzékelés, kivált az utólagos, az emlékezet! Az idő múlása mind világosabbá teszi a cezúrát. 1956 és Nagy Imre későbbi pályája vet még élesebb fényt 1953–54-re, amely előzménnyé, sőt előjellé változott. A történelmi feltárás ezt – a jelen esetben – kissé visszarángja a földre.

Cserényi-Zsitnyányi Ildikó belügyminisztériumi hivataltörténete szakszerű, pontos, mondhatni precíz áttekintés. Nagy segítség lesz azoknak a kutatóknak, forrásolvasóknak, akik a BM ÁVH dokumentációját tanulmányozzák; bizvást támaszkodhatnak majd rá. Ez a legtöbb, ami egy ilyen tanulmányról elmondható – eligazít, segít, kijelöli az értelmezés kereteit, szolid alapra helyez. A szervezettörténet mindig is kissé katonás műfaj, hát még egy katonai szervezet esetében, amelynek nincs ráadásul civil kontrollja, s amint a bevezető tanulmányból is látszik, sikerrel militarizálta az egész fölét szervezettel.

A harmadik részben közzétett 186 életrajz a kötet fő része. Az adattár szervesen egészíti ki a hivataltörténetet, együtt képeznek rendkívül hasznos segédkönyvet. Az iratok tanulmányozói nemcsak azt tudhatják meg a könyvből, hogy az egykorú dokumentumokban a lapok bal felső sarkában lévő betű- és számkombinációk milyen tevékenységi kört jelölnek ki, hanem fogalmat alkothatnak arról is, hogy belügyi-államvédelmi szigetvilág adott sarkának bennszülöttei miféle emberek voltak. Pontosabban: kik irányították ezeket az árnyékos fertályokat, mert a minisztertől az osztályvezetőig terjedő vezérkari szint az életrajzi feltárás szintje. Indokoltan – a BM-ben egy osztályvezető nem (sem) volt akárki.

Az életrajzi gyűjtemény feltehetően további kutatások kiindulópontja, nyersanyaga lesz, de legalábbis lehet. Néhány szempontot már a bevezető tanulmány is kínál a jövőbeni elemzésekhez. Ezekről várható, hogy a tár életrajzi adatait élettörténetekké formálják, egyének vagy csoportok élettörténeteivé. Jelen formájukban – a könyv pályaképeknek nevezi – ugyanis nem azok, hanem a forrásanyag – a személyi (káder-) dossziék – természetéből adódóan katonai életrajzok. A rendfokozat és a beosztás tengelyei körül forognak, ezeken kívül egy dolog fontos (még ebben a korban): a származás, lehetőleg precíz osztálykategória-használattal.

Pedig ezek az adatok sok minden mást is takarnak. Mindenekelőtt karrierutak, az 1945, még inkább (tömegesen) a negyvenes évek vége felé berendezkedő szovjet típusú rendszer egyik nagy, emelkedő karrierpályájának variációi. Gyorsan, erőteljesen emelkedő emberek sorsa áll a számok mögött. A gyors emelkedés általában nem nélkülözi a kockázatokat, nem volt ez másként ekkor és itt sem. Pedig a rendszert, amelynek szolgálatára felesküdték, nem sok veszély fenyegette. De ellenséget találni mindenképpen kellett, ha máshol nem, akkor a saját sorokban, alakulatokban. Mindazonáltal ezek a karrier- és más kockázatok hosszabb (tehát nem hároméves) távon nem tűnnek olyan elviselhetetlenek. Az államvédelmi testületet a tisztogatások nem tömegesen s ezért csak viszonylagosan érintették. A kibukottakat általában megoltalmazták akkor is, ha a szervekhez vissza már nem is kerülhettek – erre még a nagy bűnbak, Farkas Vladimir esete is jó példa. Az adattárból kiviláglik, hogy a legnagyobb bukás talán nem is az övé – az ötvenes évek mindkét periódusában, sőt 1956 után is emelkedő Szalma József vizsgálati osztályvezető vagy Bartos Antal miniszterhelyettes sokkal nagyobbat buktak a Kádár-korszakban.

Az életrajzok jelen formájukban hiányosak. Az államvédelem a hazai szovjet típusú rendszerben, sőt még annak titokgazdálkodási rendszerén belül is mindvégig megőrizte exkluzív zártságát. Innen adódik, hogy sokaknak még katonai és karrierarca sem rajzolódik ki; szimbolikus, hogy a könyvben az arcképek helyét sok esetben még elmosódott, eleve rossz minőségű igazolványképek sem töltik ki, hanem üresen maradtak. Ez az arc nélküli emberek világa. A rendelkezésre álló adatokhoz azonban újakat, továbbiakat lehet gyűjteni. És tovább is lehet gondolni őket. Az adattár, mint említettem, lehetőség – kiindulópont például a szovjet típusú elit (és annak egyes csoportjai) társadalomtörténeti vizsgálatához. Akadnak ennek is előzményei – ma azonban egészen mások a kiindulópontok, a hiányok ellenére sokkal több adat áll rendelkezésre. Amikor a hetvenes évek végén Huszár Tibor és kutatócsoportja (mások mellett Gyarmati György is) nekiláttak az 1945 utáni elitek kutatásának, a belügyi korporáció sikeresen tette magát láthatatlanná. Ennek mostanra – quod erat demonstrandum – vége, és legalább bízhatunk abban, hogy a fennmaradt nehézségek ellenére az életrajzok élettörténetekké válhatnak.

Feltéve persze, hogy valakinek lesz kedve megírni őket...

A nagy perről, kicsit másképp

**Ötvös István: *Koncepcióváltások. A Rajk-per katonai vonala.*
Attraktor, 2012.**

A sztálinista diktatúra időszaka kétségkívül az egyik legsötétebb periódusa a magyar történelemnek. A totális terror, az ÁVO, az internálótáborok, a kitelepítések, az erőszakos kollektivizálás, a személyi kultusz azok a hívószavak, amelyek legelőször eszünkbe jutnak a Rákosi-kor hallatán. S természetesen a hírhedt koncepciók perei, ezek közül is a „legnagyobb” (a Mindszenty-per mellett), a Rajk László egykori miniszter kivégzésével végződő színjáték. A perről már rengeteg publikáció született, történészek hada igyekezett már feltárni a történetét, így a lehető legnagyobb természetességgel tehető fel a kérdés: ugyan mi újat lehet még erről írni?¹

Az igazság az, hogy bizony lehet. S ezt Ötvös István is bebizonyította *Koncepcióváltások. A Rajk-per katonai vonala* című könyvében.² Mégpedig nemcsak azzal, hogy eddig nem vagy kevésbé feldolgozott forrásokat nézett át az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában, a Hadtörténeti és az Országos Levéltárban, hanem a már felkutatott, agyoncitált iratokat *újszerűen* közelítette meg. Kimutatta, hogy az 1949–1950-es perek (a Rajk–Brankov-per mellett a Sólyom László és más tisztek elleni eljárások, valamint a Szebenyi-per) nemcsak egyszerűen hamis politikai, hanem hírszerzési koncepciókon is alapultak, ráadásul ezek gyakran változtak is a nyomozások során.³ Ahhoz, hogy ezt tisztázhassa, a szerzőnek alapos mélyfúrásokat kellett végeznie forrásanyagában. Feladata nem volt egyszerű, hiszen az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) igen gyakran alakította úgy a nyomozásokat, pereket, hogy ne lehessen felfedezni az összefüggéseket (már ha voltak egyáltalán logikusnak tűnő kapcsolatok az egyes ügycsoportok, ügyek között), az 1953 utáni felülvizsgálatok pedig szintén nem az igazság feltárását, hanem az újabb koncepciók és igények kielégítését szolgálták.⁴ Bátran kijelenthetjük: a szerző jól oldotta meg vállalt, bonyolult feladatát, számos jelenséget tisztázott, számos kérdést megválaszolt:⁵

1. Kimutatta pl., hogy a „Rajk-ügy”⁶ kezdetén még szó sem volt arról, hogy egy Tito-ellenes eljárássá fog kifutni a nyomozás.⁷
2. Megerősítette, hogy Rajk László meghurcolásához/elítéléséhez a magyar vezetők ragaszkodtak, s nem a szovjetek.⁸
3. Bemutatta, hogy a „svájci kémkedés” és a „jugoszláv” koncepció között még jelen volt két elem a nyomozás során: egy angol és egy „belügyi vonal” (ez utóbbi a politikai rendőrség és a Belügyminisztérium közötti ellentétnek köszönhető létét).⁹
4. Feltárta, hogy nem minden esetben másolták mechanikusan a szovjet példát a magyar szervek, viszont a Moszkva erőltetésére kifundált „jugoszláv” koncepció Sztálin halála után alkalmas(nak tűnő) menekülési utat kínált a törvénytelen ségekben sáros magyar politikusok, nyomozók számára.¹⁰
5. Rámutatott arra, hogy ugyan a szovjet tanácsadók utasítására építették bele a Titóval való együttműködés vádját a koncepcióba, de a Rajk László elleni eljárás már kitalált magyar koncepciójába, melyet Moszkvától függetlenül dolgoztak ki Budapesten.¹¹
6. Kiválóan bemutatta Révész Géza altábornagynak, az 1949–1950-es eljárásokban nyújtott fontos szerepét.¹²
7. Mélyfúrásaival teoretikusan szétválasztotta a Pálffy-ügyet a Pálffy-pertől.¹³
8. Megvilágította, hogy Pálffy György tábornoknak, a Honvédelmi Minisztérium Katonapolitikai Osztályának egykori vezetőjének letartóztatása nem függött össze a Rajk-üggyel. A Pálffy elleni eljárást fokozatosan szélesítették ki, s ennek a célja az 1945 és 1949 közötti katonai hírszerzés feletti irányítás megszerzése volt.¹⁴

9. S azt is bemutatta, hogy mindemellett a Rajkhoz köthető rendőrségi bizalmi hálózat felszámolása is komoly indok volt a kommunista politikus elleni eljárásban.¹⁵

Mindezekkel el tudta érni, hogy a bonyolult, számos vélt vagy valós esetből álló persorozatok között végre tisztábban láthassunk. A *Koncepcióváltások* egyik legnagyobb erénye, hogy a Rákosi-korszak rendszerének legalapvetőbb jellegzetességeire világít rá, bemutatja a rezsím ellenséggyártási mechanizmusát, a leszámolások okait és végrehajtását. A magyar kommunista párteliten belüli legkegyetlenebb, a titkosszolgálatok fölötti uralomért folytatott összecsapások krónikája ez a könyv. A szerző ezt a küzdelmet alaposan, komoly lábjegyzet-apparátussal felvértezve mutatja be, jól megírt – olykor ironikus – stílusban.¹⁶

S mindezek mellett Ötvös István könyvéből újabb részleteket ismerhetünk meg az állambiztonsági szervek működéséről is. Olvashatunk arról, hogy a politikai rendőrségen belüli gyakori és hatalmas kádercsere mennyire megnehezítette az 1953 utáni felülvizsgálatokat.¹⁷ Megismerhetjük azt is, hogy a rettegett hatóságok (az ÁVH és a Katpol) minden igyekezet ellenére nem voltak hermetikusan zártak, tőlük is szivárogtak ki információk.¹⁸ Olvashatunk az „amalgámzás” módszeréről is.¹⁹ Ötvös könyve mindemellett, csak úgy mellékesen, arra is felhívja a figyelmet, hogy az ÁVH-n belül milyen „munkamegosztás” érvényesült.²⁰

A *Koncepcióváltások* nem könnyű olvasmány. Ember legyen a talpán, aki elsőre képes átlátni az összes koncepciót, nyomozást, a perek formálódásában bekövetkezett éles váltásokat. Ám akik meg akarják ismerni a Rákosi-rezsím működésének lényegét, azoknak be kell hatolniuk a szövevényes koncepciók sűrűjébe. Nekik hasznos kalauz lehet Ötvös István könyve.

¹ Legújabban lásd: Zinner, 2013.

² Ötvös, 2011.

³ Uo. 169–170.

⁴ Uo. 164–165., 195. és 216.

⁵ Természetesen voltak olyan kérdések, amelyekre nem tudott felelni, de ez nem rajta múlt, hanem az említett kutatási nehézségeken vagy a kulcsfontosságú dokumentumok hiányán. Kérdéses, hogy valaha meg fogjuk-e tudni, hogy Kádár János miért tekintette cezúrának a Rajk László elleni nyomozás során 1949 augusztusának elejét? Vagy hogy valóban alkalmatlanok voltak-e szovjet „segítség” nélkül a magyar hatóságok a koncepció kialakítására, vagy csak „eljátszották” ezt? Ötvös, 2011: 178–179.

⁶ Hogy mikortól számított valami „ügynek”, az megint csak bonyolult kérdés, hiszen itt az egyes személyek eltérően értelmezhatték az „ügy” fogalmát, illetve más szempontok szerint szakaszolhatták a múltbeli történéseket. A szerző – módszertanában mindenféleképpen követendő módon – ezt is jól bemutatta. Ötvös, 2011: 178. és 208.

⁷ Uo. 24. és 35.

⁸ Uo. 26.

⁹ Uo. 33–35.

¹⁰ Uo. 31–35.

¹¹ Uo. 36.

¹² Uo. 23–24. és 40.

¹³ Uo. 73–80.

¹⁴ Uo. 97–99.

¹⁵ Uo. 98–99. és 207.

¹⁶ Például uo. 17–18.

¹⁷ Uo. 51.

¹⁸ Uo. 57.

¹⁹ Uo. 60.

²⁰ Uo. 201.

Hivatkozott irodalom

Ötvös, 2011

Ötvös István: *Koncepcióváltások. A Rajk-per katonai vonala.* Máriabesnyő–Gödöllő, Attraktor.

Zinner, 2013

Zinner Tibor: *„A nagy politikai affér” – a Rajk-Brankov ügy.* I. kötet. Budapest, Saxum.

„Népfrontos kiegyezés”

Tabajdi Gábor: Kiegyezés Kádárral. „Szövetségi politika”, 1956–1963. Budapest, Jaffa Kiadó, 2013.

Kádár János alighanem büszke lenne rá, ha tudná, hogy az 1956-os magyar forradalom szovjet segítséggel történő vérbe fojtása és a tömeges kivégzések után neve hallatán valakiknek valamiféle „kiegyezés” jut az eszébe. Ahogy a kötet bevezetőjében maga a szerző írja: a forradalmat követő megtorlás, majd az azt követő konszolidáció miatt Kádár pályáját mind gyakrabban vetik össze Magyarország két másik, egész korszakot meghatározó vezetőjének, Ferenc Józsefnek és Horthy Miklósnak az életével. A történeti publicisztikában is mind gyakrabban beszélnek az 1956-os forradalom utáni kiegyezésről, a hatalom és a társadalom reprezentánsainak (kényszer)kompromisszumáról.¹

Tabajdi Gábor új könyvének a címe: *Kiegyezés Kádárral*. A megtorlás kellős közepén egy megfélemlített, apátiába süllyedt ország nem legitim vezetőjeként Kádár voltaképp kikkel is egyezkedett? Kiegyezni két vagy több ellenfél szokott egymással, de vajon milyen ellenfelei voltak 1956 októbere és 1963 tavasza között Kádárnak? Voltak ekkor *valódi* ellenfelei a régi-új pártvezetésnek? Az igazi ellenállókkal Kádár nem akart alkut kötni, őket meg akarta semmisíteni, el akarta pusztítani. Erre a sorsa jutott Nagy Imre és sok száz mártírtársa is. A fenyegető ellenségképet az állambiztonság bosszúszomjas vezetői, a keményvonalas pártvezetők teremtették meg. A „Márciusban Újra Kezdjük” jelszavának kitalálásával, a fegyveres ellenállás, a szervezkedések emlegetésével a pártvezetést akarták meggyőzni a társadalom elleni még brutálisabb terror alkalmazásának szükségességéről, egyúttal saját maguk nélkülözhetetlenségéről.

Akkor kik egyeztek meg Kádárral? Erre keresi a választ Tabajdi Gábor: kik voltak azok, akikkel a pártállam vezetői ezekben a tragikus, drámai időkben párbeszédet kezdtek, Kádárék kiket tekintettek a társadalom képviselőinek, kiknek a közvetítésével próbált a hatalom alkut kötni a magyar társadalommal, elfogadtatni létét, legitimálni uralmát.²

A kérdésfelvetés, a témaválasztás figyelemre méltó, napjainkban is feltehető és általánosítható: mennyire kompromittálódik az egyén vagy a társadalom, ha a létfenntartása, megmaradása érdekében „kiegyezik”, alkut köt egy elnyomó rendszerrel? Hol húzható meg a kollaboráció határa? Erkölcsi kérdés ez csupán, vagy akár büntetőjogi is?

Tabajdi Gábor szerint 1956 végétől Kádárék egy újfajta hatalomgyakorlási módszert alkalmaztak, amelynek a mélyebb rétegei, személyes dimenziói részben ma is feltáratlanok. Ezeknek a rétegeknek a bemutatását kísérli meg, az MSZMP „szövetségi politikáját” időrendben és a hatalom különböző aspektusai szerint vizsgálja. Az intézményeket, szabályozásokat, formális rendszereket veszi górcső alá, majd a hivatalos ideológia után tér rá a gyakorlatban megvalósultak elemzésére, a mindennapi politika világára. A könyv felépítése, szerkezete világos, logikus, a „szövetségi politika” előzményei, hagyományai, illetve a nemzetközi környezet után a párt vezető testületeinek határozatait, döntéseit vizsgálja meg, majd rátér a Hazafias Népfront újjászervezésének, működésének bemutatására. Ezután következik a könyv lényegi, újdonsággal szolgáló része: az állambiztonsági szerveknek a fenti politikai célok elérése érdekében folytatott tevékenysége, illetve a BM és a „szövetségi politika” szereplői közti viszonyrendszer feltárása, a személyes kapcsolatok, az informális viszonyok bemutatása.

A szerző a bevezetésben „ellenelit”-nek, „antielit”-nek, illetve „alternatív elit”-nek nevezi azokat, akiket a kádári pártvezetés a társadalom olyan képviselőinek tekintett, akiknek a

segítségével megpróbálták alkut kötni a magyar társadalommal, kiegyezni a konszolidáció és a hatalom stabilizálása érdekében.³ A könyv olvasása közben azonban egy kis bizonytalanságot éreztem, mintha nem minden esetben lenne egyértelmű annak meghatározása, hogy ki hova sorolható. A bevezetőben Tabajdi megjegyzi, hogy az „elit” kifejezésnek nem tulajdonít normatív tartalmat, vagyis nem szociológiai kategóriaként, hanem konstruált fogalomként használja. Ez az „elit”-fogalom a pártvezetés percepciója, nem pedig a szerzőé, hiszen Tabajdi Gábor épp a hatalom által meghatározott „elit”-csoportot kívánja vizsgálni, azt, hogy kit tekintett a kádári pártvezetés „elit”-nek. A szándék jó és becsülendő, de ott látok némi ellentmondást, hogy Kádár és köre nemcsak a magyar társadalom, a művészet, a tudomány és a közélet legkiválóbbjait kereste, hanem azokat is, akik szóba álltak velük. Ez konstruált fogalom, amely valóban nem azonos az elit kifejezés normatív tartalmával, ezért nem tartom szerencsésnek az „ellenelit”, „antielit”, illetve „alternatív” elit kifejezések használatát, bár érteni vélem a szerzői szándékot. Tabajdi Gábor nem egy statikus állapotot kívánt ábrázolni, hanem azt a folyamatot, amelynek során az egyes szereplők ki és bekerültek az egyes kategóriákba, időben megváltozott a megítélésük, kiválasztódhattak, de ki is hullhattak a hatalom által fontosnak tartott csoport tagjai közül. Ezek lehettek akár az egykori koalíciós időszak pártjainak tagjai, vezetői, így tehát létezhetett egy „koalíciós elit”, vagy az ’56-os szerepvállalás miatti úgynevezett „ellen elit”, vagy éppen – a hatalommal történő sikeres kiegyezés eredményeképp – egy „kooptált elit” is.⁴ Amikor Kádárnak és körének szüksége volt egy adott időszakban és helyzetben egy-egy közéleti szereplőre, egy pártonkívüli, aki nyilvánosan is vállalta a hatalom és a társadalom közti közvetítői szerepet, akkor – a megújuló hatalomgyakorlási mód jegyében – az illetővel megpróbáltak (ha lehetett szép szóval, meggyőzéssel, ha nem, állambiztonsági eszközök segítségével) kiegyezni. Tabajdi Gábor ezeket az alkukat, helyzeteket – az egypártrendszer „antielit”-jének a kezelését – tekinti át könyvében. Az orvos – páciens viszonyban használatos „kezelés” szót használja többször is, amely találóan adja vissza, hogy itt nem egyenrangú felek kapcsolatáról van szó, hiszen egyik oldalról a kiszolgáltatottság, a másik oldalról a felsőbbrendűség és a hatalom magabiztossága (és kegyetlensége) jelenik meg.⁵

Egy másik fontos tartalmi kérdés – amely az előzőekhez is kapcsolódik –, hogy a fenti elitkategorikák elemzésekor a szerző a szociáldemokrácia magyarországi képviselőivel nem foglalkozik érdemben. Tabajdi Gábor tudatosan kerüli bevonásukat az elemzésbe, azért, mert, mint írja, a Szociáldemokrata Párt tagjait a többi politikai erőttől eltérő módon kezelte a hatalom. Ugyan a szerző is elismeri, hogy számos hasonlóság is fellelhető az SZDP és más pártok sorsában, a „szalámi-taktika” itt is működött, a vezető politikusaikat itt is elüldözték, koncepciók pereket indítottak szocdemek ellen, hogy aztán mindezek mellett néhány kollaboráns szociáldemokrata politikust magas közfunkcióban szerepeltessenek. Ugyanakkor az 1948-ban egyesülő két munkáspárt, illetve a beolvadó egykori baloldali szociáldemokraták külön – a többi „antielit”-be soroltakhoz hasonló – kezelését Tabajdi szerint „a fennálló ideológiai és taktikai korlátok nem tették lehetővé”.⁶ Ezt a magyarázatot azonban nem tartom kielégítőnek. Ha máshogyan is viszonyult a kádári hatalom a szocdemekhez, mint például az egykori polgári pártok politikusaihoz, talán pont ez az eltérő „kezelési mód” bemutatása adhatott volna egy újabb szempontot és összehasonlítási alapot az elemzéseknek. Az MSZMP számára a rendszer hitelessége folytán ugyanis a szocdem társutasok beépítése – a munkásegység önmeghatározása miatt is – rendkívül fontos volt. Simon István *Bal-kísértés* című könyvében írja, hogy az ellenséges, gyanús kategóriából megbízható, felhasználható, társutas csoportba átkerülő és a Kádár-korszakban karriert befutó egykori szociáldemokraták a propaganda számára elsődleges célponttá válhattak, és kiegyezésük növelte a rendszer számára megnyerhető baloldaliak mozgásterét is.⁷ Simon István Kisházi Ödön és Vas Witteg Miklós esetét hozza fel, mint klasszikus szocdem „munkásegysítőket”, akik pályafutása azt példázza, hogy nincs sok különbség egy szociáldemokrata társutas politikus és egy polgári párt vezetőjének a felhasználásában. 1957 februárjában még gyanús, de „felhasználható célszemély”-ként jellemzi őket egy belügyi jelentés, akik két évvel később már közös levélben fordulnak Kádárhoz a volt szociáldemokraták rehabilitálása, egyúttal a kádári

konzolidáció kiszélesítése érdekében, hogy aztán 1962-ben a Párt és Tömegszervezetek Osztálya döntsön az 1948-ban kizárt volt szociáldemokraták visszavételéről a jogutód MSZMP-be.⁸

Az egyes fejezeteket rövid, tömör összegző blokkal zárja a szerző, amely megkönnyíti az olvasó tájékozódását és segíti a lényegi információk megértésében, átvezeti a következő témába, összeköti az egyes fejezeteket, így a könyv szerves egészet alkot. A historiográfiai áttekintés a kötet végére került, talán szerencsésebb lett volna a szerzői előszó után közölni, amely egyértelműen bizonyítja Tabajdi Gábor tájékozottságát a szakirodalomban és a történeti kérdések vonatkozásában. A könyv érdemei közé tartozik, hogy szemléletes fogalmakkal írja le például a pártvezetés jellemző magatartását: 1956 végéig bizonytalan, 1957 júniusáig megbizonyosodó, később magabiztos.⁹ Hasonlóan figyelemre méltó, amikor „A politikai rendőrség szerepei” című fejezet végén, a szemantikai elemzések után megállapítja, hogy a politikai rendőrség és a pártvezetés azonos értelemben használt bizonyos fogalmakat, mint például bomlasztás, leválasztás vagy lejáratás.¹⁰ Az is alapvető megállapítása Tabajdinak, hogy az állambiztonság kulcsszerepet játszott a korai kádárizmus „antielit”-jének kezelésében, kiszolgálta a pártvezetés igényeit.¹¹

Tabajdi Gábor legújabb könyve számos vonatkozásban pontosabbá teszi a Kádár-korszakkal kapcsolatos ismereteinket, és nemcsak a szakmai, de a szélesebb nagyközönség számára is élvezetes és tanulságos olvasmány. Bemutatja, hogy személyes alkukkal, zsarolással, bomlasztással és az opportunizmus politikájával hogyan stabilizálta Kádár és köre a hatalmát, milyen logika mentén válogatta „ellenfeleit”, akikkel „kiegyezett”, és azt is elénk tárja, hogy a „népfrontpolitika” hagyománya, eszméje – 1949 után – hogyan üresedett ki újra...

¹ Tabajdi, 2013: 7.

² Uo. 7–8.

³ Uo. 10.

⁴ Uo. 10.

⁵ Uo. 12.

⁶ Uo. 10.

⁷ Simon, 2012: 46–47.

⁸ Uo. 47–51.

⁹ Uo. 104.

¹⁰ Uo. 189.

¹¹ Tabajdi, 2013: 189.

Hivatkozott irodalom

Simon, 2012

Simon István: *Bal-kísértés. A kádári külpolitika és a nyugati szociáldemokrácia.* Budapest, Digitalbooks.

Tabajdi, 2013

Tabajdi Gábor: *Kiegyezés Kádárral. „Szövetségi politika”, 1956–1963.* Budapest, Jaffa Kiadó.